T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ BİLİM DALI

KARŞILAŞTIRMALI TARİH PERSPEKTİFİNDEN OSMANLI JAPON ASKERİ MODERNLEŞMESİ (1870-1910)

Ahmet Murat KADIOĞLU

DOKTORA TEZİ

Danışman:
Dr. Öğr. Üyesi Çağatay BENHÜR

KONYA-2018

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, benzer tarihsel süreçlerden geçtiği düşünülen Osmanlı Devleti ile Japonya'nın 19. yüzyılda yaşadığı modernleşme tecrübesinin askerî boyutunun incelenmesi ve yapılan değerlendirmeler sonucu her iki devlette görülen süreçlerin karşılaştırılarak askerî modernleşme literatürüne katkı sağlamaktır.

Osmanlı Devleti özelinde 18. yüzyılın başından itibaren başlayan ve kesintili de olsa devletin yıkılışına kadar devam eden ekonomik, siyasi, idari ve kültürel modernleşme hareketlerinin yanında askerî modernleşme hareketleri de devletin üzerinde önemle durduğu ve devletin yıkılışını erteleyen bir hareket olarak anılabilir.

Japonya ise aynı siyasi süreçlerden geçmese bile farklı bir coğrafyada farklı süreçler içerisinde Osmanlı Devleti ile farklı sebeplerden dolayı fakat eş zamanlı olarak askerî reformlara ihtiyaç duymuş ve Osmanlı Devleti'ne benzer şekilde Avrupa merkezli bir askerî reform sürecini başlatmıştır.

Osmanlı Devleti ile Japonya'nın topyekûn modernleşme süreçlerini inceleyen literatürden farklı olarak bu çalışma, farklı coğrafya ve tarihsel arka plana sahip iki devletin eş zamanlı askerî reform hareketlerini elzem hale getiren süreçleri inceleyerek alınan önlemleri ve yapılan benzer askerî reformları detaylı şekilde irdelemek suretiyle modernleşme literatürünün askerî boyutuna bir katkı yapmayı amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: *Japonya, Osmanlı Devleti, modernleşme, ordu, Meici*

ABSTRACT

The purpose of this study is to compare the military side of the modernization of the Ottoman Empire and Japan which are assumed to have passed through similar historical experiences during the 19th century, and to contributte to the literature regarding military modernization by comparing their modernization processes.

In the Ottoman example, in addition to the economic, political, administrative, and cultural modernization movements that began in the 18th century and continued until the collapse of the empire, though interrupted at times, the military modernization movements in a way delayed the collapse of the Empire.

Japan on the other hand, despite going through diffirent historical processes on a diffirent geographical setting, felt the need for similar military modernization movements on the same time period.

Key Words: *Japan, Ottoman Empire, modernization, army, Meici*

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI II

Doktora Tezi Kabul Formu III

ÖZET IV

ABSTRACT V

İÇİNDEKİLER VI

ÖN SÖZ VIII

GİRİŞ 1

I. BÖLÜM 9

OSMANLI DEVLETİ'NİN ASKERÎ MODERNLEŞME SÜRECİ 9

1.1. Osmanlı Devleti'ni Askerî Reformlara Yönelten Siyasi Olaylar 9

1.2. Osmanlı Devleti'nin Modernleşme Sürecinde 19. Yüzyıla Kadar Yaptığı Askerî Reformlar 18

1.3. Osmanlı Ordusunda 19. Yüzyıl Askerî Reformları 37

II. BÖLÜM 62

JAPONYA ASKERÎ MODERNLEŞMESİ 62

2.1. Askerî Reformlar Bağlamında Japonya Tarihi 62

2.2. Japonya Askeri Modernleşmesi Sürecinin Başlaması ve Gelişimi 79

2.3. Modern Japon Ordusunun Kurulması 88

III. BÖLÜM 99

OSMANLI DEVLETİ VE JAPONYA'NIN 19. YÜZYIL ASKERÎ MODERNLEŞME SÜREÇLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI 99

3.1. Tarihsel Süreçteki Benzerliklerin Karşılaştırılması 100

3.2. Tarihsel Süreçteki Farklılıkların Karşılaştırılması 108

SONUÇ 112

KAYNAKÇA 122

A- ARŞİV BELGELERİ 122
B- KİTAP VE MAKALELER 123
EKLER 144

ÖN SÖZ

Bu çalışmada Osmanlı Devleti ile Japonya'nın 19'uncu yüzyılda giriştikleri askerî reformları karşılaştırmalı olarak ele alıp, aralarındaki benzerlik ve farklılıkları tespit etmek ve bunların sebeplerini irdeleyerek Asya'nın en doğu ve en batı ucunda yer alan bu iki devletin ortak ve benzer tehditlere karşı aldığı önlemleri ortaya koymak amaçlanmıştır. Ülkemizde ve yurtdışında her ne kadar Japon modernleşmesi ile Türk modernleşmesi karşılaştırmalı olarak ele alınmışsa da bu çalışmaların hemen hepsi siyasal ve kurumsal alandaki modernleşme hareketlerine, ekonomi ve sanayi alanındaki gelişmelere odaklanmaktadır. Ancak askerî alandaki modernleşme açısından bu iki ülkenin karşılaştırılması hiçbir çalışmaya henüz konu edilmemiştir. Bu nedenle özellikle ülkemizdeki karşılaştırmalı tarih araştırmalarına, modernleşme ve askerî tarih alanlarına katkı sağlayacağını ümit ettiğimiz böyle bir çalışma yapmayı yararlı gördük.

Çalışmanın ilk iki bölümünde sırasıyla Osmanlı Devleti ve Japonya'da yapılan askerî reformlar tarihsel bir perspektifte ele alındıktan sonra üçüncü bölümde söz konusu iki ülkenin bu alanda yapmış oldukları reformlar karşılaştırılarak aralarındaki benzerlik ve farklılıklar ortaya konmuştur. İlk iki bölümde yalnızca yapılan askerî reformlar sıralanmış, zaman zaman Japon mucizesi ya da Osmanlı Devleti için çok hızlı görülen askerî reformların aslında 19'uncu yüzyıldan öncesine uzanan temellerinin olduğu da gösterilmeye çalışılmış, böylece konu tarihsel bir bütünlük içerisinde ele alınmaya çalışılmıştır. Her ne kadar birinci bölüm Osmanlı Devleti'ne, ikinci bölüm ise Japonya'ya ayrılmışsa da her iki bölümde de yeri geldiğince bu ülkelere tesir eden devletler bağlamında zaman zaman karşılaştırmalara da gidilmiştir. Ayrıca her iki devletin kendi bölgelerinde meydana gelen sosyal, siyasal ve ekonomik gelişmeler de askerî reformları etkilediği ölçüde bölümlere dâhil edilerek daha bütüncül bir yaklaşım izlenmiştir. Askerî alandaki reformlarda teknik ayrıntılardan daha çok kurumsal alanda yapılan reformlara dikkat çekilmesinin nedeni ise, bu alandaki reformların uzun vadede daha kalıcı olması ve sonraki dönemlerde de etkilerinin devam etmesidir. Elbette önemli teknik gelişmelere de yeri geldikçe değinilmiş ve bunun ordu içerisindeki yapılanmayı ve organizasyonu nasıl etkilediği de vurgulanmıştır.

Bu çalışmanın yapılmasında emeği geçen tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Çağatay BENHÜR'ün yardımları olmasaydı bu çalışmayı tamamlamam mümkün olmazdı. Kendisi bu çalışmanın her aşamasında hem bilgi ve görüşlerini esirgemeyerek destek olmuş hem de yaptığı yönlendirmelerle çalışmanın bitmesini sağlamıştır. Ayrıca bu çalışmayı yazım aşamasında ve daha düzeltme aşamasında inceleyerek görüşlerini ve önerilerini esirgemeyen jüri üyelerine teşekkürü bir borç bilirim.

GİRİŞ

Türkiye'de ve yurtdışında bugüne kadar Japonya ile Osmanlı Devleti'nin modernleşmesi arasındaki benzerlik ve farklılıkları karşılaştırma amacı güden çok sayıda kitap, makale ve tez yazılmıştır.[1] Japonya tarihi üzerine yazılan tezlerin büyük çoğunluğunun Japon modernleşmesi üzerine olduğunu söylemek hiç de abartılı olmaz. Bu tez ve yayınlar, Japonya ile Türkiye'nin karşılaştırılmaya değer olduğu düşüncesinin sonucudur; özellikle 1960 ve 1970'li yıllarda popülerleşen modernleşme anlayışları ile Asya'daki gelişmeleri bu anlayışların teorik çerçevesi içinde inceleme çabasının bir ürünüdür.[2]

Bu görüş yurtdışında çok geçmeden Güney Kore, Tayland ve diğer Güneydoğu Asya ülkelerinin de hızla gelişmesi ve Avrupa merkezli bu bakış açısının reddedilmesiyle günümüzde popülerliğini yitirmiş gözükse de ülkemizde hâlâ geçerliliğini sürdürmektedir. Son on yılda söz konusu ülkelere dair tarih bölümlerinde yazılan tezler incelendiğinde, birkaç istisna kenarda tutulursa, Japon modernleşmesine ve bunun Türk modernleşmesi ile karşılaştırılmasına dayandığı görülür. Bu tezde, ifade ettiğimiz bu yaklaşımlardan farklı olarak, iki ülkenin birbirinden ayrı seyreden modernleşme süreçleri ve mantalitesi ile değil, ortak düşmanları olarak Rusya, İngiltere ve Fransa'ya karşı varlığını sürdürebilmek maksadıyla giriştikleri askerî modernleşme hamleleri incelenecektir. Bu sürecin sonucunda her ne kadar Osmanlı Devleti yıkılmış olsa da onun mirası durumundaki modern Türk ordusu, gerek Birinci Dünya Savaşı

---

1 Bu alanda yapılan çalışmalar arasında başlıcaları olarak şunları sayabiliriz, ancak bu çalışmalar bu liste ile de kısıtlı değildir: Hasan Aksakal, "Japon Ve Türk Modernleşmelerinin Karşılaştırmalı Tarihi Üzerine Bir Değerlendirme Gerçekten 'Japon Mucizesi' Vs. 'Türk Usûlü' Mü?" *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 27 (2012), s. 83; Büyükbaş, "Japon Siyasal Sisteminin Gelişimi Üzerine Bir İnceleme (1868-2003)"; Atik, "Japonya, Kapalı Ülke, İdeoloji ve Din"; Belge, *Militarist Modernleşme: Almanya, Japonya ve Türkiye*; Demir, "Yeni Tarihselcilik Perspektifinden Sedat Veyis Örnek'in Düşüncesinde Türk-Japon Modernleşmesi Bağlamında Dinsel Reformlardan Biri Olarak İbadetin Türkleştirilmesi Problemi"; Esenbel, "Alacakaranlık Diplomasisi, Japonların Osmanlı İmparatorluğu'na İlgisi"; Topses, "Japon Modernleşmesi Bağlamında İki Sosyolojik Çözümlemenin Karşılaştırılması"; Esenbel, *Japon Modernleşmesi ve Osmanlı*; Esenbel, "Türk ve Japon modernleşmesi"; Demir, "Yeni Tarihselcilik Perspektifinden Sedat Veyis Örnek'in Düşüncesinde Türk-Japon Modernleşmesi Bağlamında Dinsel Reformlardan Biri Olarak İbadetin Türkleştirilmesi Problemi"; Ward ve Rustov, *Political modernization in Japan and Turkey*. s.565

2 Ward ve Rustov, *Political Modernization in Japan and Turkey*, New Jersey 1964,s. xii.

gerekse Kurtuluş Savaşı esnasında kendisinden çok daha güçlü rakiplere karşı başarı elde etmiş; Japonya ise önce Çin, ardından da Rusya'yı yenmekle birlikte İkinci Dünya Savaşı'nda Amerika Birleşik Devletleri karşısındaki yenilgisine kadar Asya'da sömürgeleri bulunan Avrupalı güçlere üstünlük sağlamıştır.[3]

Çalışmayı cazip hale getiren husus da esas itibariyle budur. Bu açıdan bakıldığında her iki ülkenin de sanayi ve sosyal anlamdaki modernleşmeleri çok büyük farklılıklar gösterip kendilerini farklı yerlere getirmişse de askerî bağlamdaki girişimlerinin büyük benzerlikler gösterdiği ortaya koymaktadır.

Bu tez çalışmasında önce Osmanlı Devleti'nin ve Japonya'nın içinde bulunduğu siyasi, sosyal ve ekonomik durumları incelenecek, ardından bu iki ülkenin askerî alanda yaptıkları modernleşme hamleleri tek tek ele alınarak bunların sebepleri irdelenecek, son olarak iki ordu arasındaki teknik, ideolojik ve sistemsel benzerlik ve farklılıklar karşılaştırılacaktır.

Osmanlı Devleti; 17. yüzyılda gücünün zirvesine çıkıp Akdeniz havzası ile Avrupa'da en güçlü devlet olarak siyasi ve ekonomik dengelere yön verir hale gelmişse de özellikle Avrupa'da önce İspanya ve Portekiz, ardından da İngiltere ve Fransa'nın ipek ve baharat yolunu Orta Asya ve İran üzerinden Osmanlı Devleti'ne, oradan Akdeniz'e ya da Kuzey'den Kırım Hanlığı hattıyla Karadeniz'e ulaştıran yolları kullanmak yerine Hint Okyanusu ve Ümit Burnu üzerinden ticarete başlamaları sonucunda ticari gelirlerde büyük kayıplara uğramıştır. Buna ek olarak Amerika kıtasının bu güçler tarafından sömürgeleştirilerek büyük miktarda altın ve gümüş rezervlerini eline geçirmeleri sonucu 18. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti önce ekonomik daha sonra ise siyasi anlamda bir gerileme evresine girmiş, bu evreyi ise kaçınılmaz olarak askerî alanda bir gerileme izlemiştir.

Osmanlı Devleti, Japonya gibi daha izole bir coğrafyaya sahip olsa idi belki askerî alandaki bu gerileme ya da daha doğru bir tabirle rakipleri ilerlerken yerinde sayma lüksüne sahip olabilirdi. Oysa, Kanuni Sultan Süleyman döneminde Avusturya ile başlayan uzun savaşın ardından Osmanlı Devleti, Rusya başta olmak üzere tüm

---

[3] Angela Yiu, "明治の現代化と二十世紀末の国際化: 漱石の 「現代日本の開化」 を中心に [Meiji no gendai-ka to nijusseiki-sue no kokusai-ka]", Honolulu 1998, s. 37.

dünyaya sömürgeci amaçlarla, Avrupalı güçlerin genişleme hamlelerinin başlıca hedeflerinden biri haline gelmişti. Bu nedenden ötürü Osmanlı ordusu Japonya ile kıyaslandığında daha erken bir tarihte özellikle ateşli silahlarını modernleştirmeye başlamıştır. Öncelikle bu askerî modernleşme, Avrupa'dan ateşli silahların alımıyla devam etmiş; ancak özellikle yeniçerilerin devamlı olarak saray içi siyasi mücadelelere müdahil tutumları ve Avrupa'daki savaşlarda süvarilerin eski etkinliğini yitirmesi sonucu, ekonomik açıdan maliyetli hale gelmeleriyle lağvedilmesi, orduda 17. yüzyılın sonlarında başlayan idari yapıdaki değişimler 19. yüzyılda büyük hız kazanmıştır. Yeniçeri Ocağı lağvedilerek Avrupa'da özellikle Prusya modelinin örnek alındığı bir ordu sistemine geçilmeye çalışılmış ve tek tip asker yerine iki çeşit asker kullanılmaya başlanmıştır. Daha önceki profesyonel orduyu oluşturan ve küçük yaşlardan itibaren askerî ve diğer konularda eğitim gören yeniçerilerin yerini Avrupa tarzında okullarda eğitim alan subaylar alırken bunlara ek olarak zorunlu askerlik de getirilmiş, ordunun sayısal anlamda büyük bir bölümünü bunlar oluşturmaya başlamıştır.[4] Bunun sosyolojik sonuçlarından biri de zorunlu askerlik hizmeti sebebiyle ordudaki erkek nüfusun buradaki modernleşmeyi bizzat tecrübe etmesi oluşturmuştur.

19. yüzyıldan başlayarak Osmanlı Devleti içerisindeki çağdaşlaşma çabalarına bu açıdan bakılacak olursa askerî alandaki çağdaşlaşmadan ayrı bir şekilde ele almanın mümkün olmadığı görülecektir. Kentli burjuva sınıfının çağdaşlaşma ve sanayileşmeye ön ayak olduğu İngiltere, Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri'nden farklı olarak sanayileşme hamlelerine daha geç başlayan Prusya, Osmanlı Devleti, Rusya ve Japonya'da çağdaşlaşma, üstten alta doğru, özellikle de ordu ile ilintili olarak ortaya çıkmıştır, denilebilir. Bu bağlamda Osmanlı ordusundaki çağdaşlaşma hareketlerini salt Avrupa'dan silah alımı olarak değil, modern askerî eğitim alan subayların yeni bir sınıf olarak tezahürü ile orduda başlayan idari reformların zamanla siyasi alana da sirayet ettiği gerçeği göz ardı edilemez.

Japonya ise Asya kıtasının en ucunda bir ada devleti olmanın sağladığı avantaj nedeniyle gerek kıta Asya'sı gerekse diğer devletler ile mesafeli denilebilecek birtakım ilişkiler içinde olmuştur. İlk çağlardan başlayarak kendisine coğrafi, kültürel ve etnik

---

[4] Hülya Yarar, *Osmanlı Döneminde Askerî Okullarda Eğitim*, Ankara 2000, s. 68.

açıdan en yakın topluluk olan Koreli ve Mançurya'da yaşayan topluluklarla etkileşim halinde olmuş, Kore üzerinden Çin kültürü ile tanışarak Budizm, Çin yazısı, Konfüçyusçuluk gibi bugünkü toplumsal ve kültürel yapısının ana hatlarını teşkil eden ögeleri almıştır. Tang dönemi ile birlikte Arap tüccarların daha uzun mesafelere gidebilen gemi teknolojisini Doğu Asya'ya getirmesi ile birlikte Japonya'dan Çin'e deniz seyahatleri daha güvenli ve kolay hale gelmiştir. Çin tarihinin altın çağı olarak nitelendirilen Tang hanedanlığı (7-9. yüzyıllar) dönemi boyunca Japonya'dan Çin'e çok sayıda öğrenci ve rahip gidip gelmişse de bu dönemin sonlarında Çin'in Kore'yi işgali sırasında Japonlar da savaşa müdahil olup Çin'e karşı savaşmış, kaybedince de işgal korkusuyla içine kapanmıştır. 10. yüzyıldan itibaren giderek askerî bir sınıf halini alan Samuraylar yönetimi eline geçirmiş ve ülkenin idaresinde imparatorun yerini Şogunlar[5] almıştır. Bu durum özellikle Tokugawa İeyasu'nun 1600 yılında tüm Japon derebeyleri merkezî bir yönetim altında birleştirince daha da güçlenmiştir. 1600-1868 yılları arası bu döneme Şogunların idaresindeki bugünkü Tokyo'nun eski adı olan Edo başkent yapılmıştır.

Söz konusu dönemde yapılan reformlar ile Samuraylar, Avrupa'dakine benzer feodal bir savaşçı sınıftan maaş alan yarı bürokrat yarı asker bir sınıfa dönüştü. Neo-Konfüçyusçuluk akımının etkisiyle savaşçılığa dair hususların yüceltildiği görüldü. Öyle ki bir Samuray kendisine yeterince saygı göstermediğini düşünürse bir çiftçi ya da tüccarı öldürme hakkına sahipti. Bu bakış açısı modernleşme döneminde de varlığını devam etmiş ve modern orduya geçildikten sonra da askerler ve askerliğe dair erdemlerin halk arasında yüceltildiği ve Samurayların tekelinden çıkarılarak tüm halka yayıldığı gözlenmiştir. Sadakat, sorgusuz itaat, kendini bir amaç ya da efendiye adama gibi savaşçı sınıfına ait bazı düşünce kalıpları, fabrika işçilerinden esnaflara kadar toplumun geneline özellikle Meiji Devrimi sonrasında da hızla yayıldı.

Bu bağlamda Osmanlı ordusu ile Japon ordusundaki çağdaşlaşma hareketleri arasındaki ilk farklılık kendini göstermektedir, denilebilir. Japonlar; kökeni 13. yüzyıla

---

[5] Şogun, Çin'de shangjün, Göktürkler ve sonraki Türkler arasında ise *senggüm* olarak adlandırılan bir askerî unvanın Japonca telaffuzudur. *Büyük general* ya da *en üst general* anlamına gelen bu unvanı Japonya'da yönetimi ele geçiren derebeyleri imparator adına ülkeyi yönetebilmek için kullanmışlardır.

dayanan neo-konfüçyusçuluğu kendi kültürleri ile yüzyıllar boyunca harmanlayan Samuray sınıfının dünya görüşünü alarak batıdan gelen milliyetçilik ile birleştirmiş ve bu sınıfın erdem olarak gördüğü kalıpları tüm toplum için bir norm haline getirmek suretiyle özellikle eğitim süreçlerinde öğrencilerin savaş sanatlarını öğrenmelerini zorunlu tutmuşlardır. Tarih ve edebiyat derslerinde modernize ettikleri Samuray anlayışını geçerli ahlak kalıbı olarak öğrencilere sunup tarihten seçtikleri şahsiyetleri örnek göstermek suretiyle de pekiştirerek sunmuşlardır. Osmanlı Devleti için buna benzer bir durum ancak Balkan Savaşları sonrasında başlamıştır, denilebilir. Çünkü bu tarz bir milliyetçilik bilindiği gibi Osmanlı Devleti bünyesindeki çeşitli etnik grupların isyan ederek bağımsızlıklarını ilan etmeleriyle sonuçlanmıştır. Japonya'dan farklı olarak çok uluslu bir imparatorluk olan Osmanlı Devleti'nin, Prusya örneğindeki gibi diğer Batı Avrupa devletlerinin uyguladığı etnik temelli bir milliyetçiliği tüm topluma empoze etmek gibi lüksünün bulunmadığı ortadadır. Her ne kadar orduda özellikle de askerî eğitim alan subayların büyük bir çoğunluğu Türk olsa da böyle bir düşünce sisteminin ordu dışında kabul görmesi zordu. Bu sebeple Osmanlı ordusundaki modernleşme çabalarının halka yayması daha zor ve incelikli bir işti.

Japonya ile arasındaki tarihî bir başka farklılık ise Osmanlı Devleti'nin tıpkı Çin gibi çok daha köklü ve gelişmiş bir medeniyete sahip olması hasebiyle değişimin daha uzun vadeye yayılan ve yavaş işleyen bir süreçte gerçekleşmesidir. Oysa Japonya 17. yüzyılın başından 19. yüzyılın üçüncü çeyreğine kadar kapılarını dış dünyaya kapatarak âdeta kendisini Ortaçağ'a hapsetmiş gibidir. Benzeri bir durum diğer komşusu Kore için de geçerlidir. Japonya ve Kore; yüzyıllar boyunca kültürel, siyasi ve ekonomik alanlarda Çin'in hamiliğinde ilerlemiş bu yüzden de Afyon Savaşlarında Çin'i yenerek bölgenin yeni hakimi olmak isteyen ABD ve İngiltere karşısında daha kabullenmeci tutum sergilemekte bir sakınca görmemişlerdir. Japonya için tek değişen şey Çin yerine batıdan kültür ithal edecek olmasıdır; oysa Osmanlı Devleti tıpkı Çin İmparatorluğu gibi kendisini cihan hakimi olarak görmekte, kültürel ve ekonomik alanda uzun süre dışarıya bağımlı olmadığı kanaatiyle hareket etmektedir. Bu tarihî arka plan göz önüne alındığında iki ülke arasındaki farklılıklar daha da belirginleşmektedir.

Söz konusu ülkelerin orduları arasındaki en belirgin farklılıklardan biri ise bu iki ülkenin coğrafi konumlarının farklılığından kaynaklanmaktadır. Bir ada ülkesi olan

Japonya, tarihinde modern dönemlere kadar yalnızca bir kez denizaşırı sefer yapmıştır. Japonya'nın birleştiricisi üç kişiden birisi olan Toyotomi Hideyoshi 16. yüzyılın sonlarında önce Kore'yi ardından da Çin'i işgal etmek istemiş; ancak Kore'ye çıkan kara ordusunun kendisinden çok daha büyük hem Kore hem de Çin ordusuna karşı kazandığı kolay zaferlere rağmen, Kore donanması Japon donanmasına üstünlük sağlayarak deniz ikmal hatlarını kesmesi ve kısa süre sonra Toyotomi Hideyoshi'nin ölmesiyle bu seferden vazgeçmiştir. Bunun dışında Japonlar tarihleri boyunca kendi aralarında kara savaşları yapmış ve Samuray sınıfı kara savaşlarında uzmanlaşmıştır. Önce İngiliz ve Amerikalıların, ardından da Rusların Japonya kıyılarına gelerek limanlarını ticarete açmaya ve yabancıların girişine izin vermeye zorlamasıyla Japonlar, bir ada devleti olarak kara ordusundan daha çok bir donanmaya ihtiyaçları olduğu gerçeğiyle karşılaşmışlardır. Tokugawa Şogunluğu donanmanın yenilenmesi için yabancı uzmanlar çağırmışsa da Meiji Restorasyonu gerçekleşmiş ve Şogunluk devrilmiştir. Donanmayı modernleştirme konusu ise yeni Meiji hükûmetinin öncelikleri arasına girmiş ve İngilizler örnek alınarak uygulamaya başlanmıştır. Sanayisinin gelişmesi ile birlikte hammaddeler açısından fakir bir ülke olan Japonya, Doğu Asya'da sömürgeler edinme arayışına girdiğinde ise donanma kritik bir rol oynamıştır.

Osmanlı Devleti içinse durum oldukça farklıdır. Doğu Akdeniz ve Karadeniz'de egemen güç olan Osmanlı aynı zamanda daha büyük bir kara gücünü elinde tutmak zorunda kalmıştır. Tarihî süreç içerisinde donanması her zaman kara ordusundan daha zayıf olan Osmanlı, özellikle kuzey sınırlarında bir başka kara imparatorluğu olan Rusya'nın belirmesinden sonra modern bir kara ordusuna ihtiyaç duymaya başlamıştır. Her ne kadar Yunan isyanı sırasında Rus İmparatorluğu Osmanlı donanmasını yakmışsa da buradan gelen saldırıların büyük bir çoğunluğu kara ordusu tarafından gerçekleştirilmiştir. Ayrıca Osmanlı İmparatorluğu, Napolyon'un Mısır'ı işgali örneğinde olduğu gibi donanma yoluyla kendi topraklarına bir çıkarma yapılsa bile bu saldırıları kara ordusu yoluyla durdurmayı başarabilmiştir. Denizaşırı bir genişleme hedefi olmayıp ana hedefi kendi topraklarını korumak olan Osmanlı Devleti için ekonomisini zorlayarak pahalı bir donanma kurmak pek gerekli görülmemiştir. Bunun yerine özellikle o dönemin en etkin kara ordusu olan Prusya ordusu örnek alınmış,

yurtdışına öğrenciler gönderilmiş ve Osmanlı Devleti'ne de özellikle Alman komutanlar davet edilmiştir. Silahların modernizasyonunda da öncelik Alman ürünlerine verilmiştir.

Yukarıda verilen tüm bu benzerlik ve farklılıklar ayrıntılı şekilde değerlendirilerek her iki ülke ordularının modernleşme süreçleri teknik, idari, siyasi, sosyolojik ve kültürel ögeler bağlamında ele alınacaktır. Belirtilen farklılıklara rağmen her iki ülke ordularının özellikle kültürel çerçevede bazı benzerlikleri de yok değildir ve bu bunlar da üzerinde durulmaya değer hususlardır. Ancak daha önce de belirtildiği gibi farklı yollar izlemelerine rağmen her ikisi de esasen Doğulu olan bu devletlerin orduları kendilerinden insan gücü, ekonomik ve teknolojik açıdan kendilerinden önde olanlara karşı askerî alanda birtakım başarılar gösterme konusunda benzeşmektedir. Hiç kuşkusuz bu durum, pek çok tarihçi tarafından Osmanlı Devleti ve Japonya özelinde tetkik edildiği için bu çalışma kapsamında tekrarlanmayacak ve ele alınmayacaktır. Ayrıca her iki ülkede meydana gelmekte olan iç siyasi gelişmeler, orduyu ilgilendirdiği ölçüde değerlendirmeye tabi tutulacaktır. Söz konusu dönemde her iki ülke için de ordu, siyaset sahasında etkin bir rol aldığı gerçeğinden hareketle ordu içerisindeki farklı siyasi görüşler ve taraflar; ordu ile temas, rekabet ya da iş birliği çerçevesinde yeri geldikçe değerlendirilecektir.

Tüm bu başlıkların her biri başlı başına bir tez konusu teşkil edebilecek kadar derin ve önemli konulardır. Bu nedenle üzerinde durulan hususlar bir bütünlük içerisinde değerlendirilirken bu çalışmanın asıl sorunsalı olan 19. yüzyılın başında Avrupa'dan teknolojik ve askerî anlamda geride kalmış bu iki farklı ve birbirine uzak ülkenin, nasıl kısa bir sürede kendilerini yenileyerek askerî alanda başarılı birer ordu ortaya çıkarmış olmalarına cevap verilmeye çalışılacaktır. Bu problem aynı dönemde kendi ordularında başarılı bir modernleşmeye gidemeyen Çin, Hindistan, İran gibi Asyalı devletlerin yanı sıra Polonya, Avusturya, İsveç gibi Avrupalı devletlerin de bölgesel birer imparatorluk vasfını yitirmesine ve sonuç olarak tam ya da yarı sömürge durumuna düşmesine bakıldığında daha da önem kazanmaktadır. Her ikisi de tarihleri boyunca Asya'da sömürge olmamaları ile öne çıkmalarını, ordularında yaptıkları hızlı modernleşme çabalarına borçludur. Nitekim daha önce Japonları yenen Kore ve Çin'in ile İkinci Viyana kuşatmasında Osmanlı ordusuna kafa tutan Polonya Krallığının benzer bir başarıyı gösteremeyip ya sömürge olmuş ya da komşu devletler tarafından

paylaşılmış olduğu hatırlanırsa, söz konusu iki devletin nasıl bir yerde durdukları daha iyi anlaşılacaktır.

Çalışmanın makul bir sınırda tutulabilmesi için karşılaştırmanın yalnızca Japonya ile Osmanlı Devleti arasında yapılacağının, başarısız örneklerden ise yeri geldiğinde genel hatlarıyla bahsedileceğinin bir kez daha altını çizmekte yarar vardır.

I. BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ'NİN ASKERÎ MODERNLEŞME SÜRECİ

1.1. Osmanlı Devleti'ni Askerî Reformlara Yönelten Siyasi Olaylar

Otuz Yıl Savaşları her ne kadar Avrupa'daki ülkeler için yıkıcı sonuçlara sahip olsa da bu savaşlar sırasında ve sonrasında meydana gelen gelişmelerin söz konusu kıtadaki devletler ve Osmanlı Devleti için kalıcı sonuçları olmuştur.[1] Siyasi sonuç olarak bunların başında Westfalia Barışı ve sonrasında oluşan uluslararası düzen gelmektedir. Ancak bu tezi ilgilendiren asıl kısım Prusya ordusunun bu savaşlar sırasında gösterdiği başarılar olacaktır. Prusya hükûmeti, ordusunun başarılarını gördükten sonra sahip olduğu düzeni daha da geliştirerek Alman birliğini kurmuş ve kısa süre içerisinde Avrupa'daki başat güçler arasında yerini almayı başarmıştır.[2] Daha sonra ise başta Osmanlı Devleti ve Rusya olmak üzere kendi ordularında modernleşmeye ihtiyaç duyan komşu ülkeler de bu modeli örnek alarak ordularını modernize etmeye çalışmışlardır. Bu bağlamda Osmanlı ordusundaki modernleşme hareketinin kökenlerini anlamak için önce Prusya ordusunu ortaya çıkaran sistemi anlamamız gerekir.

Prusya devleti diğer Alman prensliklerine nazaran köken ve yapı olarak başından itibaren farklı idi. Prusya ismi daha önce Baltık denizinin Güney kıyısında yaşayan Prus kabilelerinden gelmekte idi. Kendi dili ve çoktanrılı bir inanç sistemine sahip olan bu halk, Ortaçağ'ın sonlarından itibaren Almanların Baltık kıyıları boyunca başlattıkları Töton tarikatının liderliğindeki haçlı seferleri sonucunda önce topraklarını sonra da benliklerini kaybederek Hristiyanlaşmış ve bu bölgeye yerleştirilen Almanlar tarafından asimile edilmişlerdi. Daha sonrasında Töton şövalyeleri buradan başlayarak Riga'ya ve Estonya'ya kadar Baltık kıyısı boyunca ilerleyerek tıpkı Ortadoğu'da kurulan haçlı devletleri gibi burada Haçlı bölgeleri kurmuşlardır.[3] Ancak bu devletler

---

1 Peter Hamish Wilson, *The Thirty Years War: Europe's Tragedy*, Cambridge 2009, s. 26.

2 Christopher Clark, *Iron Kingdom: The Rise and Downfall of Prussia: 1600-1947*, London 2007, s. 39.

3 Nicolaus von Jeroschin, *The Chronicle of Prussia by Nicolaus von Jeroschin: A History of the Teutonic Knights in Prussia, 1190–1331*, London 2016, s. 58.

birbirinden bağımsız olmayıp hepsi Töton tarikatının kontrolü altında kalmışlardır. Zaman içerisinde Litvanlar, Lehler ve Ruslar ile de savaşa girişerek bu bölgeyi yalnızca katolikleştirmeyi değil aynı zamanda kendi kontrolleri altında Almanlaştırmayı hedeflemişlerse de bu politika ters tepmiş ve Baltık kıyısının doğusunda kalan toprakların çoğu Polonya ve Litvanya ittifakına kaybedilmiştir. Prusya haricindeki bölgelerin çoğu ya bağımsız şehir devletlerine dönüşmüş ya da Leh ve Litvan kontrolüne girerek elden çıkmıştır.[4] Prusya'daki Töton tarikatının temelleri üzerine kurulan Haçlı devleti ise zaman içerisinde evrilerek bir Alman prensliğine dönüşmüş ve Prusya adını almıştır.[5] Bu devleti daha en baştan kuranlar topraksız şövalyeler ve Haçlı seferine katılarak yükselmek isteyen köylü ve tüccarlar olduğu için Prusya devleti farklı bir sisteme sahip olmuştur.

Her ne kadar feodal bir yapı örnek alınarak kurulmuş olsa da Prusya'da Junker adı verilen grup nüfusa oranlandığında diğer Avrupa ülkelerindeki aristokrasiye göre büyük bir kitle teşkil etmekte idi. Bu gru,p toprak sahibi kitle alt sınıf aristokrasi idi. Batı Avrupa'da nüfus yapısına bakıldığında toprak sahibi feodal aristokratların nüfusa oranı genellikle çok küçük olmakla birlikte Prusya'ya daha ilk dönemlerden itibaren yerleşen kişiler zaten topraksız şövalye ve köylüler olduğu için buralarda çiftlik kurarak yerleşen aynı zamanda da askerlik yapmayı sürdüren bu sınıf, nüfus yoğunluğu az olan bu bölgede önemli bir demografik grup oluşturmaktaydılar.[6] Ayrıca Töton tarikatının eşitlikçi yapısının bir sonucu olarak soydan çok liyakate dayalı bir sistem gelişmiş, neticede Bismarck gibi çok soylu olmayan bir Junker dahi Prusya ve Alman devletinde Şansolyelik gibi önemli bir görevi icra edebilmiştir.[7] Buna rağmen Batı Avrupa'daki gibi büyük toprak sahibi gruplar oluşamamış ve daha çok kişisel yetenekleri ve yaptıkları çalışmalar ile yükselen kişiler orduda söz sahibi olmuştur.

Bu bağlamda Prusya ordusu klasik Osmanlı ordusuna benzemektedir, denilebilir. Batı Avrupa'da feodal ordular soylu çocukların küçük yaşta alınarak aile içerisinde askerî bir eğitim almasına dayanmaktaydı.[8] Askerî okullar bile mevcut değildi.

---

4 Clark, *Iron Kingdom*, s. 47.
5 Nicolaus, *A History of the Teutonic Knights in Prussia*, s. 32.
6 Clark, *Iron Kingdom*, s. 46.
7 Jonathan Randall White, *The Prussian Army: 1640-1871*, New York 1996, s. 89.
8 P.R. Coss, "Bastard Feudalism Revised", *Past&Present* 125 (1 Kasım 1989), s. 73.

Çocuklar akrabalarından ya da aile için çalışan özel öğretmenlerden ders almaktaydı. En büyük çocuk toprağı miras olarak almakta, bunun karşılığında askerî hizmet sunmaktaydı.[9] Osmanlı sisteminde ise küçük çocuklar ocağa kazandırıldıktan sonra bir arada eğitim almaktaydılar. Yükselme, yeteneğe göre gerçekleşmekteydi ve bu çocuklar zaten gayrimüslim ailelerden alındıkları için soya dayalı bir üstünlük iddiasında bulunamamaktaydı.[10] Bu itibarla Prusya ordusundaki durum Osmanlı'daki yeniçeri sisteminin feodal Avrupa'ya uyarlanmış hali gibi idi. Junker sınıfına ait gençler tıpkı Batı Avrupa'dakiler gibi soya dayalı olarak askerî okullara girme hakkına sahiptiler ve ordudaki subaylar ve hükûmet görevlileri istisnalar hariç Junkerlerden oluşmaktaydı. Ancak ordu ve hükûmet içerisindeki yükselme, bu Junkerlerin bireysel yetenek ve sergiledikleri başarılar göz önüne alınarak yapılmaktaydı. Bunun sonucu olarak da standart ve disiplinli bir eğitimden geçmiş ve yükselme için başarı göstermeye ihtiyacı olan bir ordu ortaya çıktı. Ordudaki erler zorunlu askerlik için alınan köylülerden oluşurken subaylar küçük yaşlardan itibaren askerî eğitim alan Junkerlerden oluşmaktaydı.[11]

Bu bağlamda ilk modern askerî okullara ev sahipliği yapan Prusya kara ordularının başarısı aslında karşısındaki liyakat değil de soydan dolayı komutan olan ve düzenli bir askerî eğitimi olmayan Avrupa orduları göz önüne alındığında şaşırtıcı değildir. Almanya'nın birleştirilmesi sonrasında ise Prusya modeli daha önce de belirtildiği gibi Osmanlı devleti başta olmak üzere Avrupa devletleri tarafından da örnek alınmıştır.[12]

Prusya ordusunun temeli Brandenburg Elektörü Friedrich Wilhelm (1640-1688) döneminde silahlı birliklerin birleştirilmesiyle ortaya çıktı. Bu dönemde Prusya, kendisini savunmak için feodal Landsknecht askerlerine ve paralı askerlere dayalı bir askerî sisteme sahipti.[13] Otuz Yıl Savaşları'nın başlarında bu birlikler hiçbir varlık gösteremeyince İsveç ve Alman (Kutsal Roma Germen) orduları Prusya'yı istedikleri

---

9 Bloch, *La Société Féodale [The Feudal Society]*, Ed. Albin Michel, Paris 1968, s. 98.
10 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtından: Kapukulu Ocakları: Acemi Ocağı ve Yeniçeri Ocağı*, XXVIII/12, Ankara 1943, s. 128.
11 White, *The Prussian Army*, s. 36.
12 Clark, *Iron Kingdom*, s. 56.
13 White, *The Prussian Army*, s. 48.

gibi ezebilmekteydi. Friedrich Wilhelm başa geçince ilk iş olarak düzenli bir ordu kurmanın gerekliliğini görerek ülkeyi içinde bulunduğu krizden çıkarmak için zorunlu askerlik uygulamasını getirdi ve savaş olduğu zaman toplanıp savaş yokken dağılan önceki feodal ordular ve paralı askerlerin yerine her zaman göreve hazır bir düzenli ordu kurmaya yöneldi.[14] Osmanlı'nın yeniçeri birliklerinden sonra Avrupa'nın ilk düzenli ordusunun çekirdeği bu teşebbüsün ardından oluşmaya başladı. 1643 yılına gelindiğinde Friedriech'in ana çekirdeğini kişisel korumaların oluşturduğu ordusu 5000 kişiye ulaşmıştı. Bunun yanı sıra Prusya'nın farklı bölgelerinde de köylülerden birlikler meydana getirilerek garnizonlar kurulmaya başlandı.

Otuz Yıl Savaşları bittiğinde Prusya, savaşta başarı gösterememesine rağmen yıldırıcı bir orduya sahip olması sayesinde Westfalen Barış Anlaşması'nda toprak kazanımları elde etti. Friedrich Wilhelm ordusunu Habsburgların ve Prusya'nın ortak düşmanı olan Fransa'dan maddi ve lojistik desteğin yanında kurumsal destek de alarak orduyu modernize etti. Prusya ordusu, Fransa'dan farklı biçimde sadece savaş zamanında paralı askerlerden toplanan bir ordu yerine kalıcı bir ordu olma yolunda ilerledi. Otuz Yıl Savaşları sonrasında Prusya meclisi, bu kalıcı ordu yapılanmasının lağvedilmesini ya da asker sayısının azlatılmasını istedi. Friedrich Wilhelm ise meclisin bu önerisini siyasi ve ekonomik birtakım tavizler vermek suretiyle geri çevirmeyi başardı. Meclis toplantılarında Junker sınıfını köylülerin aleyhine olacak şekilde arkasına almayı başaran Friedrich Wilhelm, yönetici grubu Junkerlerden erleri ise köylülerden olacak şekildeki düzenli orduyu barış zamanında da kalıcı hale getirdikten sonra siyasi gücünü daha da artırdı.[15] Böylelikle kriz anında kurulan düzenli Prusya ordusu, kriz sonrasında da devletin parçalı feodal bir yapıdan farklı bir şekilde merkezî bir yapıya geçişinin temel taşı oldu. Nitekim benzeri bir durum feodal yapıya sahip ve her bir bölgesi bir derebeyi tarafından yönetilen Japonya için de ileride göreceğimiz üzere geçerlidir.

Prusya'nın Otuz Yıl Savaşları'nı takip eden başarılar sonucu Habsburg mülkleri haricinde kalan Alman prensliklerini birleştirerek birleşik bir devlet olarak Almanya'yı Avrupa'nın başat güçleri arasına sokması Avrupa'da askerî alanda kara ordusunun

---

14 Clark, *Iron Kingdom*, s. 67.

15 Murat Belge, *Militarist Modernleşme: Almanya, Japonya ve Türkiye*, İstanbul 2011, s. 89.

örnek alınmasına neden olmuştur. Ayrıca Avrupa'da asıl güç olan Fransa ve İngiltere'ye önce Avusturya daha sonra da Prusya ve Rusya'nın da eklenmesi ile çok merkezli bir güçler dengesi meydana gelmeye başlamıştır.[16]

Avrupa'da bunlar meydana gelirken Osmanlı Devleti önce Habsburg ve İran, ardından da Rusya ile mücadeleye girmiş, içeride de siyasi çekişmeler ve ayaklanmalarla uğraşmak zorunda kalmış ve neticede güç kaybına uğramıştır. İlk toprak kayıpları Balkanlar'da başlamış, bunu Kafkasya ve Rusya'nın güneyi ve Kırım'daki kayıpları izlemiştir. Rusya ve Avusturya tarafından yutulmasını kendi çıkarlarına aykırı bulan İngiltere, Fransa ve Prusya; akıllı bir siyasetle, Osmanlı'nın gerilemesini uzunca bir süre erteleyebilmişlerdir.[17] Amerika, Afrika ve Asya kıtalarında özellikle Atlantik'e kıyısı olan İngiltere, Fransa ve Hollanda; yeni sömürgeler edinebilme mücadelesine girişmişlerdir. Rusya ise deniz gücünün bu devletlerle yarışamayacağını bildiğinden karadan komşusu olan Kafkasya, Orta Asya ve Sibirya'ya doğru sürekli bir genişleme stratejisi izleyerek en sonunda İngiliz, Fransız ve Hollandalıların denizden ulaştığı Uzakdoğu ve Amerika'ya karadan ulaşmışlardır.[18] Tüm bunlar meydana gelirken ise Prusya ve Avusturya, denize çıkışları sınırlı ve denizcilik gelenekleri tıpkı Rusya'nınki gibi olduğu için kara ordularını geliştirme yoluna gitmişlerdir.[19] Bunun sonucu olarak güçlü bir donanmaya sahip ancak daha küçük nüfuslu İngiltere ve Hollanda donanma alanında ilerlerken Fransa hem karada hem de denizde ilerleme konusunda uzmanlaşmak istemiştir. Ancak bu girişimler ne Prusya ve Rusya'nın kara ordusuyla ne de İngiltere'nin donanmasıyla baş edebilecek güce ulaşamasına imkân sağlamamıştır.[20]

Neticede Avrupa'da feodal dönem, modern orduların ortaya çıkışı ile birlikte sona ermiştir. Feodalitenin ortaya çıkışı askerî gereksinimlerin sonucu olmuş[21] ve askerî açıdan feodal ordular artık merkezi hükûmetler tarafından yönetilen ulus devletlerin

---

16 Brian M. Downing, "Constitutionalism, Warfare, and Political Change in Early Modern Europe", *Theory and Society* 17/1 (01 Ocak 1988), s. 84.

17 James J. Reid, *Crisis of the Ottoman Empire: Prelude to Collapse 1839-1878*, Berlin 2000, s. 24.

18 Peter C. Perdue, "Boundaries and Trade in the Early Modern World", *Eighteenth-Century Studies 43/3 (2010)*, s. 57.

19 White, *The Prussian Army*, s. 98.

20 S. N. Eisenstadt, "Transformation of Social Political and Cultural Orders in Modernization", *American Sociological Review 30/5 (1965)*, s. 665.

21 Bloch, *La Société Féodale*, s. 61.

düzenli orduları karşısında tutunamayınca bu yapıya da eskisi gibi ihtiyaç kalmamıştır.[22] Ancak yine de Avrupa'nın hemen her ülkesinde bu geçiş dönemi sancılı olmuştur. Feodal aristokrasi sahip olduğu yetkileri ve servetlerinin kaynağı olan toprakları kolay kolay bırakmak niyetinde değildi.[23]

Ancak İngiltere ve Fransa'dan başlayarak tüm Avrupa ülkelerinde sıradan halk tarafından rahatlıkla kullanılabilen ve eğitimi at üzerinde savaşmak gibi uzun zaman almayan ateşli silahların, atlı süvarilere karşı üstünlüğü ortaya çıktığında, Avrupa aristokrasisi, taşrada bulunan kalelerini ve malikanelerini terk ederek başkentlere taşındı ve kraliyet saraylarında üst düzey bürokratlara ya da komutanlara dönüştü.[24] Bu bağlamda Avrupa sistemi, kendisi de feodal bir sisteme sahip olan Japonya'yı daha derinlemesine etkilerken Osmanlı Devleti daha baştan itibaren feodal bir sisteme sahip olmaması nedeniyle[25] yerel geleneğini Avrupa'dan ithal edilen sistemle harmanlama yoluna gitti. Batı'nın ilmini alıp Doğu'nun geleneğini koruma söylemi Osmanlı'da daha geçer akçe sayılmışken Japonya'da sanılanın aksine sil baştan bir çağdaşlaşma hamlesi yapılmış, Avrupa'daki pek çok kurum ve sistem bire bir kopya edilmiştir.[26] Fakat buna rağmen, her ne kadar hukuk, siyaset ve ekonomi alanlarında böyle bir durum söz konusu olmuşsa da yukarıda kısaca belirtilen siyasi gelişmeler, Osmanlı Devleti ve Japonya'nın askerî alanda benzer bir gelişim seyri göstermelerine mani de değildir.

Bu gelişmelerden ilki; İngiltere, Fransa ve Hollanda'nın donanmaları yoluyla hem Doğu Akdeniz'de hem de Hint Okyanusu ve Doğu Asya kıyılarında daha etkin bir hale gelmesidir.[27] Kanuni Sultan Süleyman döneminde Osmanlı Devleti'nin Fransa Kralı'na Habsburg Hanedanı'na karşı ittifak kurmak amacıyla vermiş olduğu ticari imtiyazlar, zaman içerisinde İngiltere ve Fransa tarafından da talep edilmiştir[28]. Ancak,

---

22 Wallerstein, "From Feudalism to Capitalism: Transition or Transitions?", *Social Forces* 55/2 *(01 Aralık 1976)*, s. 279.

23 Wallerstein, "From Feudalism to Capitalism", s. 666.

24 Downing, "Political Change in Early Modern Europe", s. 147.

25 Halil İnalcık, *Kuruluş: Osmanlı Tarihini Yeniden Yazmak*, İstanbul 2010, s.91-93.

26 Masahiro Kamigato, "明治初期教育制度の変遷(1868-71) [Kamigato, "Meiji shoki kyōiku seido no hensen (1868 - 71)]", *Nīgatakokusaijōhōdaigaku jōhō bunka gakubu kiyō 5 (19 Mart 2002)*, s. 157.

27 William S. Atwell, "A Seventeenth-Century 'General Crisis' in East Asia?", *Modern Asian Studies 24/4 (01 Ekim* 1990*)*, s. 87.

28 Ertuğrul Acartürk-Ramazan Kılıç, "Osmanlı Devleti'nde Kapitülasyonların İktisadi Ve Siyasi Perspektiften Analizi", *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 29/2 (2011)*, s 3-18.

Doğu Asya'dan farklı olarak Osmanlı Devleti bu taleplere silah zoruyla değil, daha çok yükselen Rusya tehdidine karşı müttefik arayışında olduğu için rıza göstermiştir.[29] Oysa Çin, Japonya ve Kore'de İngiliz ve Fransızlar önce Afyon Savaşları sonunda Çin'i yağmalamış ve zorla eşit olmayan anlaşmalar (*unequal treaties*) imzalatmıştır.[30] Birinci Afyon Savaşları Çin'i ticarete zorlarken ikinci Afyon Savaşları ile Çin Batı'dan mal almaya ve Batılı tüccarlara daha avantajlı koşullar sunmaya zorlanmıştır.[31]

İlk Afyon Savaşı'ndan başlayarak Japon işgalinin sona ermesine kadar geçen bu dönemde, Çin'e "Doğu'nun hasta adamı" denirken, Osmanlı Devleti'ne de Ruslar tarafından "Batı'nın hasta adamı"[32] benzetmesi yapılması boşuna değildir. Japonya ise izole bir ada olmasının avantajı ile daha geç bir tarihe kadar Batı yayılmacılığından uzak kalabilmişse de Afyon Savaşları'nda binlerce yıldır Doğu Asya'nın süper gücü ve medeniyet merkezi olan Çin'in, bu Güney Barbarları (Japonca 南蛮/nanban)[33] tarafından kolayca mağlup edilip Çin açısından aşağılayıcı görülebilecek koşullar içeren bir anlaşma imzalaması, bu dönemde henüz askerî olarak güçlü olan Osmanlı Devleti'ne

---

29 Sina Akşin, "Fransız İhtilalinin II. Meşrutiyet Öncesi Osmanlı Devleti Üzerindeki Etkileri Üzerine Bazı Görüşler", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi 49/3 (1994)*, s. 78.

30 Qingqian He, *中国現代化の落とし穴: 噴火口上の中国 [Chūgoku gendai-ka no otoshiana: Funkakō-jō no Chūgoku]*, Soshisha, Tokyo 2002, s. 108.

31 Bob Tadashi Wakabayashi, "Opium, Expulsion, Sovereignty. China's Lessons for Bakumatsu Japan", *Monumenta Nipponica 47/1*, 01 Nisan 1992, s. 97.

32 Aslı Çırakman, *From The "Terror of The World" To The "Sick Man of Europe": European Images of Ottoman Empire And Society From The Sixteenth Century To The Nineteenth*, New York 2002, s.187-191

33 南蛮 (Japonca Nanban, Çince Nanman) kelimesi köken itibariyle Çinceden gelir. Güney anlamına gelen "nan" ve Güney Çin ve Hindiçininde yaşayan kabileleri belirtmek için kullanılan "Man" kelimelerinin birleştirilmesinden oluşur. En erken dönemlerden itibaren bu kelime Güney Çin ve Hindiçininde yaşayan farklı etnik grupları tanımlamak için kullanılmışken 16. yüzyılda Avrupalıların deniz yoluyla Güneyden Çin kıyılarına ulaşması sonucunda Avrupalılar için önce Çinliler daha sonrasında ise Japonlar tarafından Avrupalıları tabir etmek için kullanılmaya başlamıştır. Man terimi daha çok aşağılayıcı bir anlam ifade eder ve içerisinde böcek sembolü (虫) barındırır. Klasik Çin düşüncesinde Çin orta krallıktır ve medeniyetin merkezidir. Çevresindeki halklar ise çeşitli şekillerde sınıflandırılır. Yaşam tarzı ve düşünce yapısı olarak Çin'e benzeyen ve Çin sistemini benimseyen halkalara ya da devletlere insan sembolü 人 barındıran bir karakter ile isim verilir. Kuzeyde bulunan ve askeri yönden Çin'den daha güçlü olmasının yanında Çin sistemini benimsemeyerek Çin'e haraç vermeyi reddeden göçebe gruplara köpek 犬 sembolü içeren bir karakter ile isim verilir. Son olarak ise tarımla uğraşan ancak henüz kabile düzeyinde kalmış ya da Çin'den daha geri kalmış ve bazen de Çin'in hâkimiyeti altına girmiş güneydeki halklara böcek sembolü içeren bir karakter verilir. Bu karakter onların hem askeri ve kültürel anlamda Çin'e karşı olan zayıflıklarını belirtmekte hem de yaşam tarzı ve geleneklerinin Çinlilere yabancı gelmesinden ötürü bir tür aşağılama içerir.

kıyasla Japonları daha çok tedirgin etmiştir.[34] Osmanlı Devleti 18. yüzyıldan itibaren Japonlara göre daha erken bir tarihte askerî reformlara başlamıştır. Bunun ana sebebi, kara sınırı olan Avusturya ve bu dönemde yükselişe geçen Rusya'nın varlığıdır. Her iki komşusu da modernleşmiş güçlü kara ordularına sahipken Osmanlı; başta Balkanlar, Kafkasya ve Karadeniz'deki sınırlarını koruyabilmek için yalnız dış politikanın yeterli gelmeyip güçlü bir orduya da sahip olması gerektiğini anlamıştı.[35] Japonya ise 1639 yılından başlayarak 19. yüzyılın ortalarına kadar sınırlarını Hollanda, Çin ve Koreli tacirlerin dışında kalan herkese kapatabilme gibi bir lükse sahipti. Bunun başlıca nedeni Japonya'nın Osmanlı Devleti'ne kıyasla coğrafi olarak daha izole ve küçük olması ile daha az doğal kaynağa sahip bulunması idi. Ancak, Avrupa'da İngiltere ve Fransa'nın 19. yüzyılın en güçlü donanmalarıyla hem Doğu Akdeniz hem de Doğu Asya'da faaliyetlerini arttırması ve yükselen Rusya'nın Karadeniz kıyılarına inip Doğu'da da Mançurya ve Pasifik okyanusu kıyısına indikten sonra Çin, Kore ve Japonya'yı işgali tehlikesi ortaya çıkmıştı.[36] Bu bağlamda Avrupa'da meydana gelen gelişmeler artık Osmanlı Devleti ve Japonya'yı doğrudan etkiler hale gelmişti. Öyle ki Japonya'da henüz Meiji Devrimi yapılmamış ve Japonya hâlâ "kapalı" bir ülke iken Şogunluk, Hollandalılardan Kırım Savaşı ile ilgili olarak düzenli raporlar istemekte idi. Bu savaşın sonucuna göre Japonlar Rusya'nın yenilmesi halinde batı yönündeki genişlemesi yavaşlayacağı için doğuya doğru genişlemeye ağırlık vereceği hesaplanmaktaydı.[37]

Sonuç olarak Rusya'dan önce hareket ederek Japonlar; Hokkaido Adası'nın yanı sıra Sahalin Adası'nın güney yarısı ve Kuril Adaları'na da çıkarak buraları Japon toprağı ilan edip Rusya'yı doğrudan ana Japon adası Honşu kıyılarında değil, daha kuzeyde karşılama stratejisi izledi.[38] Askerî alandaki reformlarda ise yukarıda belirtilen

---

34 Michio Asakawa, "Anglo-Japanese Military Relations: 1800–1900", *The Military Dimension,* s. 57.

35 Ezra F. Vogel, "A Non-traditional View of Japanese Modernisation", *Japan and the World,* s.45

36 David N. Wells, *Russian Views of Japan 1792-1913: An Anthology of Travel Writing*, New York 2004, s. 126.

37 Hüseyin Can Erkin, "17. ve 18. Yüzyıllarda Japonya'da Türkiye Bilgisinin Oluşumu", *Tarih ve Toplum 218*, s. 29.

38 Frederic William Unger- Charles Morris, *Russia and Japan and a Complete History of the War in the Far East*, New Jersey 2016, s. 43.

Prusya modeli önce Avrupa'da, daha sonra ise Osmanlı ve Japonya'da küçük değişikliklerle bir model haline geldi.[39]

[39] White, *Prussian Army*, s. 74.

1.2. Osmanlı Devleti'nin Modernleşme Sürecinde 19. Yüzyıla Kadar Yaptığı Askerî Reformlar

Osmanlı Devleti kuruluşundan Yavuz Sultan Selim dönemine kadar genel hatları ile bakıldığında doğuda değil batıda genişleme siyaseti güden bir devlet görünümündedir. Bunda gaza felsefesinin yanı sıra doğu ve güney sınırlarındaki diğer beylik ve devletlerin kendisi gibi Türk kökenli ve askerî açıdan güçlü olmaları da etkilidir.[40] Nitekim Ankara Savaşı'nda Timur'a karşı alınan yenilgi, Kösedağ Savaşı'nda Moğollara yenilen Selçuklu Devleti'nin yazgısını Osmanlı'nın da paylaşmasına sebep olabilirdi. Bu bağlamda Fatih Sultan Mehmet'in de İstanbul'u fethinden sonra "Kayser-i Rum", yani "Roma Sezarı" unvanını alması, kendisini bir Roma İmparatoru olarak tanımlaması Osmanlı Devleti'nin batıya dönük yönünü göstermesi açısından önemlidir.[41] İmparatorluk iddiası Osmanlı hükümdarlarından sadece Fatih Sultan Mehmet tarafından ciddiyetle kullanılan bir husus değil, Kanuni Sultan Süleyman da diplomatik ilişkilerinde ancak bir Roma İmparatoru olabileceği tezinden hareketle Habsburg hükümdarını ünlü mektubunda Nemçe Kralı olarak adlandırması[42] ve bu yaklaşım biçiminin Alman tarafının İmparator olma iddiasını ısrarla reddini beraberinde getirir.[43] Bununla birlikte Kanuni Sultan Süleyman döneminde Macaristan'ın fethine kadar Avrupa[44] Osmanlı Devleti için önem arz etmeyen marjinal bir bölgeydi. Devletin can damarı, tıpkı kendisinden önceki Doğu Roma İmparatorluğu gibi Anadolu ve Balkanlarda atmakta idi.[45] Avrupa ile ilişkiler,

---

40 İnalcık, *Kuruluş*, s. 34.

41 İlber Ortaylı, *Son İmparatorluk Osmanlı*, İstanbul 2006, s.116-117.

42 İsmail Ceran, "XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Türk-Fransız İlişkileri, Kanuni Sultan Süleyman-I. François İttifakı", *Turkish Studies*, 1308-2140, 2014. Ancak bu durumun zaman içerisinde değiştiğini I. Abdülhamit döneminde yayınlanan bir berâtta Avusturya-Macaristan için "Roma İmparatorluğu" ifadesi kullanılmasından da anlayabiliriz. (BOA, "Berât". Müzehheb Fermânlar No: 375)

43 Tibor Szalontay, *The Art of War During the Ottoman-Habsburg Long War, 1593-1606, According to Narrative Sources [Microform]*, Toronto 2005, s. 48.

44 Tarihî anlamda Avrupa ile kasıt Ortaçağlarda Katolik olan Batı Avrupa ile sınırlı idi. Bu sebepten Avusturya'nın Almanca ismi günümüzde Doğu İmparatorluğu anlamına gelen Österreich iken daha öncesinde bu bölgenin adı "doğu sınırı" anlamına gelen Östermark idi. Nitekim Katolik olmasına rağmen Polonya, daha sonraları Baltık ülkeleri, Macaristan ve hatta İskandinavya Avrupa için sınır ya da dış bölgelerdi. Bu bağlamda bu çalışmada da Avrupa kelimesi bahsi geçen döneme göre 18inci yüzyıldan öncesi için coğrafi anlamda Avrupa kıtasından daha çok tarihi anlamdaki Avrupa'yı kapsamaktadır.

45 David Nicolle, *Cross and Crescent in the Balkans: The Ottoman Conquest of Southeastern Europe (14th - 15th Centuries)*, Washington 2010, s. 25.

Balkanlarda özellikle Macaristan üzerinde hak iddia eden Habsburglar ile, Akdeniz'de egemenlik sağlamak maksadıyla da Venedik ile olan mücadelelerden ibaretti.[46]

Ancak Kanuni Sultan Süleyman döneminden itibaren Avrupa'ya dönük seferlerin artması, buna mukabil Habsburglar ile uzun süren savaşlar, Avrupa devletleri ile olan ilişkilerin önem kazanmaya başladığının göstergesiydi.[47] Özellikle Avusturya ile yapılan savaşlar esnasında süvarinin savaş alanındaki etkisinin giderek azaldığının görülmesi neticesinde Osmanlı ordusunun ana süvari grubunu meydana getiren tımarlı sipahilerden vazgeçilerek tımar sisteminin lağvedilmesi gibi bir sonucu ortaya koydu. Ardından, daha etkin bir askerî birlik durumundaki Yeniçeri Ocağı'nda, süvarinin yerine piyade birliği olarak sipahilerin yerini doldurmaya başladı.[48] Her ne kadar kuruluşu çok daha gerilere gitmekteyse de bu döneme kadar Yeniçeri Ocağı daha çok savaş alanında padişahın korunmasından sorumlu seçme bir birlik olarak görev almakta ve ordunun omurgasını sipahiler oluşturmaktaydı. Ancak Yeniçerilerin eğitimi uzun süreli ve meşakkatli olduğu için eldeki az sayıdaki askerlerle savaş kazanmak mümkün değildi. Osmanlı'nın önceleri bir nevi Avrupa'daki paralı asker sistemine benzer şekilde orduda Anadolu ve Balkanlarda eli silah tutan kişileri paralı asker olarak savaş zamanlarında kullandığı, hatta zaman zaman kendisine karşı savaşan Celali isyancılarını bile savaşmaları karşılığında affederek istihdam ettiği görüldü.[49]

Osmanlı Devleti içerisinde de tıpkı Avrupa'da bu tarz ordular kurulması sonrasında, önceki yetki ve imtiyazlarını kaybedeceği için aristokrasinin karşı çıkması gibi, Yeniçeriler de modern ordunun kurulması önünde en büyük engeli teşkil etmeye başlamışlardır. Yeniçeri Ocağı'nın Avrupa'daki erken modern ordulara göre daha uzun süre ayakta kalmasının bir başka nedeni ise kuşkusuz hâlâ askerî alanda başarılar elde edebilmesindedir. Yeniçeri Ocağı'yla ilgili genel sorun ocak yapısının değil sitemin bozulması ve yozlaşmasının yanı sıra saray içerisindeki siyasi mücadelelere alet

---

46 Çırakman, *From The" Terror Of The World" To The" Sick Man Of Europe*, s. 58.

47 Mustafa Soykut, *Italian Perceptions of the Ottomans: Conflict and Politics Through Pontifical and Venetian Sources*, Zürich 2011, s. 79.

48 Günhan Börekçi, "A Contribution to the Military Revolution Debate: The Janissaries Use of Volley Fire during the Long Ottoman-Habsburg War Of 1593-1606 and the Problem of Origins", *Acta Orientalia* 59, S.4, 2006, s. 438.

49 Palmira Brummett, "Classifying Ottoman Mutiny: The Act and Vision of Rebellion", *Turkish Studies Association Bulletin* 22, S.1, 1998, s. 61.

edilmeye başlamasıyla ilgilidir. Bu durum önce taraf olarak girdiği bu mücadelelerde zamanla belirleyici rol üstlenmeye soyunan ocağın, devlet hazinesinden sürekli ekonomik taleplerde bulunarak son derece masraflı bir ordu haline gelmesi de bunda belirleyici olmuştur.[50] Özellikle 18. yüzyılda barizleşen saray mücadelelerinde Yeniçeri Ocağı'nı yanına alan sultanlar, yeni padişahın kendi oğulları olabilmesi için daha avantajlı konuma geldiklerinden bu destek karşılığında yeniçerilere istedikleri ekonomik imtiyazları vermekte bir sakınca görmemişlerse de bu durum zamanla devlete büyük zararlar vermeye başlamıştır.[51]

Saray içi mücadelelerde yeniçerilerin oynadığı belirleyici role en çarpıcı örnek olarak II. Osman'ın katledilmesi gösterilebilir. Bu dönemde verilen tavizler sadece ekonomik boyutta da kalmamıştır. Zaman içerisinde Yeniçeri Ocağı'na verilen tavizler ocağın ordu işlevini giderek yitirmesine sebep teşkil edecek şekilde ocak disiplininin bozulmasına ve giderek daha köhne bir hale gelmesine yol açmıştır.[52] Sonuç olarak her ne kadar II. Osman, Yeniçeri Ocağı'nı kaldırma girişiminde başarısız olmuşsa da bu fikri açıkça dile getiren ilk kişi olmuştur. Bu noktadan sonra Yeniçeri Ocağı'nın varlığını devam ettirmesinde, haremdeki sultanlardan destek görmesi ve güçlü bir irade sergileyemeyen padişahların varlığı etkilidir. Nitekim saray içerisindeki entrikaların son bulması ve güçlü otoriteye sahip bir padişahın tahta geçmesi de ileride göreceğimiz üzere Yeniçeri Ocağı'nın sonunu getirmiştir.

Bu sürece gelinmesinde Yeniçeri Ocağı'nın isyanları ve siyasete bulaşarak yenilmesinin yanı sıra özellikle 18. yüzyılda hem Avusturya hem de Rusya karşısında alınan yenilgiler ve toprak kayıpları da rol oynamıştır. İlk başlarda durumun kötüye gitmesinin sebebi olarak Osmanlı Devleti'nin klasik dönemdeki kurumlarından ve yapısından uzaklaşması gerekçe gösterilmiş; bu yüzden Fatih, Kanuni gibi başarılı

---

50 Ahmet Elibol, "Yeniçeriler ve İktidar Bağlamında Osmanlı Sisteminin Dönüşümü", *Gazi Akademik Bakış*, 3/5 , 2009, s. 98.

51 Cafer Çiftçi, "Osmanlı Taşrasında Yeniçerilerin Varlığı ve Askerlik Dışı Faaliyetleri", *OTAM* 27, 2010, s. 147.

52 Şu fermanda da görüldüğü üzere bu konuda önlem alınmak istemişsede yeterli olmamıştır: "Yeniçeri Ocağı'na, İhtiyaç Duyulmadıkça Asker Alınmamasına, Odabaşıların Sebebsiz Yere Azl Olunmamalarına ve Yeniçeri Ocağı Nizâmlarına Uyulmasına Dâir". BOA, 1740. Müzehheb Fermânlar, No: 68/1.

padişahların dönemlerindeki uygulamalara dönmeye yönelik birtakım reform hareketleri de yapılmıştır.[53] Ancak çok geçmeden asıl sorunun devlet ve ordu sisteminin artık çağa ayak uyduramaması olduğu anlaşılmıştır.[54]

İkinci Viyana bozgunu pek çok Osmanlı tarihçisi tarafından Osmanlı Devleti'nin düşüşünün başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Her ne kadar bu savaş bir milat olsa da Osmanlı Devleti'nin özellikle 18. yüzyıldaki savaşlarına ve kayıplarına bakıldığında asıl rakibinin kuzeyde yeni yükselmekte olan Rusya'nın ciddi bir tehdit unsuru halini almasının belirleyiciliği açıktır.[55] Rusya, özellikle Korkunç İvan döneminde yükselen bir güç olmaya başlamıştır. Kırım, Kazan ve diğer Tatar hanlıklarından kurtulmaya hatta Kasım, Astrahan ve Kazan Hanlıklarını işgal ederek Kafkasya ve Orta Asya'ya yeni yeni açılmaya başlamışsa da henüz Kırım Hanlığı ile dahi başa çıkamamakta idi.[56] Nitekim batısındaki İsveç ve Polonya da Rusya'nın Baltık yönünde ilerlemesine engel olamamaktaydı.[57] Ancak "Deli Petro" olarak da anılan I. Petro döneminden itibaren Rusya hızlı bir yükselişe geçti. Bunda özellikle I. Petro'nun Batı Avrupa ülkelerindeki gelişmelere kayıtsız kalmayıp kendi sahasında uzman kişileri ülkesine davet etmesi yatmaktaydı.[58] Osmanlı Devleti ise bu dönemde değerli vaktini isyanlar, Avusturya ile süren sonuçsuz savaşlar ve iç çekişmeler ile harcamaktaydı. 18. yüzyıla gelindiğinde Rusya, artık her ne kadar Osmanlı Devleti ve Avrupa devletlerine tam manasıyla denk bir güç olmasa da eski küçük Moskova Prensliği de değildi. Yalnızca ticari anlamda değil, siyasi ve kültürel anlamda da Avrupa ile kenetlenmeye başlamıştı ve normalde bir Katolik Haçlı ittifakı yapısındaki Kutsal İttifak'ta Ortodoks bir devlet olarak yer almıştı.[59] Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki ciddi anlamdaki ilk

---

53 Rıfkı Ateşer, "Osmanlı Askeri Gücüne Yeniden Etkinlik Kazandırma Çalışmaları", *Askeri Tarih Seminer Bildirileri, Ankara* 2001, s. 193.

54 Hatice Arslan, *Osmanlı Askeri Islahatlarında Istihdam Edilen Yabancı Uzmanlar (1730-1908)*, Isparta 2010, s. 63.

55 Gabor Agoston, "Military Transformation in the Ottoman Empire and Russia: 1500–1800", *Kritika: Explorations in Russian and Eurasian History 12/2*, 2011, s. 53.

56 Brian Williams, *The Military Role of the Crimean Khanate in Ottoman Foreign Policy*, Bloomington 1991, s. 30.

57 Dariusz Kolodziejczyk, *The Crimean Khanate and Poland-Lithuania: International Diplomacy on the European Periphery (15th-18th Century) A Study of Peace Treaties Followed by Annotated Documents*, Leiden 2011, s. 239.

58 Korel Haksun, *Tarihten Notlar (1-2)*, İstanbul 2004 s.203.

59 Geoffrey Hosking, *Russia: People and Empire: 1552-1917*, Cambridge 1997, s. 122.

savaş Osmanlı'ya sığınan İsveç Kralı nedeniyle çıkmış,[60] Rusya'nın Baltık Denizi'ne doğru genişlemek istemesi ve Lehistan'a müdahalesi, İsveç ile Rusya arasında uzun süredir bir gerilime neden olmuştu.

Günümüzde çok güçlü bir devlet olmasa da İsveç o dönemde Kuzey Avrupa'da önemli bir güçtü. Her ne kadar Avrupa'nın merkezi bir noktası olmayıp coğrafi açıdan bir dış çember devleti durumunda olsa da siyaseten daha sonraki dönemlerde de görüleceği üzere hatırı sayılır bir konumdaydı.[61] Rusya'nın Baltık bölgesine yaptığı genişleme hareketleri, İsveç açısından daha Viking dönemlerinden itibaren arka bahçesi sayılan ve geleneksel olarak kendi mülkleri kabul ettikleri bir alanın kaybı anlamına geliyordu.[62] Her ne kadar burada yaşayan Finler ve Baltık halkları İsveçli olmasalar da uzun süredir İsveç hükümdarlığının idaresi altındaydı. Nitekim Rusya'ya adını veren Rus kabilesi de aslen İsveç'ten çıkan bir Viking kabilesiydi. Kelime kökeni "kıyı ev"den geldiği varsayılan bu kabile, Türk Hazar Hanlığı'nın başkenti Kiev'i almakla kalmamış, Rus adını taşıyacak ilk devleti (Kiev Rus Devleti) kurmayı da başarmıştı.[63] Tüm bunlar göz önüne alındığında İsveç'in hem topraklarını hem de prestijini korumak için Rusya ile savaşması kaçınılmaz hale gelmişti. Aslında bu döneme kadar Rusya, Doğu Avrupa siyasetinde İsveç, Polonya, Kazak Atamanları, Kırım Hanlığı ve diğer Tatar hanlıkları arasında sıkışıp kalan ve zaman zaman bunlara vergi veren bir devlet durumundaydı. Önce Moskova Prensliği tarafından Rus knezliklerinin[64] fethi sonra da Kasım, Astrahan ve Kazan Hanlıklarının işgali ile güçlenmişse bile henüz Kazak Atamanlarına dahi söz geçirememekteydi.[65] Ancak 1709 yılında İsveç ile Rusya arasında yapılan Poltova Savaşı'nda Ruslar modernize edilmiş disiplinli orduları ile İsveç kralını büyük bir yenilgiye uğrattı. İsveç kralı canını kurtarmak için sınırı geçerek

---

60 Kolodziejczyk, *The Crimean Khanate and Poland-Lithuania*, s. 145.

61 Hosking, *Russia: People and Empire*, s. 47.

62 Kevin O'Connor, *The History of the Baltic States*, New York 2003, s. 24.

63 Mualla Uydu Yücel, *İlk Rus Yıllıklarına Göre Türkler VII/222*, Ankara 2000, s. 26.

64 Rusçada Prens ya da derebey anlamına gelen knez kelimesinden gelmektedir. Ortaçağdan itibaren Rusya toprakları parçalı halde knez adı verilen derebeyler tarafından feodal bir düzende yönetilmekteydi. Moskova Knezliği'nin bu knezlikleri birleştirmesi ve bu knezliklerin yönetici sınıfını yeni dışlamayarak yeni birleşik Rus devletinin aristokrasisine katmasıyla bu knezlikler ortadan kalkmıştır.(Vernadsky, "Feudalism in Russia", 76). Nitekim aynı politika Tatar Hanlıkları üzerinde de uygulanmış ve pek çok Mirza ve Han sülalesinden gelen kişi ile atabeyler Rus Aristokrasisine koşulsuz kabul edilmeleri sonucu tekrardan ayaklanma girişimleri büyük ölçüde engellenmiş ve askeri alanda bu Tatar soylularının bilgilerinden yararlanılmıştır.

65 Hosking, *Russia: People and Empire*, s. 89.

Osmanlılara sığındı. Rus Çarı I. Petro Osmanlı Devleti'ne elçiler göndererek İsveç kralının iadesini istemişse de Kırım Hanı'nın Rusya'ya karşı Osmanlı'yı harekete geçirmesi ve Kuzey'de İsveç'in uygun bir müttefik olabileceği ihtimalini göz önüne alan Osmanlı Devleti, Rusya ile ilk ciddi savaşını yapmak durumunda kalmış ve Prut Savaşı (1711) diye adlandırılan bu savaşta Petro'yu ağır bir yenilgiye uğratmıştı.[66] Bu savaş; ordusunu modernize etme ve daha da ilerletme konusunda Rusya'yı kamçılarken[67] Osmanlı cephesinde devletin hâlâ gerilemekten uzak olduğu ya da klasik dönemdeki uygulamalara dönüldüğü takdirde gerilemenin durdurulabileceği fikrinin - kısa bir süreliğine de olsa- geçerlilik kazanmasıyla neticelenmişti. Ancak, bu ilk ciddi çarpışmadan sonraki savaşlarda Rusya giderek güçlenmiş, Osmanlı Devleti ve diğer komşu devletler karşısında birtakım kazanımlar elde etmeye başlamıştı.[68]

Bu çalışmanın esas konusu olmaması nedeniyle Osmanlı-Rus savaşlarına ileride yalnız teknik açıdan değinilecektir. Burada şu noktaları kısaca belirtmek yeterli olacaktır: 1711 yılında yapılan Prut Savaşı sonrasında Osmanlı Devleti ile Rusya arasında 1736-1739 yıllarında ikinci bir savaş patlak vermiştir. Bu savaş aslında çok öncesinde Avusturya ve Rusya tarafından birlikte planlanmıştı ve iki devlet Osmanlı topraklarını kendi aralarında paylaşmak niyetindeydi. Nitekim, savaş sırasında Rus tarafı Kırım ve Kafkasya'da askerî başarılarına rağmen salgın hastalık ve lojistik eksik nedeniyle ilerleyememiş, Avusturya ordusu ise Osmanlılar tarafından yenilgiye uğratılınca planlananın aksine bir durum ortaya çıkmıştır. Prusya, Polonya ve İsveç ile ittifak yapan Osmanlı Devleti önce Avusturya'yı "Belgrad Antlaşması" ile savaş dışına itmiş ve kaybedilen bazı toprakları geri almıştır. Daha sonra, her ne kadar Rusya'yı yenemese de yaptığı diplomatik hamleleri sonucu Rusları da "Niş Antlaşması"nı imzalamaya ve işgal ettiği topraklardan çekilmeye zorlamıştır.[69] Bu savaş her ne kadar Osmanlı lehine sonuçlanmışsa da askerî alanda Ruslara karşı alınan başarısız sonuçlar dikkatle incelendiğinde, eski Osmanlı askerî sisteminin artık işlemekte güçlük çektiğini söylemek mümkündür. Balkanlarda Avusturya karşısındaki zaferlerde özellikle bölgede yaşayan Boşnak ve diğer Müslüman halkın seferber olması ve bazen Boşnak kadınların

---

66 Agoston, "Ottoman Empire and Russia: 1500–1800", s.88
67 Agoston, "Ottoman Empire and Russia: 1500–1800", s. 92.
68 Hosking, *Russia: People and Empire*, s. 45.
69 Gabor Agoston, *Osmanlı'da Strateji ve Askeri Güç*, İstanbul 2012, s. 97.

dahi bilfiil savaşa katılması ile ancak başarı elde edilebilmiştir. Kırım ve Rusya cephesinde Osmanlı tarafının hem cepheye gönderecek asker bulmakta hem de bu askerleri burada sabit tutmakta zorlandığı ortadadır[70]. Osmanlı ordusunun seçkin tabakasını oluşturan yeniçerilerin artık yozlaşmaya başladığının üzerinde durulmuştu. İşte bu savaş, söz konusu yozlaşmanın ve ordu içindeki disiplinsizliğin açık bir şekilde ortaya çıkması açısından önemli bir dönüm noktası durumundadır.[71] Nitekim Kırım Savaşı'na kadar da Osmanlı ordusu, Rusya karşısında zafer kazanamamıştır.

Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki bir sonraki büyük savaş ise Polonya meselesinden çıkmıştır. Bu dönemde Polonya tahtında Rusların kuklası durumundaki Kral Stanislas oturmakta idi. Kral Stanislas tarafından Polonya aleyhine imzalanan anlaşmalar sonucu Polonya'da soylular ve köylüler ayaklanmıştı. Osmanlı Devleti sınırında bulunan Bar kalesinde toplanan isyancılar, Çaşmir Puloska önderliğinde Rusya'ya karşı savaşmışlarsa da ağır bir yenilgi alarak dağılmış, bir kısmı Polonya içlerine kaçarken bir kısmı da sınırı geçerek Osmanlı Devleti'ne sığınmıştı.[72] Bunun üzerine Rus ordusuna bağlı Kazaklar, Polonyalıları izleyerek Balta şehrine girmiş ve buradaki halkı kılıçtan geçirmişti.[73] Neticede Osmanlı Devleti Rusya'ya savaş ilan etmiş; ancak sonunda "Küçük Kaynarca Antlaşması"nı imzalamak zorunda kalarak Kafkasya'da toprak yitirmiş, daha önemlisi ise Kırım Hanlığı üzerindeki vasalllık iddiasından vazgeçmek zorunda kalıp burayı Rusya'nın merhametine bırakmak zorunda kalmıştı.[74] Ayrıca Ruslar bu antlaşma sonrasında kesin olarak Karadeniz'e inmiş ve Azov Kalesine sahip olmuştu. Askerî açıdan bakıldığında, artık Osmanlı ordusunun devleti genişletmek bir yana kendisini savunmakta bile aciz duruma düştüğü kesinlik kazanmıştı.

Aslında, Küçük Kaynarca Antlaşması'nda Rusların işgal ettiği Romanya ve Kafkasya'daki topraklardan vazgeçmesinin yegâne sebebi, Osmanlı Devleti'nin kendileri için bir tehdit olamayacağını anlayan Avrupa devletlerinin, Rusya'nın kendi

---

70 Agoston, "Ottoman Empire and Russia: 1500–1800", s. 89.
71 Uzunçarşılı, *Kapukulu Ocakları: Acemi Ocağı ve Yeniçeri Ocağı*, s. 136.
72 John L. Sutton, *The King's Honor and the King's Cardinal: The War of the Polish Succession*, Lexington 2015, s. 42.
73 Biroli Çetin, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Barut Sanayi: 1700-1900*, Ankara 2001, s. 54.
74 Williams, *Ottoman Foreign Policy*, s. 198.

aleyhlerinde genişlemesinden korkarak Rusya'ya baskı uygulaması ve çariçe Katerina'nın tüm Avrupa'yı karşısına almaktan korkmasıdır.[75] Bu savaş, başlangıçta Osmanlı tarafının üstünlüğüyle girilmiş gibi görünmekteydi. Son yirmi yıldır Avrupa'da savaşmayan Osmanlı Devleti, uzun süreli bir barış dönemi geçirirken Rusya henüz Yedi Yıl Savaşları'nın maddi yükü altında ezilmekteydi.[76] Ayrıca, Osmanlı gerek donanma gerekse savaşa katılan asker sayısı ve lojistik yakınlık açısından üstün durumda idi.[77] Ancak, deneyimsiz komutanlarca yönetilmesi sonucu Çeşme limanında demirleyen Osmanlı donanması Ruslar tarafından ateşe verilmiş, kara ordusu ise uzun süren barış döneminde hem tecrübesizlik hem de teknolojinin gerisinde kalması sonucu etkisiz kalmıştı.[78] Ruslar Çar I. Petro döneminde başlayan modernleşme hareketlerinin meyvelerini Balkan, Kafkas, Kırım ve Polonya cephelerindeki zaferlerle almış görünse de diplomatik alanda geri püskürtülmüşlerdi. Bundan sonraki savaşlarda Osmanlı Devleti mağlubiyetler almaya devam etmişse de Küçük Kaynarca Antlaşması ile Kırım'ın kaybedilmesi, artık ordunun Batı tarzında modernize edilmesi gerektiğini yöneticilere açık bir şekilde göstermişti.[79]

Rusya ve Avusturya'ya göre çok geç başlamış olan Osmanlı modernizasyonu, ekonomide kötüye gidiş ve içeride muhalif kesimlerce yavaşlamıştır. Özellikle Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasının ardından daha merkezî ve modern bir ordunun kuruluş çalışmaları ancak hızlandırılabilmiştir.[80] Aslında Osmanlı Devleti'nin 18. yüzyılda yaptığı reformlarda gecikmesi ya da yetersiz kalması yalnızca kendine özgü değildir. Nitekim aynı dönemde Polonya ordusu da döneminin en güçlü süvari kuvvetlerinden birisine sahip olmakla övünürken benzer bir şekilde tüfekli ve toplu piyade ordusuna geçmekte geç kalmıştır.[81] Yine Japonya ve Kore'nin yanı sıra Batı ile ilişkilerde daha ileride olan ve kendi bölgesinin süper gücü sayılan Çin de reformlara direnen gruplar

---

75 Dominic Lieven, *The Cambridge History of Russia Volume II: Imperial Russia: 1689-1917*, New York 2006, s. 187.
76 Hosking, *Russia: People and Empire*, s. 139.
77 Uğur Kurtaran, "Osmanlı Seferlerinde Organizasyon Ve Lojistik", *Electronic Turkish Studies 7/4*, 2012, s. 97.
78 Unat, "Osmanlı Teknolojisine Genel Bir Bakış", *9- 8 W,* 1999, s. 105.
79 Fatih Arslan, "Encümen-i Daniş ve Osmanlı Aydınlanması", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 6/11*, 2009, s. 84.
80 Abdülkadir Özcan, "Osmanlı Devleti'nin Askerî Yapısı", *Türkler 10,* 2002, s. 103.
81 Kolodziejczyk, *The Crimean Khanate and Poland-Lithuania*, s. 97.

nedeniyle askerî alandaki modernizasyonu gerçekleştirmede gecikmiş ve sonuçta Avrupalı güçlerce "Doğu'nun hasta adamı" olarak görülen ve artık Avrupa'ya doğrudan ya da dolaylı olarak haraç veren bir devlet konumuna düşmüştü.[82] Bu çalışmanın konusunu oluşturan Japonya'daki gelişmeler ise bir sonraki bölümde daha ayrıntılı olarak işleneceği için burada değerlendirilmeyecektir.

1826'daki Vaka-i Hayriye ile ortadan kaldırılan Yeniçeri Ocağı henüz varlığını sürdürmekteyken de çeşitli reform hareketlerinin denendiği de bilinmektedir. Prusya ile sadece Avusturya ve Rusya'yı dengeleyici bir müttefik olarak ittifak kurulmamış, aynı zamanda Prusya'dan askerî uzmanlar da Osmanlı Devleti'ne çağrılarak teknoloji transferi yapılmaya çalışılmıştır.[83] Benzer şekilde, Fransa'dan da askerî uzmanlar davet edilmiş, hatta bir dönem Napolyon Bonapart bile Osmanlı Devleti'ne gönderilmesi gündemdeyken bu düşünceden son anda vazgeçilmiştir.[84] 18. yüzyıl boyunca Osmanlı Devleti'nin asıl kaygısı, orduyu teknolojik açıdan yenilemek şeklinde algılanırken sorunun temelinde yatan kurumsal gerileme ve disiplinsizliğin giderilmemesi sonucunda ordu başarısız olmaya devam etmiştir. 1683 yılındaki ikinci Viyana Bozgunu'ndan 1718 yılında imzalanan Pasarofça Antlaşması'na kadar geçen sürede Osmanlı Devleti oldukça çetin mücadeleler vermişse de Avusturya ve Rusya'ya karşı yukarıda da vurgulanan yenilgileri alarak toprak ve moral kaybına uğramıştır. 1718 yılında Pasarofça Antlaşması'nın imzalanmasının ardından kısa bir süreliğine barışa kavuşan Osmanlı Devleti, bu dönemde gerekli gördüğü reformları hayata geçirmek istemişse de barış kısa sürmüş ve Lale Devri olarak adlandırılan bu dönem kanlı bir isyanla sona ermiştir.[85] Her ne kadar kısa da sürse Lale Devri, Osmanlı Devleti'nin Batı tarzı yeniliklere açılarak reform yapmak istediği ilk dönem olarak göze çarpmaktadır. Bu dönemde tahtta bulunan padişah III. Ahmet ve Nevşehirli Damat İbrahim Paşa, pek çok reforma başlamış; ancak daha önce bahsedilen klasik dönemin başarılı uygulamalarına dönüp eski kurumları canlandırma hevesinden vazgeçmek durumunda

---

82 Richard J. Smith, "Reflections on the Comparative Study of Modernization in China and Japan: Military Aspects", *Journal of the Hong Kong Branch of the Royal Asiatic Society*, 1976, s. 127.

83 Arslan, *Yabancı Uzmanlar (1730-1908)*, s. 198.

84 Detaylı olarak tek tek bu kişileri incelemek elbette çok fazla zaman alacaktır ve bu uzmanların her birisinin Osmanlı ordusunda yaptığı yenilikler başlı başına tez konusu olabilecek niteliktedir.

85 Hasan Ali Polat, *Lale Devri'nden Cihan Harbi'ne Giden Süreçte Osmanlı'daki Askeri Islahatlara Bir Bakış*, 2011, s. 12.

kalmışlardır.[86] Sorunun temelini Osmanlı Devleti'nin özünden ayrılmasında değil, çağın gerisinde kalmış olmasında yattığını gören bu hükümdar ve sadrazam, Batı'ya karşı daha açık bir politika güdülmesi gerektiğini düşünmekteydi.[87] Özellikle Damat İbrahim Paşa, bu dönemin en etkili ve sözü geçen devlet adamı olarak Lale Devri'nde yapılmaya çalışılan reform çalışmalarının mimarıdır, demek hiç de yanlış sayılamaz.[88] Avusturya'ya, Fransa'ya elçiler göndermiş; hatta yalnızca elçi göndermekle kalmayıp bu elçilerden gittikleri ülkelerde gördükleri ve öğrendikleri hakkında ayrıntılı raporlar hazırlamalarını da istemiştir. Özellikle Fransa'ya giden elçi Yirmisekiz Mehmet Çelebi, buraya hayran kalmış ve gördüğü her ayrıntıyı not ederek Osmanlı Devleti'ne Batı'nın örnek olması gerektiğiyle alakalı bir rapor kaleme almıştır[89]. Nitekim Mehmet Çelebi'nin beraberinde götürdüğü oğlu Sait Mehmet de Fransız uygarlığından etkilenmiş, yurda döndüğünde İbrahim Müteferrika ile birlikte ilk matbaayı kurmuştur.[90] Daha sonra tekrar elçi olarak da Fransa'ya giden Sait Mehmet, bu dönemde Fransa ile ilişkilerin geliştirilmesi gerektiğine dair bir inançla hareket etmiştir. Sait Mehmet ve İbrahim Müteferrika tarafından kurulan bu Osmanlı matbaasında tarih, dil ile ilgili kitapların yanı sıra askerlikle ilgili kitaplar da basılmış, bu alandaki gelişmeler teşvik edilmek istenmiştir[91]. Sait Mehmet ile birlikte matbaayı kuran İbrahim Müteferrika da askerî alanda reformlar yapılması gerektiğini savunmuştur. Bu konudaki görüşlerini bir eserde toplayan Müteferrika, *Usulü-l Hikem fi Nizamü'l-Ümem* adlı bu eserinde gerileme sürecini ve sistemdeki bozuklukları tartışmakla kalmayıp Osmanlı Devleti'nin durumunu Avrupalı devletlerle ve Rusya ile karşılaştırmış ve içinde bulunulan durumdan çıkış için birtakım çözüm önerilerinde bile bulunmuştur. Bu kitabın 1731 yılında önce Damat İbrahim Paşa'ya[92] daha sonra da Sultan I. Mahmut'a sunulduğu düşünülmektedir.[93] Daha sonra Batı tarzında kurulacak olan Osmanlı

---

86 Tahsin Ünal, *Harp Okulu Tarihi*, Ankara 2001, s. 18.
87 Yusuf Pustu, "Osmanli-Türk Devlet Geleneğinde Modernleştirici Unsur Olarak Bürokratik Elitler", *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 9/2*, 2007, s. 14.
88 Polat, *Osmanlı'daki Askeri Islahatlara Bir Bakış*, s. 41.
89 Osman Özkul, *Gelenek ve Modernite Arasında Ulema*, İstanbul 2005, s. 130–32.
90 Yücel Özkaya, *XVIII. yüzyılda Osmanlı kurumları ve Osmanlı toplum yaşantısı 106*, Ankara 1985, s. 197.
91 Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, İstanbul 2004, s. 62.
92 Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Ankara 1996, s. 48.
93 Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, s. 50–53.

ordusuna da verilecek "Nizam-ı Cedit" ismi de ilk kez bu kitapta geçmektedir[94]. Ancak bu kitaptaki önerilerin uygulamaya koyma fırsatı bulunamadan diğer projeler gibi teoride kaldığı da bir gerçektir.

Bu dönemde Fransa'da din savaşlarından kaçan Rochefort isimli bir subay da Osmanlı Devleti'ne sığınma karşılığında Osmanlı ordusunda subaylık eğitimi verip Batı orduları tarzında birlikler kurulmasına ön ayak olabileceği teklifinde bulunmuştur. Onun bu projesi de yine öneri düzeyinde kalmış ve hayata geçirilememiştir[95]. Söz konusu bu dönemde tersanelerde Batı tarzı gemilerin yapıldığı, bunların kadırgaların yerini almaya başladığı görülse de ilerleyen dönemde Osmanlı donanması ekonomik darboğazın da etkisi ile eski gücüne kavuşamış ve Akdeniz'e hakim olamamıştır.

28 Eylül 1730 tarihinde Patrona Halil İsyanı patlak verdiğinde Osmanlı Devleti'nin bu ilk modernleşme çabaları da son bulmuştur.[96] Yeniçeri Ocağı'na bağlı isyancı bir grup Patrona Halil adlı şahsın çevresinde toplanarak hareket etmiş ve başta Damat İbrahim Paşa olmak üzere, ileri gelen batılılaşma yanlısı devlet adamlarının kellesini istemiştir. Sonunda Padişah, hem Damat İbrahim Paşa ve damatları ile Şeyhülislam'ı boğdurtarak asilere vermiş, onları yatıştıramayınca kendisi de tahttan inerek saltanatı I. Mahmut'a bırakmıştır[97]. Batı tipi yaşam tarzının benimsendiği bahanesiyle çıkan bu ayaklanmada saraylar yakılıp yağmalanmışsa da "şeriat isteriz" sloganları atan bu güruh, matbaaya ve Batı'dan gelen diğer şeylere dokunmamıştır; ancak batılılaşma hareketinin öncülerinin öldürülmesini ve reform hareketlerinin askıya alınmasını temin etmiştir[98]. Daha sonra bu isyanın elebaşları öldürülerek çıkan bir başka küçük isyan da bastırılmıştır. Ancak bu isyan ilk modernleşme çabalarının başında bulunan grubun ölümüyle ve I. Mahmut'un tahta çıkmasıyla sonuçlanmıştır[99].

Padişah I. Mahmut her ne kadar çalkantılı bu olaylar sonrasında başa geçmişse de önce isyancıları öldürtüp daha sonra yine reformlara girişmiş, içeride görece sakin bir dönemin mevcudiyetinden yararlanarak askerî alanda bazı yenilikler getirip hazineyi

---

94 Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, s. 53–54.
95 Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, s. 46–49.
96 Şerif Mardin, *Türk Modernleşmesi*, ed. Mümtaz'er Türköne ve Tuncay Önder, İstanbul 2017, s. 49.
97 *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi 4/3*, 1982, s. 276–83. Haksun, *Tarihten Notlar (1-2)*, s. 175–76.
98 Haksun, *Tarihten Notlar (1-2)*, s. 177-178.
99 *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi 4/3*, s. 276-283

de ıslah etmeye çalışmıştır. Nitekim I. Mahmut öldüğünde hazinenin son dönemlerde hiç olmadığı kadar iyi olduğu görülmekteydi.[100] Bu dönemde aslen Fransız olup kralla anlaşamayarak önce Avusturya ordusuna geçen Boneval adlı bir subay, Prens Eugene ile arası açılınca uzun yıllar hizmet ettiği Avusturya'da tutuklanmış, ardından hapisten kaçarak 1729 yılında Osmanlı'ya sığınmış ve din değiştirerek Ahmet Paşa adıyla Osmanlı ordusuna alınmıştı.[101] Tam da bu dönemde İbrahim Müteferrika, padişaha ordunun Batı tarzında reforme edilmesinin gerekliliğini savunmaktaydı[102]. Ahmet Paşa'ya topçuluk alanında reform yapması ve Osmanlı Humbaracı Ocağı'nı ıslah etmesi görevi verilmişti. Bu amaçla Ahmet Paşa, emrindeki diğer üç Fransız subayla birlikte Avrupa tarzında bir bölük kurarak ilk çalışmalarına başladı.[103] Ahmet Paşa, Osmanlı ordusuna Batı tarzında eğitim ve disiplini daha sistematik ve kalıcı olarak verebilmek için bir okul açmış ve ölümünden sonra başlattığı bu işi oğlu Süleyman Paşa bir süre daha devam etmişti. Ancak, 18. yüzyılda yapılan diğer pek çok reform denemesi gibi bu girişim de kısa bir süre sonra Batı tarzı bir eğitime ve disipline alışık olmayan ve kendi konumlarını yitirmekten çekinen yeniçerilerin huzursuzluk duyup isyana hazırlanması sonucu yarıda kaldı. Ahmet Paşa tarafından kurulan topçu okulu kapatılarak eski düzene dönüldü.[104]

1754 yılında padişah I. Mahmut'un ölmesi üzerine tahta önce III. Osman geçmiş, üç yıl tahtta kaldıktan sonra onun da 59 yaşında ölmesi üzerine III. Mustafa tahta oturmuştur[105]. Bu dönemde Fransa'dan gönderilen Macar asıllı bir subay olan Baron De Tott, Osmanlı ordusunda büyük yeniliklere girişmiştir[106]. Fransa, Kanuni Sultan Süleyman döneminden beri bir Osmanlı müttefikiydi.[107] Almanya'ya karşı Osmanlı'nın askerî yardımına ihtiyaç duyan Fransızlar, hem Avusturya hem de İspanya tahtında oturan Habsburglar ile ortak bir düşman durumundaki Osmanlı Devleti ile

---

100 Uğur Kurtaran, "Sultan Birinci Mahmud Dönemi (1730-1754) Islahat Hareketleri", *Turkish Studies 8*, 2013, s. 27.

101 Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, s. 48–49.

102 Haksun, *Tarihten Notlar (1-2)*, s. 181.

103 Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, s. 64–65.

104 Çağatay Uluçay-Enver Karatekin, *Yüksek Mühendis Okulu*, İstanbul 1958, s. 17–18.

105 *İslam Tarihi 11*, Konya 1994, s. 151.

106 Haksun, *Tarihten Notlar (1-2)*, s. 184–85. Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, s. 80–84.

107 Bu ittifakın oluşumu için bkz: Ceran, "Kanuni Sultan Süleyman-I. François İttifakı". Ayrıca Türk Fransız ilişkilerine genel bir bakış için bkz: Süleyman Kocabaş, *Paris' in" Doğu yolu" nda Yaptıkları: Tarihte Türkler ve Fransızlar 8*, İstanbul 1990.

yaptığı bu müttefiklikten yararlanmıştır.[108] Daha sonraki dönemde ise Rusya'nın Karadeniz'e ve Baltık Denizi'ne, İngilizlerin de Akdeniz'e yayılması çıkarlarına uymadığı için artık askerî bir yardıma ihtiyacı olmayan Osmanlı Devleti'ne doğrudan askerî alanda olmasa da teknik ve diplomatik yardımlarını sürdürmüştür[109]. Bir topçu subayı olan Baron De Tott, ilk olarak Çanakkale Boğazı'nın savunma hatları ve top mevzilerini ıslah etmiştir. Bu sebeple onun asıl önemli katkısı yine kendisinden önceki diğer pek çok uzman gibi topçuluk alanında olmuştur.[110]

Osmanlı ordusu 17. yüzyıla kadarki başarısını ordusundaki iki üstün unsura borçluydu. Bunlardan ilki başından beri Türklerin başarılı bir şekilde uyguladığı atlı okçuluktu. Avrupa ordularından farklı olarak Türkler küçük boylu, atik ve daha zor yorulan atlar kullanmaktaydı. Ayrıca, Osmanlı yayları kozmopolit bir yapıdaydı ve hem daha küçük hem de daha uzun bir menzile sahipti. Bu yaylarla uzaktan tam zırhlı bir şövalyenin zırhını delmek bile mümkündü.[111] Atların da Avrupa'da ağır zırhlı süvarileri taşıyabilmek için seçilen son derece büyük ve güçlü, ancak hantal Breton atlarına kıyasla daha çevik olması süvari savaşında Avrupalı rakiplerini kolay av haline getirmekteydi.[112] Ancak ateşli silahların yayılması ile birlikte mızraklı askerler tarafından korunan tüfekçi birliklerinin kullanıldığı yeni savaş taktiği, süvarinin etkinliğini hem Avrupa hem de Osmanlı ordusunda oldukça azaltmaktaydı.[113] Nitekim Osmanlı süvari birliğini oluşturan tımarlı sipahilerin de sayısı bu sebepten giderek sayıca zayıflamaktaydı.

17. yüzyıldaki bir başka önemli yenilikse bu tüfekçi birliklerine ek olarak çıkan topçu birlikleriydi. Aslında elit bir piyade birliği olan yeniçeriler ilk başlarda hem tüfek hem de topçuluk konusunda son derece başarılılardı. Ancak, Avrupa'da yeni ortaya çıkan teknolojilerin izlenememesi sonucunda Osmanlı ordusu teçhizat açısından geri kalmıştı. Bu arada, Avrupa'da hem daha hafif hem de daha uzun menzilli ve etkili toplar

---

108 Ceran, "Kanuni Sultan Süleyman-I. François İttifakı", s. 41.
109 Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, s. 90.
110 Çetin, *Barut Sanayi: 1700-1900*, s. 97.
111 T. Nejat Eralp, *Tarih Boyunca Türk Toplumunda Silâh Kavramı Ve Osmanlı İmparatorluğunda Kullanılan Silâhlar*, Ankara 1993, s. 85.
112 Soykut, *Italian Perceptions of the Ottomans*, s. 39.
113 Virginia H. Aksan, "The Ottoman Absence from the Battlefields of the Seven Years War", *The Seven Years' War: Global Views*, BRILL 2012, s. 56.

üretilmeye başlanmıştı.[114] Osmanlı topları standart değildi; bu sebeple, üretilen her topun kalibresi, menzili ve daha önemlisi, kullandığı gülleler bir diğerine tutmuyordu. Ayrıca, topun klasik Osmanlı savaş düzenindeki en önemli kullanım sahası kale muhasaralarıydı. Avrupalı ordular topu, süvari ve piyadeye karşı da etkin bir şekilde kullanabilecekleri şekilde geliştirerek Osmanlı ordularına karşı üstünlük kurmaya başlamışlardı.[115] Baron de Tott'un Osmanlı ordusuna getirdiği en önemli ve kalıcı yenilik de işte bu alanda kendini göstermişti. Bu yenilik, sürat topları adı verilen söz konusu toplardan döktürerek bu topların kullanımı konusunda eğitimli askerlerden oluşan küçük bir birlik kurmasıydı[116]. Baron de Tott, savaşların seyrini bir anda değiştiremeyecek nitelikte küçük bir birlik kurmuşsa da Türk ordusunda modern topçuluğun başlamasına ön ayak olmuştur dinilebilir. Bu başarısının ardından, Sultan III. Mustafa yeni bir görev olarak bir mühendislik okulunun açılmasını istemiş ve başta bu girişime saray içindeki reformcular tarafından küçük bir direniş gelse de bu okul 1773 yılında Mühendishane-i Bahr-i Hümayun adıyla kurularak deniz harp okullarının da temelini meydana getirmiştir[117]. Bu mühendishanede çeşitli Fransız ve Türk hocalar eğitim vermeye başlamış ve kısa sürede öğrenciler yetiştirilmeye başlanmıştır.[118] Topçuluk alanında da gelişmeleri takip eden Rusya ve Avusturya, bundan rahatsız olarak Fransız kralı aracılığıyla danışmanlarını geri çekmeye ikna edince Mühendishane-i Bahr-i Hümayun'un Fransız hocaları ülkelerine dönmüştür[119]. Nitekim bundan sonra Avrupa'da aydınlanma döneminin de etkisiyle Türk düşmanlığı düşüncesi artmış ve Osmanlı'nın Avrupa'dan kovulması gerektiği üzerine tezler ortaya atılmaya başlamıştır.[120] Özellikle Fransız aydınları bu konuda etkili olmuş ve bu durum, bir süreliğine de olsa iki ülke arasındaki dostane ilişkilerin rafa kalkmasıyla sonuçlanmıştır[121].

---

114 Gabor Agoston, *Barut, Top ve Tüfek: Osmanlı İmparatorluğu'nun Askeri Gücü ve Silah Sanayisi*, Ankara 2006, s. 45.
115 Agoston, "Ottoman Empire and Russia: 1500–1800", s. 58.
116 Tahsin Esencan, *Türk Topçuluğu ve Kaynakları*, Ankara 1983, s. 23–27.
117 Uluçay-Karatekin, *Mühendis Okulu*, s. 22.
118 Mustafa Kaçar, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Askeri Teknik Eğitimde Modernleşme Çalışmaları Ve Mühendishanelerin Kuruluşu (1808'e Kadar)", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* 2, 1998, s. 87.
119 Özkul, *Ulema*, s. 278.
120 Soykut, *Italian Perceptions of the Ottomans*, s. 27.
121 Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, s. 82–88.

III. Mustafa döneminde süngülü silah talimleri, silahların sayım kontrolü altına alınması gibi yenilikler gerçekleştirilerek ordu disiplini kurulmaya çalışılmışsa da III. Mustafa'nın 1774 yılında vefat etmesi sonucu, başlattığı bu reform hareketleri tamamlanamamıştır.[122] Ancak, buna rağmen söz konusu dönemde yapılan reform girişimleri özellikle II. Mahmut için örnek teşkil etmiş ve sürat topçularının ne kadar etkili olabileceği, ileride Yeniçeri Ocağı'nın kanlı bir şekilde ortadan kaldırılması sırasında görülmüştür.

III. Mustafa'nın vefatının ardından tahta kardeşi I. Abdülhamit geçmişti. Henüz Ruslarla savaş devam ederken tahta geçen I. Abdülhamit'in ilk işlerinden birisi, bu kanlı savaşı Osmanlılar açısından daha fazla zayiat vermeden bitirmek olmuştur. 1774 yılında Küçük Kaynarca Antlaşması imzalanarak Ruslarla savaşa son verilmiş, akabinde ise askerî reformlara III. Mustafa döneminde kalınan yerden devam edilmek istenmiştir.[123]

Mezkur dönemde, özellikle sadrazamlar askerî reformlar konusunda etkili bir süreklilik sağlamaya çalışmışlardır[124]. Silahtar Mehmet Paşa döneminde İsveç'ten toplar getirtilerek talim yapılmaya başlanmış ve ölümünden sonra kısa süreliğine bu kışla kapatılmışsa da[125] Halil Hamit Paşa'nın sadrazamlığı sırasında tekrar açılarak öğrenci sayısı arttırılmış ve güçlü bir disipline kavuşturulmuştur.[126] Daha sonra ise Fransa'dan yeniden uzmanlar getirilmiş ve bunların Mühendishane-i Bahr-i Hümayun'da ders vermelerine imkân sağlanmıştır[127]. Her ne kadar Hamit Paşa saray içerisindeki siyasi çekişmeler sonucunda görevinden azledilerek 1785 yılında idam edilmişse de bu kez onun yaptığı reformlar terk edilmeyip sürdürülmüş; ancak Fransız uzmanlar, 1787 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Fransa'nın Rusya'ya yakınlaşması nedeniyle ülkelerine geri dönmüşlerdir[128]. 1789'da ölümüne kadar şahsi olarak Abdülhamit siyasette çok etkili olamamışsa da yapılan reform çalışmalarının önüne geçmemiş ya da bir başka ifadeyle devamlılıklarını sekteye uğratmamıştır.

---

122 Mustafa Kaçar, "Osmanlı İmparatorluğunda Askeri Sahada Yenileşme Döneminin Başlangıcı", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* 1, 1995, s. 72.

123 Yusuf Oğuzoğlu, "XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Ordusunun Durumu", *Osmanlı Araştırmaları 20/20*, 2000, s. 89.

124 *İslam Tarihi* 11, s. 166–75.

125 *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi 4/3*, s. 76–77.

126 Özkul, *Ulema*, s. 152.

127 Uluçay-Karatekin, *Mühendis Okulu*, s. 25.

128 Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, s. 83–84.

III. Selim tahta geçtiğinde büyük reformlar yapmak ve yenilikçi bir padişah olarak anılmak istemekteydi. Babası III. Mustafa tarafından özenle yetiştirilmişti ve amcası Abdülhamit'in ölümünden sonra tahta çıkacağına kesin gözüyle bakılıyordu. Nitekim daha şehzadeliği döneminde Fransa kralı ile mektuplaştığı, Osmanlı Devleti'ndeki dönemin ileri gelen yenilik taraftarlarıyla iletişime geçtiği gözleniyordu.[129] Denilebilir ki, 18. yüzyıl sonundaki en önemli reformların hemen hepsi III. Selim döneminde gerçekleştirildi. Bu bağlamda, diğer padişahlara göre III. Selim'in üzerinde daha uzun durmakta fayda vardır; çünkü bu tezin konusunu oluşturan 19. yüzyıldaki askerî reformların Osmanlı ayağındaki temelleri, gerçek anlamda bu dönemde atılmıştı. Nizam-ı Cedit adı verilen yeni düzene bu süreçte geçilmiş ve Osmanlı ordusunda bütünlükçü bir modernizasyon hareketine yine bu dönemde başlanmıştır.[130] Daha önceki reformlar dar kapsamlı ve kısıtlı bir çerçevede kalmakta ve en çok da topçuluk üzerine yoğunlaşmaktaydı. Ancak III. Selim reform girişimlerini sürdürmekle kalmayıp donanma alanına da yaymış, modern askerî eğitimin kalıcı hale gelmesi için de çalışmalarda bulunmuştur.[131] İdari ve ekonomik alanlarda reformlar yapılmaktan da geri durmamıştır; ancak bu sahadaki reformlar çalışmanın konusu olmadığından burada üzerlerinde pek durulmayacaktır.[132]

Her ne kadar "Nizam-ı Cedit" kelimesini ilk kullanan Fazıl Mustafa Paşa ise de bu kelimenin gerçek anlamda yaygınlaşması III. Selim döneminde olmuştur. Nizam-ı Cedit adı verilen reform, III. Selim dönemine damgasını vurmuştur diyebiliriz. Döneminin insanları Nizam-ı Cedit kelimesini yenileşme ya da bir rejimin yerine yeni bir rejimin gelmesi olarak tanımlamışlardır.[133] Tarihçiler tarafından Nizam-ı Cedit, Osmanlı Devleti açısından askerî reformlar ve kurulan yeni orduya verilen isim şeklinde anılmakla birlikte, daha geniş anlamda, III. Selim'in Osmanlı Devleti'ni tıpkı Rus Çarı

---

129 Yücel Özkaya, "III. Selim Döneminde Kara Ordusunda Yapılan Yenilikler", *7.Askeri Tarih Seminer Bildirileri*, Ankara 2000, s. 27.

130 Enver Ziya Karal, *Selim III'ün Hat-tı Hümayunları: Nizam-ı Cedit: 1789-1807*, XIX/2, Ankara 1946, s. 59.

131 Şakir Batmaz, *Bilinmeyen Yönleriyle Osmanlı Bahriyesi*, İstanbul 2014, s. 35.

132 Bu konuda ayrıntılı bilgiye Şevket pamuk'un eserinde ulaşılabilir. Bkz: Şevket Pamuk, *Osmanlı-Türkiye İktisadî Tarihi 1500-1914*, Ankara 2017. Ayrıca aynı eserin İngilizce nüsahası için bkz: Şevket Pamuk, *A Monetary History of the Ottoman Empire*, Cambridge 2000.

133 Karal, *Selim III'ün Hat-tı Hümayunları*, s. 28.

I. Petro gibi baştan aşağı reforme edip Avrupalı güçlerle baş edebilecek bir devlet haline getirmek üzere tasarladığı reformların bütünü olarak kodlanmıştır.[134]

III. Selim her ne kadar Rus Çarı I. Petro gibi yenilikler yapmak istese de her iki hükümdar da içinde bulundukları devletlerin yapıları itibariyle farklı konumdaydılar. I. Petro döneminde Rusya henüz gelişme evresinden yeni geçmekle birlikte tarihinde ilk kez bütün Rusları birleştirebilmeyi başarmış gözüküyordu. Bu itibarla Rusya, Çar'ın uygun gördüğü yeniliklere açık, şekillendirilmesi daha kolay bir yapıya sahipti.[135] III. Selim döneminde ise devlet kurumlarıyla Osmanlı çoktan olgunluğa ulaşmış durumdaydı ve büyük çaplı sistem değişiklikleri yapmayı güçleştiren bir husus olarak duruyordu.

Nitekim değişiklik yapmak isteyen birkaç padişah da ya öldürülmüş ya da tahttan indirilmişti. Belki de bu yüzden Nizam-ı Cedit, yani yeni düzen reformlarının ağırlığını askerî alandaki yenilikler oluşturmaktaydı.[136] Padişahın görüş bildirmesini istediği vezirlerin ve sadrazamın henüz yeni Rus cephesinden dönmüş ve sahada şahsen Osmanlı ordusunun içinde bulunduğu zayıflığı görmüş olmaları da buna bir sebep olarak gösterilebilir.[137] Vezirlerden bir kısmı daha muhafazakâr bir görüşe sahip olup Yeniçeri Ocağı'nın Kanuni Sultan Süleyman dönemindeki gibi reforme edilerek eski kanun ve sisteme dönülmesi gerektiğini savunmaktaydı.[138] Bu görüşe göre Osmanlı Devleti, Kanuni Sultan Süleyman döneminde pek çok fütuhat yapmış ve Avrupa'daki en güçlü orduya sahip olmuştu; ancak, Avrupalılar bu ordu sistemini Osmanlı Devleti'nden kopya ederek muhafaza ederken Osmanlı'da bu sistem zamanla bozulmuştu.[139] Bu muhafazakâr yaklaşımı benimseyen vezirlere göre devletin içine düştüğü zayıflığın asıl sebebi de budur ve eskiye dönüldüğü takdirde yeniden güçlü bir ordu ve devlete sahip olmak mümkündür. Buna karşın, yenilik taraftarı diye nitelendirilebilecek genç vezirler ise Yeniçeri Ocağı'nın artık ıslah edilemeyecek kadar

---

134 Özkaya, "Kara Ordusunda Yapılan Yenilikler", s. 127.
135 Hosking, *Russia: People and Empire*, s. 78.
136 Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi Nizam-ı Cedit ve Tanzimat Devirleri*, Ankara 1983, s. 69.
137 Arif Aytekin, "Osmanlı-Türk Modernleşmesinin Düşünsel, Ekonomik ve Bürokratik Kodları", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.30, 2013, s. 34.
138 Ahmet Cihan, *Reform Çağında Osmanlı İlmiyye Sınıfı 165*, İstanbul 2004, s. 47.
139 Avigdor Levy, "The Officer Corps in Sultan Mahmud II's New Ottoman Army: 1826–39", *International Journal of Middle East Studies* 2/1, 1971, s. 97.

bozulduğunun altını çiziyor; yeniçerilerin evlenip aile sahibi olmakla kalmayıp ticaret ve zanaatla uğraşan esnaflar haline döndüklerini ve artık askerlikle alakalarının kalmadığını iddia ediyorlardı. Bu durumda yapılabilecek en iyi şey Yeniçeri Ocağı'na ek olarak yeni düzende Avrupa modelinde ikinci bir ordu kurmaktan geçiyordu.[140] Böylesi bir ortamda yenilikçi ekibin görüşleri daha baskın çıktı ve Padişah III. Selim; İsmail Paşa ve Esseyyid İbrahim Efendi başkanlığında bir grubu yeni reformları hazırlamakla görevlendirdi. Bu grup Yeniçeri Ocağı'nı kaldırmanın imkânsız olduğunun farkındaydı, bu sebeple bir taraftan mevcut olan Yeniçeri Ocağı'nı ıslah ederek işe başlayıp diğer taraftan da yeni düzende, Avrupaî bir ordu kurma işine ağırlık verdiler.[141] Yeniçerilerin isyan ederek bu yeni ordunun henüz kurulamadan sonunu getirilmesinden endişe edilmekteydi. Bu sebeple yeni kurulan birlik halihazırda Yeniçeri Ocağı'na dahil olan Bostancı Ocağı bünyesinde kuruldu ve asli görevinin muhtemel bir Rus işgaline karşı başkenti korumak olduğu belirtilmişti. Bu orduyu eğitmek üzere Avrupa'dan subaylar getirilmiş ve eğitimlere Levent Çiftliği'nde başlanmıştı.[142] Bir taraftan Anadolu ve Rumeli'de Nizam-ı Cedit birlikleri yetiştirilmeye, yeni ordu kurma yolunun ilk temelleri böylece atılmaya çalışılmıştır. Yeni kurulan Nizam-ı Cedit birliklerine ek olarak bu birliklerin sürekliliğinin sağlayabilmek adına askerî okulların açılması yoluna da gidilmiştir. Bunu, Fransa başta olmak üzere İngiltere ve İsveç gibi Rusya'nın güçlenmesini istemeyen devletlerden de getirilen subayların askerî mühendislik ve taktik konularında eğitim verdiği okulların açılması izlemiştir.[143] Ayrıca, Müteferrika matbaası yeniden tesis edilmiş, askerî alana yönelik bilgiler ihtiva eden Fransızca eserler Türkçeye çevrilerek basılmıştır.[144] Bunlara ek olarak donanmanın modernizasyonuna başlanmış ve âtıl durumdaki pek çok tersane yeniden açılıp gemi üretimine hız verilmiştir. III. Selim döneminin sonuna gelindiğinde Osmanlı donanmasının yeniden Avrupa'nın en güçlü donanmaları arasında yerini almayı başardığı görülmüştür.[145] Tüm bu reform hareketleri ilk meyvesini Napolyon Bonapart Mısır'ı işgal ettiği zaman vermiştir. Akka Kalesi önlerinde gerek kaleyi

---

140 Karal, *Selim III'ün Hat-tı Hümayunları*, s. 23.
141 Özkaya, "Kara Ordusunda Yapılan Yenilikler", s.32
142 Elibol, "Osmanlı Sisteminin Dönüşümü", s. 87.
143 Karal, *Selim III'ün Hat-tı Hümayunları*, s. 129.
144 Unat, "Osmanlı Teknolojisine Genel Bir Bakış", s. 129.
145 Mustafa Cezar, *Osmanlı Tarihinde Levendler*, C. 28, İstanbul 1965, s. 169.

savunan Nizam-ı Cedit askerleri gerekse İstanbul'dan donanma ile intikal eden askerler başarılı bir şekilde savaşarak o ana kadar yenilmez bir komutan ve deha olarak görülen Napolyon'a hayatının ilk yenilgisini tattırmışlardır.[146]

Bütün başarılarına rağmen Nizam-ı Cedit ordusuna karşı hem Yeniçeriler hem de muhafazakâr kesimler arasında tepkiler de yok değildir. Batı tarzı kıyafet giyen askerlerin dinden çıktıkları gibi görüşleri dillendirip halk galeyana getirilmek istenmekteydi. Nitekim ordu Balkanlarda çıkan Sırp ayaklanmasını bastırmak için gönderildiğinde Edirne civarlarında halk tarafından mukavemete uğramış ve bir iç savaş riskine karşı geri çağrılmıştı.[147] Daha sonrasında ise Kabakçı Mustafa önderliğinde bir grup yeniçeri, kendilerine Nizam-ı Cedit üniforması giydirilmek istenmesini bahane ederek ayaklanmış ve sonunda III. Selim tahtı Şehzade Mustafa'ya bırakmak zorunda kalmıştı.[148] Böylece Osmanlı tarihindeki en kapsamlı reform hareketlerinden birisi daha son bulmuştu. Yine de III. Selim'in başlattığı reformlar tamamen söndürülememiş, Nizam-ı Cedit ordusu lağvedilip reformlar iptal edilmesine rağmen başlatılan bu hareket özellikle II. Mahmut döneminde meyvelerini artık daha kalıcı bir şekilde vermişti.

146 Irene A. Bierman, Napoleon in Egypt, New York 2003, s. 37.
147 Karal, *Tanzimat Devirleri*, s. 139.
148 Karal, *Selim III'ün Hat-tı Hümayunları*, s. 258.

1.3. Osmanlı Ordusunda 19. Yüzyıl Askerî Reformları

IV. Mustafa; III. Selim 1807'de tahttan indirilişine kadar reformların destekçisi ve takipçisi olarak daha sonraki reformların kapısını açmakla yetinmeyip yalnızca askerî alanda teknik bilgilerin ve silahların ithalatı ile değil kurumsal reformların yapılmasının da gerekliliğini görmüş biriydi.[149] Bu açıdan bakıldığında, III. Selim daha çok 19. yüzyıl reformcularına benzemektedir de diyebiliriz. Ancak III. Selim'in tahttan indirilmesinden sonra Kabakçı Mustafa ve adamları devlet yönetiminde söz sahibi olmuşlar, kendilerince şeriat hükümlerine göre yönetilen idare tarzına geri dönmek istemişlerdir.[150] Bu grubun baskısından kaçan yenilik taraftarları Rusçuk Ayanı Alemdar Mustafa Paşa ve yandaşlarına katılarak bu bölgedeki ayanları III. Selim'i tekrar tahta çıkarmaya ikna etmişlerdir.[151] Harekete geçen Alemdar Mustafa Paşa, 16000 askeriyle İstanbul'a girmeden önce panikleyen ahali Kabakçı Mustafa'nın başını kesmiş, Alemdar Mustafa Paşa da savaşmadan İstanbul'a girip IV. Mustafa'ya biat etmiştir. Sadrazamın kendisinden şehri terketmesini istemesi üzerine Babıali'yi basan Alemdar Mustafa daha sonra saraya yürüyerek III. Selim'i tahta oturtmak istemiştir. Bunun üzerine padişah IV. Mustafa, III. Selim ile Şehzade Mahmut'un öldürülmesi emrini vermişse de Şehzade Mahmut kurtarılarak tahta oturtulmuştur.[152]

II. Mahmut olaylı bir şekilde tahta geçmiştir. Tahta çıkışında ayanların büyük yardımı dokunmuş, o da ayanlara birtakım ayrıcalıklar tanıyarak Yeniçeri Ocağı'nın yerine, temeli ayanların askerî birliklerinden oluşan bir ordu kurmak istemiştir. Bu girişimleri sebebiyle Yeniçeriler ayaklanmış, II. Mahmut'u tahta çıkaran ve sadrazam olan Rusçuk Ayanı Alemdar Mustafa Paşa'yı katletmişlerdir.[153] II. Mahmut bu olaydan sonra daha dikkatli davranması gerektiğini anlayarak yeni kurmak istediği orduya farklı bir isim verip daha gizli hareket etmeye başlamıştır.

Temeli Alemdar Mustafa Paşa tarafından atılan Sekban-ı Cedit adlı bu yeni ordu, özü itibariyle Nizam-ı Cedit'in devamı niteliğindedir. Hatta, bu ordunun yönetim

---

149 Özkaya, "Kara Ordusunda Yapılan Yenilikler", s. 35.
150 Brummett, "Classifying Ottoman Mutiny", s. 86.
151 Vera P. Mutafçieva, "18. Yüzyılın Son 0n Yılında Ayanlık Müessesesi", *Tarih Dergisi 31*, 1977, s. 98.
152 Karal, *Tanzimat Devirleri*, s. 167.
153 Brummett, "Classifying Ottoman Mutiny", s. 89.

kademeleri dahi Nizam-ı Cedit ordusunun eski komutanlarından oluşmaktadır.[154] 1808 yılında İstanbul'a girmesinden kısa süre sonra öldürülen Alemdar Mustafa Paşa, kalıcı bir etki bırakamamışsa da son ana kadar çarpışarak kahramanca ölmüş ve tarihe geçmiştir. Diğer taraftan Sekban-ı Cedit ordusunun yerine ise Eşkinci Ocağı adıyla bağımsız yeni bir ocak kurulmuştur.[155] Bu sıralarda; Vahhabi, Yunan ve ayan isyanları karşısında Osmanlı ordusunun yetersiz kalması gibi bazı olaylar, bu yeni ocağa olan güveni arttırmış ve muhtemel bir yeniçeri isyanına karşı halkın sultana karşı desteğini sağlamaya yetmiştir.[156] Nitekim ortaya çıkan kimi isyanları Osmanlı ordusu değil, Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın Batı tarzında eğitilip organize ettiği ordu bastırmıştır. Ruslar karşısında alınan yenilgiler de artık Osmanlı ordusunun disiplinsiz bir güruh halini aldığını, Yeniçerilerin Rusya ve Avusturya gibi büyük düşmanları yenmekten ve Yunan İsyanı'nı bastırmaktan bile aciz olduğunu gözler önüne sermiştir.[157]

Padişah II. Mahmut Yeniçerilerin tekrar ayaklanacaklarını tahmin ederek hazırlıklarını ona göre yapıp kendisinden önceki reformcular gibi hazırlıksız yakalanmak istemiyordu. Nitekim 15 Haziran 1826 tarihinde isyan eden Yeniçeriler hemen her isyanlarında olduğu gibi Et Meydanı'nda toplanmış; ancak bu defa erken davranan padişah, top ateşine tuttuğu Yeniçerilerin dağılmasından sonra kalanlarını da ya idam ettirmiş ya da sürgüne göndermiştir. Yeniçeri Ocağı'nı böylece sona ermiştir. Tarihe "Vakâ-i Hayriye" olarak geçen bu olay sonrasında Osmanlı Devleti'nde yenileşme hareketleri hız kazanmış ve Cumhuriyet döneminde de devam eden modernleşme çalışmalarının ilk defa kesintisiz bir şekilde yürütülmesine zemin hazırlanmıştır.[158]

Osmanlı Devleti, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonraki süreçte özellikle Alman desteğini alarak kara ordusunu bu modelde reforme etme yoluna gitmiştir. Artık, gönüllülük esasına dayalı olarak Türk ailelerin çocuklarının askerî okullara yazdırılmasıyla modern anlamda askerî eğitim alan yeni bir subay kadrosu meydana

---

154 Yücel Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Âyânlık 273*, Ankara 1994, s. 19.
155 Levy, "New Ottoman Army: 1826–39", s. 92.
156 Karal, *Tanzimat Devirleri*, s. 267.
157 Muhammed H. Kutluoğlu, *The Egyptian Question 1831-1841: The Expansionist Policy of Mehmed Ali Paşa in Syria and Asia Minor and the Reaction of the Sublime Porte*, Middle Eastern and Balkan Studies Series 2, Michigan 1998, s. 49.
158 Ortaylı, *Son İmparatorluk Osmanlı*, s. 120.

getirme yoluna gidilmiştir.[159] Nitekim her ne kadar ilk başlarda alaylı ve okullu subaylar ayrımı ortaya çıkarak eski sistemden gelen subayların entegrasyonunda ufak sorunlar yaşanmışsa da bu sorunlar kısa zaman içerisinde aşılmıştır.[160]

İlk olarak Asakir-i Mansure-i Muhammediye adıyla Nizam-ı Cedit tipinde yeni bir ordu kurulmuş ve bu ordunun başına da serasker[161] unvanıyla Ağa Hüseyin Paşa atanmıştı.[162] Hüseyin Paşa ilk iş olarak asker toplamaya koyulmuş, Yeniçerilerin çoğu ya öldürüldüğü ya da sürgün edildiği için devletin acilen bir ordu kurması gerektiği düşüncesiyle hareket etmişti. Bu askerlere Batı tarzında pantolon ve ceket giydirilerek yine ilk defa aslen bir Yunan âdeti olan fes taktırılmıştı. Padişahın da desteğiyle kısa sürede çok sayıda er toplanmış ve bu askerler Batı tarzındaki yapıya uygun şekilde alay ve bölüklere ayrılarak bir tümen oluşturulmuştu.[163] Bir tümen yaklaşık on bin askerden oluşmaktaydı ve her biri yaklaşık biner kişilik alaylara, alaylar da yaklaşık yüzer kişilik bölüklere ayrılmıştı.[164] Aslında eski bir Türk sistemi olan onluk ordu sistemi Batı'dan yeniden ithal edilmişti. Her bir bölüğe bir de top verilmekte, askerler tören kılıcı ile birer tüfek taşımaktaydı. Ayrıca askerler gündelik ve maaş verilmek suretiyle zorunlu bir askerî eğitime tabi tutulmaktaydı.[165]

Kurulan yeni ordunun asker ihtiyacı kısa sürede bu şekilde giderilmekle birlikte asıl zor olan orduyu yönetecek subayların yetiştirilmesi meselesi idi. Bu amaçla daha önceki reform hareketlerinde yapıldığı gibi Avrupa'dan subaylar getirilme yoluna gidilmiş, ancak bu kez yapılan çalışmaların daha kalıcı olması hedeflenerek Harbiye ve Tıbbiye kurulmuş, günümüzdeki Kara Harp ve Askerî Tıp okullarının da temeli atılmıştı.[166] İlk etapta Beşiktaş'ta açılan bu harp okuluna halk sıcak bakmayarak

---

159 İlber Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu*, Ankara 2003, s. 41.

160 Kaçar, "Yenileşme Döneminin Başlangıcı", s. 79.

161 Başkomutan anlamına gelmektedir. Bkz: Yüksel Çelik, "Serasker", *İslam Ansiklopedisi*, Ankara 2009, s. 547.

162 Carter V. Findley, *Bureaucratic Reform in the Ottoman Empire: The Sublime Porte: 1789-1922*, New Jersey 1980, s. 97.

163 Odile Moreau, *Reformlar Çağında Osmanlı İmparatorluğu: Askeri"Yeni Düzen"in İnsanları ve Fikirleri 1826-1914*, çev. Işık Ergüden, , İstanbul 2010, s. 59.

164 Faruk Ayın, *Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'tan Sonra Askeralma Kanunları 1839-1914*, Ankara 1994, s. 179.

165 Moreau, *Reformlar çağında Osmanlı İmparatorluğu*, s. 120.

166 Bu konuda detaylı bilgi için bkz: Erdem Aydın, "19. Yüzyılda Osmanlı Sağlık Teşkilatlanması", *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM* , 15/15, 2004.

çocuklarını göndermemiş ve devlet de kimsesiz ve evsiz çocuklardan zeki olanlarını seçerek bu okullarda ücretsiz olarak okutma yoluna gitmişti. Bu çocuklar temel eğitimden geçirilip çekirdekten asker ve subay olarak yetiştirilmeye başlandı.[167] Benzeri bir uygulama ise askerî tıp okullarında da gerçekleştirildi. II. Mahmut dönemine gelindiğinde orduda hizmet veren doktorlukların çoğunluğu sivilde olduğu gibi gayrimüslimlerin elinde idi. Öyle ki, bu süreçte doktorluk artık gayrimüslim azınlıklara ait bir meslekmiş gibi algılanıyordu.[168] Bu durumun ileride sakıncalı sonuçlar yaratabileceğini düşünen Padişah II. Mahmut, askerî tıp okullarına da öncelikle Harbiye'den akıllı öğrencileri seçerek Müslüman tebaadan öğrencileri seçerek askerî tabiplerin yetiştirilmesinin önünü açmıştı.[169] Aslında İbn-i Sina ve benzeri birçok ünlü tabibi yetiştiren tıp alanındaki bu durum Türk-İslam âleminin içinde bulunduğu çöküşü belki de en iyi şekilde özetlemekteydi. Batı'da, İbn-i Sina tıbbı "*Avicenna*" adı ile en temel tıp bilgisi olarak ele alınıp Müslüman tıbbı üzerine inşa edilirken, Doğu toplumları oldukları yerde saymışlar giderek de geride kalmışlardı. Sonunda tıp kitaplarını Fransızcadan çevirmek ve iyi bir tıp eğitimi alabilmek için Fransızca öğrenmek şart olmuştu. Nitekim ilk askerî tıp okullarında Fransızca zorunlu ders idi.[170] Ayrıca kökenleri göçebe at yetiştiriciliğine dayanan Türk toplumunda veterinerlik de artık çağın gerisindeydi ve dünyaya at üstünde yüzyıllarca hükmeden Osmanlı bu alandaki açığını kapatabilmek için Almanya'dan veterinerler çağırmak zorunda kalmıştı.[171] Osmanlı Devleti'nin geri kalmasındaki asıl nedeni yalnızca dinsel yobazlığa ya da toplum yapısına bağlamak, özellikle 18. yüzyıldan sonraki dönemlerde bir dereceye kadar haksızlık olur diyebiliriz. Zira Osmanlı ordusu ve toplumu bu dönemde Avrupalı rakiplerinden cesaret ya da yetenek itibariyle daha altta da değillerdi. Tersine ellerindeki imkânsızlıklara rağmen daha canhıraş mücadele eden kişilerdi. İşte 19. yüzyıl reformlarını anlayabilmek ve 18. yüzyıl reformlarından hangi noktalarda ayrıştığını tam olarak ortaya koyabilmek için Osmanlı Devleti'nde ve Avrupa'da meydana gelen ekonomik, toplumsal ve askerî gelişmelere kısaca göz atmakta yarar vardır.

---

167 Moreau, *Reformlar çağında Osmanlı İmparatorluğu*, s. 95.
168 Aydın, "Osmanlı Sağlık Teşkilatlanması", s. 194.
169 Veysel Şimşek, *Ottoman Military Recruitment and the Recruit: 1826-1853*, İstanbul 2005, s.97.
170 Kocabaş, *Tarihte Türkler ve Fransızlar 8*, s. 179.
171 Arslan, *Yabancı Uzmanlar (1730-1908)*, s. 158.

Özellikle aydınlanma düşüncesinin ortaya çıkışından sonra Batı toplumlarının kendilerini ilerlemeye daha açık ve dünyaya medeniyet getirmekle yükümlü saydıkları, Doğu toplumlarının ise yerinde sayan, ilerleyemeyen, durağan ve Avrupa'nın yönlendirmesine muhtaç oldukları gibi Avrupa merkezci ve ırkçı bir görüş, yalnız Avrupa'da değil, Asya'da da hakim olmaya başlamıştır. Bu düşünceyi destekleyen en temel etken ise Avrupa'nın sanayi devrimi ile birlikte yalnız ekonomik alanda değil askerî alanda da önlenemez bir yükselişe geçmesi olmuştur.[172] Aslına bakılacak olursa, bu dönemin süper gücü olan İngiltere, Osmanlı ya da Çin'den medeniyet açısından daha ileri durumda sayılamazdı. Hatta, Afyon Savaşları'ndan yenmesinden önce Çin ekonomisinin, Hindistan da dahil olmak kaydıyla, Çin'in, üzerinde "güneş batmayan imparatorluk" olarak anılan Britanya İmparatorluğu'nun yedi katı bir büyüklüğe sahip olduğu düşünülmekteydi[173]. Nitekim Afyon Savaşları'nın çıkma sebebi siyasi değil, İngilizlerin sürekli mal almak zorunda kaldıkları Çin'e satacak mal bulamaması yüzünden uyuşturucu ticaretine girişmesidir.[174] Osmanlı Devleti ise klasik olarak söylenenin aksine çok bağnaz ya da gerici değildi. Hatta, Kraliçe Viktorya dönemi ile kıyaslandığında, Osmanlı'nın son derece açık bir toplum olduğu bile söylenebilir.[175] Bu dönemde, İngiltere'de hakim olan püriten köktendinci Protestan anlayış, sandalyelerin bacaklarının bile örtülmesi gerektiğini belirtiyor[176] ve daha 19. yüzyılın ortalarına kadar cadı avı gibi Osmanlı'da ya da diğer Doğu toplumları tarafından dahi çok ilkel görülebilecek uygulamalarda bulunuyordu.[177]

Avrupa toplumlarının değişiminde yatan temel sebep sanayi devrimi ve kapitalist ekonomiye geçişti. Bu durum son derece doğal olarak ordulara da yansımış ve askerî anlamda Avrupa orduları erken modern dönem ordularına kıyasla çok büyük farklılıklar göstermeye başlarken, Osmanlı Devleti ve Japonya'da bu yeni sisteme geçiş

---

172 Selçuk Esenbel, "The Anguish of Civilized Behavior: The Use of Western Cultural Forms in the Everyday Lives of the Meiji Japanese and the Ottoman Turks During the Nineteenth Century" *Nichibunken Japan Review*, 1994, s. 69.

173 Henry Kissinger, *On China*, New York 2011, s. 24.

174 Wakabayashi, "China's Lessons for Bakumatsu Japan", s. 51.

175 Viktorya dönemi İngiliz toplum yapısı ile ilgili detaylı bilgi için bkz: Jerry Don Vann-Rosemary T. VanArsdel, *Victorian Periodicals and Victorian Society*, Vancouver 1995.

176 Francis J. Bremer, *Puritanism: A Very Short Introduction*, London 2009, s. 19.

177 Vann ve VanArsdel, *Victorian Periodicals and Victorian Society* içerisinde aktarılan haber başlıklarında da bu dönemde İngiliz toplumunun genel olarak hurafelere inanmaya ne kadar meğilli olduğu görülebilir.

daha yavaş olmuştu. Askerlerin giydiği kıyafetten yediği yemeğe, kullandığı silahtan aldığı eğitime kadar her şeyin tekdüzeleştiği bir sistem oturtan Avrupa devletleri, oldukça mekanik bir şekilde işleyen ve başarı için asıl gerekenin cesaret ya da bireysel yetenekler değil, disiplin ve teçhizat olduğu düşüncesinin hâkim olduğu yeni bir ordu sistemi yaratmıştı.[178] Bu durum tıpkı Avrupa malı fabrikasyon kumaşların ve diğer el işi ürünlerin yerini alması durumuna benzemekteydi.[179] Aslına bakılırsa, bir dönem Osmanlı pazarını da diğer Asya devletlerinde olduğu gibi ele geçiren İngiliz kumaşları, elle dokunan kumaşlardan daha kaliteli ya da daha güzel ve estetik sayılmazdı. Tam aksine, daha kaba ve ucuz kumaşlardı. Ancak, el işi ürünlerin, hem maliyeti hem de üretim hızı fabrikalarda üretilen daha basit ama daha ucuz ve bol miktarda bulunan ürünlerle başa çıkabilmesi uzun vadede mümkün değildi.[180] Benzer şekilde ister Yeniçeri olsun ister Samuray, küçük yaşlardan itibaren itinayla yetiştirilen, bir onur kodu ve şeref anlayışına sahip, cesareti ve silah kullanmadaki becerisiyle ön plana çıkan geleneksel bir savaşçı grubunun, birkaç yıllık temel eğitim ile kılıç ya da oka nispetle kullanımı ve tedariki daha kolay olan tüfek ve topla donanmış, mekanik bir işleyişe sahip modern ve tekdüze bir ordu karşısında uzun vadede fazla şansı kalmamıştı.[181] Nitekim gerek Japonlar gerekse Çinliler Asya'da İngilizleri ve Fransızları birkaç kez kahramanlıkları sayesinde yenmişse de ilerleyen zamanlarda kaybedeceklerini anlayarak Osmanlı Devleti'nin imzaladığına benzer kapitülasyonları kabul etmek durumunda kalmışlardı.[182]

Son derece köklü geleneklere sahip ve yüzyıllarca Avrupalılara barbar gözüyle bakan Asya toplumlarının Avrupa'da doğan bu yeni sisteme ayak uydurmakta güçlük çekmelerinin temel nedenini de yine dinsel bağnazlık ya da muhafazakârlık ile açıklamak yanlış olur. Daha önceki bölümlerde görüldüğü üzere, Osmanlı ileri gelenleri

---

178 Barton C. Hacker, "The weapons of the West: Military Technology and Modernization in 19th-Century China and Japan", *Technology and Culture 18/1*, 1977, s. 60.

179 Adem Anbar, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'yla Finansal Entegrasyonu", *Maliye Finans Yazıları 1/84*, 2009, s. 83.

180 Yavuz Cezar, *Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi: XVIII. Yüzyıldan Tanzimat'a Mali Tarih*, İstanbul 1986. Bu konuda detaylı bilgi vermektedir.

181 Şenol Çöklü, *I. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Asker Alma usulleri (Ahz-ı Asker),* Ankara 2014, s. 72.

182 Smith, "Modernization in China and Japan: Military Aspects", s. 14.

reform yapma taraftarıydı ve Avrupa'da olan bitenden tamamen bihaber sayılamazdı.[183] Ancak, özellikle Osmanlı Devleti, jeopolitik konumu nedeniyle rahat nefes alabilecek ya da Avrupa devletleri ile aynı hızda sanayileşmeye kaynaklarını aktarabilecek durumda değildi. Güneydeki Tatar Hanlıkları haricinde kendisini tehdit eden bir komşusu olmayan ve aradaki geniş boşluklarla Polonya, İsveç gibi kendisinden daha gelişmiş devletlerden uzun bir süre sakınabilen Rusya birer ada devleti olan İngiltere ve Japonya ile kıyaslandığında, Osmanlı Devleti hemen yanı başındaki İran ile olan mücadelelerini dahi ancak 19. yüzyılda Kasr-ı Şirin Antlaşması'nın artık kalıcı bir sınır oluşturduğunun görülmesinden sonra bir kenara bırakabilmiş, Avusturya ve Rus imparatorluklarıyla, neredeyse her üç imparatorluk da I. Dünya Savaşı sonunda çökene kadar mücadele etmek durumunda kalmıştı. İçine kapanmak istese dahi Akdeniz limanlarında İngiliz ve Fransız gemileri eksik olmamış, Japonya'nın iki yüzyıl boyunca sınırlarını yabancılara kapatıp iç gelişimine odaklanmak gibi sahip olduğu bir lükse Osmanlı Devleti hiçbir zaman sahip olmamıştı diyebiliriz. Öte yandan bu durumun, bir bakıma Osmanlı Devleti'ni dünya sistemi ile daha entegre bir devlet haline de getirdiği bile söylenebilir.[184] Bununla birlikte, ekonomisinin Batı ile uyumlu hale gelmesi Osmanlı Devleti açısından kalıcı ekonomik hasarlar bırakmıştı. İmzalanan kapitülasyonlar sonucunda Avrupa'dan gümrüksüz giren mallar sanayisinin gelişimini engellemiş ve Osmanlı mülkünü Avrupalılar için bir açık pazar haline getirmişti.[185] Ancak, bu duruma gelinmesinde Osmanlı devlet adamlarının dar görüşlülüklerinden çok, geleneksel diplomasi anlayışlarının ve Asya toplumlarının ticarete bakış açılarının yattığı rahatlıkla iddia edilebilir.[186] Gerek Osmanlı gerek İran gerekse Japonya ve Çin'de uluslararası ticaret yapmak çok soylu bir iş olarak görülmeyip daha çok azınlıkların yaptığı bir iş şeklindeydi.[187] Aile şirketleri olarak çalışan Ermeni ve Yahudi tüccarların aile üyeleri Çin'den Londra'ya kadar ticaret ağları oluşturmaktaydı ve

---

183 Pustu, "Bürokratik Elitler", s. 74.

184 Anbar, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'yla Finansal Entegrasyonu", s. 27.

185 Cezar, *Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi*, s. 23.

186 John Lee, "Trade and Economy in Preindustrial East Asia c. 1500-c. 1800: East Asia in the Age of Global Integration", *The Journal of Asian Studies 58/1*, 01 Şubat 1999, s.8-9

187 Karl A. Wittfogel, "Oriental Society in Transition with Special Reference to Pre-Communist and Communist China", *The Far Eastern Quarterly 14/4,* 1955, s. 129.

sürekli hareket halinde idi.[188] Osmanlı Devleti açısından bakıldığında bu tüccarların devlete gümrük vergisi haricinde bir faydaları yoktu; çünkü gerçek gelirlerinin ne olduğunu kestirmek bile güçtü. Ayrıca, ödedikleri gümrük vergisini de içeride satarken malların fiyatına ekleyerek geri aldıkları için uygulamada Osmanlı ekonomisine hiçbir yarar getirdikleri söylenemezdi.[189] Bu açıdan bakıldığında, Osmanlı devlet adamları, kapitülasyonları imzalamak suretiyle Avrupa'daki müttefikleri kazandıklarında, verilen bu ticari imtiyazlarda millî çıkarlara aykırı bir şey görmemekteydi. Nitekim ilerideki bölümde görüleceği üzere Japonya'da da kadim Çin'deki Konfüçyusçuluğun etkisiyle tüccarlar, toplumun en alt tabakası olarak köylülerden ve tabii ki yönetici Samuray sınıfından daha aşağıda sayılıyordu.[190] Avrupa'da ise durum çok farklıydı. Avrupa'da daha 1500'lü yıllardan başlayarak şehirlerdeki burjuva sınıfı giderek devlet yönetiminde daha etkin hale gelmiş, aslında İtalyan şehir devletlerinde tohumları atılan millî bir burjuva sınıfı ortaya çıkmıştı.[191] Bu burjuva sınıfı din kisvesi altında kendisine rakip olarak gördüğü ve yukarıda belirtilen çok büyük uluslararası ticaret ağlarına hükmeden ve belli bir devlet ya da millete kendisini tabi hissetmeyen Yahudi ve Ermeni tüccar ağlarını her fırsatta ülkelerinden kovarak mallarına el koymak suretiyle pazardaki yerlerini almak istemişlerdi.[192] Nitekim İngiltere ve İspanya'da Yahudilerin tüccarların mallarına el konulup kovulmaları, aynı zamanda buralarda millî burjuva sınıflarının palazlanmaya başlaması ile aynı döneme denk gelmekteydi.[193] Osmanlı Devleti'nde ise Türkler, kendilerine meslek olarak askerliği gördükleri için ticarete çok fazla girmemişlerdi.[194] Ticaretle uğraşan bazı Yeniçeriler esnaflık yaparak iyi gelir elde etse bile askerliğin prestijli yönünü kaybetmek istemedikleri için atılmadıkları sürece yeniçerilikten çıkmak istememişlerdi. Asker olmayan Türkler ise ya çiftçilikle ya da

---

188 Benjamin Braude-Bernard Lewis, *Christians and Jews in the Ottoman Empire: The Central Lands*, C.2, London 1982, s. 56–85.

189 Tim Jacoby, "The Ottoman State: A Distinct Form of Imperial Rule?", *The Journal of Peasant Studies* 35/2 (2008), s. 272.

190 Kiri Paramore, *Japanese Confucianism 14*, Cambridge 2016, s. 57.

191 John H. Munro, "The 'New Institutional Economics' and the Changing Fortunes of Fairs in Medieval and Early Modern Europe: the Textile Trades, Warfare, and Transaction Costs", *VSWG: Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte 88/1* (01 Ocak 2001), s. 41.

192 Brian Pullan, *The Jews of Europe and the Inquisition of Venice: 1550-1620*, New York 1997, s. 27.

193 Braude-Lewis, *The Central Lands*, s. 170.

194 Taner Timur, Osmanlı Toplumsal Düzeni 99, İstanbul 1994, s. 57–61.

hayvancılıkla uğraşmakta idi.[195] Ticaret daha çok II. Beyazıt döneminde İspanya'dan kaçarak Osmanlı Devleti'ne sığınan Yahudilerin ve ayrıca Ermenilerin tekelinde idi.[196] Bu aileler ise Osmanlı tabiiyetinde olmakla birlikte, özel bir aidiyet yahut mensubiyet hissine sahip değillerdi. Pekin'den Londra'ya kadar yayılan ticaret ağlarında herhangi bir ülkenin çıkarları kendi çıkarları ile örtüşürse çekinmeden onlarla ortak çalışabilirlerdi.[197] İşte bu koşullar ışığında bakıldığında Kanuni Sultan Süleyman döneminde Fransa'ya verilerek başlatılan kapitülasyonlar, devletin bekası açısından büyük bir tehdit oluşturmamaktaydı. Avrupa'da devrimler meydana gelip burjuva sınıfının çıkarları ile devletin çıkarları örtüşür hale geldiğinde Avrupa'da ticarete bakış değişmişti.[198] Daha önce tıpkı geleneksel Asya toplumlarında olduğu gibi, ticarete ve tüccara küçümseyerek bakan aristokratlar, zengin tüccarlarla iş ve evlilik ilişkileri kurmaya başlamış ve kendileri de bilfiil ticaret hayatına atılmak durumunda kalmışlardı.[199] Dahası, Avrupa'da silah üretimi de devlet tekelinde değil, kendi çıkarları ile devletinin çıkarları örtüşen girişimcilerin elindeydi. Bu ise şirketler arasında rekabet yaratıyor ve sürekli ilerlemeyi tetikliyordu.[200] Bu tarz bir sistem ve yapıya sahip olmayan Rusya'ya bakıldığında ise Osmanlı'dan farklı olarak silah ithal etmek yerine kendi silahlarını devlet eliyle ürettiği görülmekteydi; ancak bunlar Osmanlı'nın II. Mahmut döneminden itibaren almaya başladığı Alman silahları ile kıyaslandığında daha geri bir teknolojiye sahipti.[201] Daha önceki bölümde belirtildiği gibi, Osmanlı Devleti de 18. yüzyıl boyunca kendi silahlarını üretmeye devam etmiş, buna rağmen Rusya'nın gerisinde kalmış ve 19. yüzyıldan itibaren daha çok Alman silahlarını satın alma yoluna giderek ordusunu donatmaya çalışmıştı.

---

195 Timur, Osmanlı Toplumsal Düzeni 99, İstanbul 1994, s. 61.
196 Braude-Lewis, *The Central Lands*, s. 181.
197 Braude-Lewis, *The Central Lands*, s. 197.
198 Munro, "New Institutional Economics", s. 87.
199 Downing, , "Constitutionalism, Warfare, and Political Change", s. 77.
200 Leonard Cernat, "The Emerging European Corporate Governance Model: Anglo-Saxon, Continental, or Still the Century of Diversity?" Journal of European Public Policy 11/1 (2004), s. 198.
201 David R. Stone, *A Military History of Russia: From Ivan the Terrible to the War in Chechnya*, New York 2006, s. 97.

Donanma konusunda da benzer bir gelişme görülmüştür.[202] II. Mahmut dönemine kadar olan Fransa ile yakınlaşma, özellikle Napolyon'un Mısır'ı işgalinden sonra bir kenara bırakılarak Almanya ile yakınlaşma politikası güdülmüş ve bu politika I. Dünya Savaşının sonuna kadar devam ettirilmiştir.[203] Nitekim Osmanlı Devleti'nin savaşa dahil olmasının nedeni, iki Alman gemisinin önce Osmanlı donanmasına dahil edilmiş gibi gösterilerek koruma altına alınması ve daha sonra bu gemilerin Osmanlı bayrağı ile Sivastapol'u bombalaması olmuştur.[204] Osmanlı Devleti, denizcilik alanında daha önce yapılan hataya düşmeyerek tek bir devlete güvenmek yerine mümkün olduğunca fazla müttefik edinmeye çalışmıştı. Daha birkaç yıl önce Navarin'de Yunanlılara destek vererek donanmasını yakan İngiliz ve Fransızlara karşı güven kalmadığı için Osmanlılar, tıpkı Prusya gibi dünya siyasetinde yeni yeni söz sahibi olan devletlere yakınlaşmayı kendi çıkarlarına daha uygun bulmuştu.[205] Bu amaçla, Amerika Birleşik Devletleri ile 1830 yılında bir anlaşma imzalanarak denizcilik alanında hem Amerika Birleşik Devletleri'nden savaş gemileri satın alma hem de İstanbul'a getirtilen Amerikan mühendislere yeni savaş gemileri yaptırma yoluna gidilmişti. İstanbul'a gelen Amerikalı mühendisler kısa sürede yeni gemiler yapmaya başlamış ve Türk denizciliğine mühim katkılar sağlamışlardı.[206] Osmanlı Devleti'nin kara ordusunu modernize edip döneminin en iyisi olan Almanlardan destek alırken tamamen Almanlara bağımlı kalmayarak donanma konusunda Amerika Birleşik Devletleri ile anlaşma yoluna gitmesi son derece önemliydi. Bu örnekten de anlaşılacağı üzere Osmanlı Devleti bu dönemde dünyada olup bitenlere kayıtsız kalmamıştı. Tam tersine daha kuruluş yıllarından başlayarak Amerika Birleşik Devletleri ile sıcak ilişkiler içerisinde olmuş ve bu dönemde Amerika Birleşik Devletleri'ni müttefik olarak yanına alamasa da teknik ve ekonomik meselelerde kendisinden yardım alabileceği bir ortak gibi tutmaya özen göstermişti.[207]

---

202 Levent Düzcü, "Osmanlı Bahriye Teşkilâtında Reform Çabaları (1876-1922)", Gazi Akademik Bakış Dergisi 3/5 (2009), s. 152.
203 Veli Yılmaz, *Türk-Alman İttifakı ve Askeri Yardımlar*, İstanbul 1993, s. 53.
204 İlhan Ekinci, "Ateş Gemileri ve Osmanlı Denizlerinde Kullanımları", History Studies 5/1 (2013), s. 278.
205 Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu*, s. 91.
206 Nurdan Şafak, *Osmanlı-Amerikan İlişkileri*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2003, s. 21.
207 Kaçar, "Modernleşme Çalışmaları Ve Mühendishanelerin Kuruluşu (1808'e Kadar)", s. 127.

Özellikle Mısır'ın işgali ve Yunan Bağımsızlık İsyanı sırasındaki Fransız ve İngiliz tutumları sonucunda bu iki devlete karşı olan güvenini kaybeden Osmanlı Devleti, Almanya ile giderek daha sıkı ilişkiler içerisine girmiş ve ordusunun modernizasyonunu da Almanlara teslim etmiştir. Padişah II. Mahmut, ordusunu modernize etmek için ihtiyaç duyduğu teknik desteği almak üzere 1835 yılında Prusya'dan yardım talebinde bulunmuştu. Bu amaçla Serasker Hüsrev Paşa, büyükelçi Kont von Königsmarck ile görüşerek eğitmen ve subayların temin edilmesinin mümkün olup olmadığını sormuştu. Ancak büyükelçi, özellikle Rusya ile olan ilişkilerin bozulmasından çekindiği için bu teklife sıcak bakmamış ve ilk başta Hüsrev Paşa'yı kibarca reddetmişti.[208] Bu sırada tatil için İstanbul'a gelen Von Moltke, Hüsrev Paşa ile tanıştırıldı. Hüsrev Paşa, Von Moltke'nin fikirlerinden ve bilgilerinden çok etkilenerek İstanbul'da bir süre daha kalmasını istemişti. Prusya kralı Von Moltke'nin bir süre daha İstanbul'da kalmasını uygun görmüş, bunun üzerine Moltke üç ay daha İstanbul'da kalmakla görevlendirilmişti.

Osmanlı Devleti, ayrıca subay eğitim okulları için Prusya'dan seçilmiş kurmaylar talep etti. Bu iş için pek çok subay gönüllü olup[209] aralarından seçim yapıldığı esnada padişah bu isteğinden vazgeçerek bunun yerine paşalara danışmanlık hizmeti verecek ve tahkimatların güçlendirilmesine yardımcı olacak kıdemli subaylar istedi. Subay eğitiminin daha uzun süreceği ve kısa vadede çözülmesi gereken acil sorunların halledilmesi gerektiğini düşünen padişah, özellikle Yunan bağımsızlığından sonra boğazların güvenliğinden de endişe etmekte ve Çanakkale Boğazı'nın tahkimatına öncelik vermekteydi.[210] Bunun üzerine, 1837 yılında Von Moltke'nin de aralarında bulunduğu Von Vincke, Fischer ve Mülbach isimli dört kurmay subay yapacakları faalieyetleri de devletlerine rapor etmeleri şartıyla Osmanlı Devleti ordusuna teknik destek vermek üzere iki yıllığına görevlendirildi.[211]

Osmanlı Devleti'ne hizmet verdiği dönemde, daha önceki Fransız subaylara nazaran işine kendini veren bu Prusyalı subaylar fayda sağlamış, savaşlar sırasında

---

208 Jehuda L. Wallach, *Bir Askeri Yardımın Anatomisi*, Ankara 1985, s. 9.
209 Wallach, *Bir Askeri Yardımın Anatomisi*, s. 10.
210 Wallach, *Bir Askeri Yardımın Anatomisi*, s. 11.
211 Wallach, *Bir Askeri Yardımın Anatomisi*, s. 14.

komutanlara danışmanlık da yapmaya çalışmışlardı. [212] Daha sonra ülkesine dönerek hızla yükselen Von Moltke, sonunda genelkurmay başkanlığına kadar yükselmişti. Osmanlı Devleti'nde hizmet verdiği dönemle ilgili gözlemlerinde eğitim seviyesinin genel olarak düşük olmasından ve bunu padişahın reformlarını yapmak için gerekli insanları bulmasında zorluklar yarattığından bahseden Von Moltke, Osmanlı ordusunu eski ve paslanmış bir palaya benzeterek görevinin bu palayı kullanılabilir duruma getirmek olduğunu belirtmişti.[213]

Aynı dönemde, Alman subaylar da Osmanlı ordusu içerisinde Almanya'daki landor teşkilatının bir benzeri olarak redif teşkilatını kurmaya muvaffak olmuşlardı.[214] Her ne kadar Padişah II. Mahmut, Haziran 1839 yılında vefat ettiğinde Von Moltke ve diğer Alman subaylar ülkelerine geri çağrılmışlarsa da kalıcı bir yenilik olarak redif teşkilatını Osmanlı ordusuna kazandırmayı kısa sürede başarmışlardı.[215] Redif teşkilatı günümüzdeki zorunlu askerlik hizmetine benzemekteyse de tam olarak aynı da sayılmazdı. Öncelikle yeni kurulan redif birliklerine katılım zorunluluk esasına göre değil gönüllülük esasına dayalıydı. Redif teşkilatının getirdiği ana yenilik şu idi: Bir grup erkek gönüllü olarak askerî eğitim alıp belirli bir süre askerlik yapıyor, bu süre içerisindeki tüm masrafları devlet tarafından karşılanıyordu. Ardından da bu askerler işlerine geri dönüyor ve acil bir durum olması halinde tekrar askerliğe çağrılabiliyordu. Böylelikle, sürekli olarak askerlikte tutulan insan sayısı düşük tutulmakla kalınmıyor, acil ihtiyaç durumunda ordunun ihtiyacı olan eğitim almış bir erkek nüfus hazır bulundurulabiliyordu. Bu sayede, askerde tutulan erkek nüfus istenildiği takdirde ticaret, ziraat ve sanayi gibi alanlara da kaydırılabiliyor, bunun yanında yaşlı ve savaşmaya uygun olmayanlar da sürekli orduda tutulmak zorunda kalmıyordu.[216] Bu çerçevede 1834 yılında bir nizamname hazırlanarak vilayetlere gönderilmiş ve asker alımına başlanmıştı. Buraya gelen askerlere silah ve kıyafet ile diğer gereçler veriliyor,

---

212 Yılmaz, *Türk-Alman İttifakı*, s. 34.

213 Wallach, *Bir Askeri Yardımın Anatomisi*, s. 15.

214 Yavuz Özgüldür, "Yüzbaşı Helmut Von Moltke'den Müşir Liman Von Sanders'e Osmanlı Ordusunda Alman Askeri Heyetler", *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* 4/4 (1993), s. 179.

215 Gültekin Yıldız, *Neferin Adı Yok: Zorunlu Askerliğe Geçiş Sürecinde Osmanlı Devleti'nde Siyaset, Ordu Ve Toplum, 1826-1839*, Ankara 2009, s. 21.

216 *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi 4/3*, s. 195.

eğitimleri bitip evlerine dönerken de geri alınıyordu.[217] Günümüzdeki yedek kuvvetler gibi kullanılan bu birliklerin masrafları ise ayrı bir bütçeden karşılanıyordu. Bu şekilde, sayısı yüz yirmi bin civarındaki düzenli orduya ek olarak acil durumlarda yedekte bekletilen bir erkek nüfus da teşekkül edilmiş, böylelikle sayısı iki yüz elli bini bulan savaşa hazır bir ordu oluşturulmuş oluyordu. Her ne kadar Almanya'ya dönmüşlerse de çağrılan Alman subayların yaptıkları bu yeniliklerin ve teşkilatlandırma biçiminin devamlılığı Padişah Abdülmecit tarafından da sürdürülerek devamlılık kazanıyordu.[218]

Padişah Abdülmecit döneminin en önemli olayı hiç kuşkusuzdur ki Tanzimat'ın ilanı olmuştur. Tanzimat Fermanı ile birlikte siyasi ve hukuki alanda pek çok yenilikler getirilmekle birlikte, askerî alanda daha çok II. Mahmut döneminin yeniliklerinin devam ettirilmeye çalışıldığı da bir gerçektir[219]. Bu yeniliklerden askerlikle alakalı olanlarının başında ise askerlik süresinin sınırlandırılması ve askerliğin tüm erkekler için zorunlu hale getirilmesi idi.[220] Daha önce yapılan reformlara kıyasla belki de Tanzimat Fermanı içerisinde önemsiz gibi görülen bu husus, askerî alanda en köklü değişikliklerden birisidir denilebilir. Önceki reformlar, her ne kadar ordunun örgütlenme şeklini ve kullanılan silahların modernizasyonu ile birlikte hem Nizam-ı Cedit ordusu hem de Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusu hâlâ birer asker ocağı olarak eski Yeniçeri Ocağı'nın devamı niteliğinde gibiydi. Küçük yaşta askere alınan gençler belirli bir süre kısıtlama olmaksızın maaşlı profesyonel askerlerdi. Hatta, Nizam-ı Cedit ordusuna yönelik gerçekleştirilen ilk düzenlemelerde, tıpkı Yeniçeri Ocağı'ndaki gibi, subayların evlenmesi bile yasaktı.[221]

Tanzimat Fermanı'nıyla sınırsız olan askerlik süresinin, belli bir esasa bağlanarak vatan borcu haline getirilmesidir.[222] Tanzimat'a kadar yapılan askerlik düzeninde ocak şeklinin dışına çıkılamamıştı. Nizam-ı Cedit ordusu Batılı askerî ve eğitim esaslarına göre kurulmasına rağmen yapısı ve kadroları bakımından bir ocak şeklinde teşkil edildiği için Doğulu bir karakter taşımaya devam etmişti. II. Mahmut

---

217 *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi 4/3*, s. 196.
218 Abdülmecit döneminde Redif teşkilatına dair faaliyetlere dair bkz: Kemal Turan, *Türk-Alman Eğitim İlişkilerinin Tarihi Gelişimi*, İstanbul 2000, s. 160–62.
219 Haksun, *Tarihten Notlar (1-2)*, s. 247.
220 Ayın, *Askeralma Kanunları*, s. 143.
221 Karal, *Selim III'ün Hat-tı Hümayunları*, s. 31.
222 Ayın, *Askeralma Kanunları*, s. 102.

devrinde kurulan Asakir-i Mansure Muhammediyye ordusu da tıpkı Nizam-ı Cedit gibi yapı ve kadro bakımından Doğulu, silah ve eğitim yönünden Batılı bir ordu görünümündeydi. Ancak, Yeniçeri Ocağı kaldırıldıktan sonra, devşirme sistemi bu defa da Anadolu'da ve Rumeli'deki gençlere uygulamaya başlanmıştı.[223]

Burada gönüllülülük esas alınmayıp ne zaman askere ihtiyaç duyulsa şehirlerde ve kasabalarda askerliğe uygun yaştaki gençler yakalanıp zorla askere alınıyor ve belirsiz süreler boyunca askerlik yapmak zorunda bırakılıyorlardı. Bunun sonucu olarak da savaş meydanlarında askerden kaçanlar çok oluyordu ve kalanlar da moralsiz bir şekilde savaşıyordu.[224] Bu duruma son verebilmek için Tanzimat Fermanı'nda, aşağıda yer verildiği şekilde bir düzenleme yapılarak askerlik görevinin sınırları belirlenmiş ve bunlar belli kurallara dayandırılmıştır:

"Vatanın korunması için ahalinin asker vermesi kutsal bir borçtur. Ancak, şimdiye kadar olduğu gibi memleketin türlü bölgelerinin mevcut nüfusuna bakılmayarak kimisinden kaldırabileceğinden fazla, kimisinden ise az asker istenmiştir ki, bu ise hem düzensizliğe sebep olmakta hem de ziraat ve ticaret gibi işleri aksatmaktadır. Kaldı ki, askerliğe gelenlerin, hayatlarının sonuna kadar askerlik yapmak zorunda olmaları, kendilerinde ruhi yorgunluk doğurmakta ve ailesiz bırakmaktadır. Bu zararları önlemek için, İmparatorluğun her bölgesinden gerektiği vakit istenecek asker için bazı iyi usuller kabul edilmesi ve askerlik müddetinin dört beş sene olarak bağlanması gereklidir."[225] Bu şekilde artık askerlik görevi din ya da millet ayrımı gözetilmeksizin Osmanlı tebaası olan herkesin yerine getirmesi gereken bir görev haline getirilmiştir.

Bütün bunlara ek olarak, 1843 yılında hazırlanan bir kanunla Osmanlı ordusu, Fransız ve Prusya ordularının modeline göre tekrar düzenlenmişti.[226] Bu yeni modele göre, Osmanlı ordusu *muvazzaf, yedek, yardımcı* ve *başıbozuk* olmak üzere dört gruptan oluşacak şekilde teşkil edilmişti.[227] Bu dört gruptan ana kuvveti oluşturan muvazzaf kuvvetler ise altı orduya ayrılmaktaydı. Bunlar birden altıya kadar, sayılarla Birinci

---

223 Karal, *Tanzimat Devirleri*, s. 167.
224 Brummett, "Classifying Ottoman Mutiny", s. 74.
225 Karal, *Tanzimat Devirleri*, s. 179.
226 Şimşek, *Ottoman Military Recruitment*, s. 134.
227 *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi 3/5*, 1978, s. 201.

Ordu, İkinci Ordu... şeklinde sıralanırken her bir ordu farklı bir coğrafi bölgeden sorumlu tutulmuştu.[228] Ayrıca, Birinci Ordu doğrudan seraskere diğer ordular birer müşire bağlanmıştı. Serasker ise daha önce de belirtildiği gibi genelkurmay başkanı ve savunma bakanının yetkilerini elinde bulundurmaktaydı. Seraskerin emrindeki Birinci Ordu'ya "Hassa Ordusu" da denilmekteydi ve günümüzde de olduğu gibi bu ordunun asli görevi İstanbul'u korumaktı.[229] Buna ek olarak, İstanbul ve çevresinde asayişi sağlamak gibi eskiden Yeniçeri Ocağı'nın uhdesindeki görevlerden de artık Birinci Ordu sorumlu tutulmaktaydı.[230]

1834'te teşkil edilen redif sistemindeki askerler ise ilk başlarda yedek kuvvet olarak kullanılmaktaydı. 1843 yılından itibaren muvazzaf birlikte beş yıl, yedek kuvvetlerde ise yedi yıl yedek olmaları şeklinde yeni bir düzenleme getirilmişti. 1834 yılında ise Prusya sistemi örnek alınarak teşkil edilen redif birlikleri, Osmanlı ordusunun yedek kuvvetleri şeklinde oluşturulmuştu. 1843 yılında yapılan yeni düzenlemeyle mevcut redif askerleri muvazzaflığa nakledilmiş, beş yıl olarak kabul edilen muvazzaflık süresini bitirenlerin, yedi yıl da memleketlerinde redif olarak bulunmalarına karar verilmişti. Bu düzenlemeye göre, zorunlu askerlik hizmetini muvazzaf olarak yapan kişiler, daha sonra kendi bölgelerindeki redif birliklerinde her yıl bir ay süreyle ücret alıp talim yaparak askerlik bilgi ve becerilerini taze tutulacaklar ve her an savaşmaya hazır halde bulunacaklardı.[231]

Muvazzaf ve yedek birliklere ilave olarak, yardımcı kuvvetler de mevcuttu. Bu kuvvetler Osmanlı Devleti'nin merkezî idaresi tarafından doğrudan yönetilmeyip özerk bir yönetime sahip olan Sırbistan, Bosna-Hersek, Tunus, Arnavutluk, Trablusgarb ve Mısır bölgelerine aitti.[232] Her eyaletten savaş durumunda nüfusuna göre Osmanlı ordusuna[233] belli sayıda yardımcı kuvvet gönderme mecburiyeti de Tanzimat Fermanı sonrası getirilen düzenlemeler sonucu hayata geçirildi. Bu şekilde Osmanlı ordusuna

---

228 Mahmut Şevket, "Osmanlı Askeri Teşkilatı ve Kıyafeti: Osmanlı Ordusunun Kuruluşundan 1908 Yılına Kadar", ed. N. Türsan and S. Türsan (Kara Kuvvetleri Komutanlığı, Ankara 1983), s. 89.

229 Mehmet Soytürk, "Modern Devlet ve Güvenlik: Fransa, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorluğunda Jandarma Teşkilatı", *History Studies: International Journal of History 4/2* (2012), s. 107.

230 *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi 3/5*, s. 202.

231 *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi 3/5*, s. 205.

232 Yıldız, *Neferin Adı Yok*, s. 102.

233 Uğur Ünal, *Sultan Abdülaziz Devri Osmanlı Kara Ordusu: 1861-1876*, Ankara 2008, s. 72.

gönderilen yardımcı kuvvetlerin toplam sayısının yüz on bin civarında olduğu tahmin edilmektedir.[234] Bunların dışında gönüllü olarak nitelendirilebilecek Tuna boyundaki Kazaklar,[235] Dobruca civarındaki Vlahlar[236] gibi unsurlar da hesaba katıldığında, sınır boylarında orduya düzenli bir birlikten çok sınır gözcüsü ve jandarma gibi destek mahiyetinde yükü hafifletici ögelerin varlığını da bu arada belirtmek gerekir.

Osmanlı ordusunda *Başıbozuklar* olarak adlandırılan birlikler de orduya dolaylı yoldan ilave edilebilir.[237] Bunların sayısı kırk binin üzerinde olmakla birlikte belirli bir disiplin ya da düzene sahip olmadıkları için ordu içerisinde önemli bir mevcudiyetleri yoktu.[238] Bu bağlamda Osmanlı ordusuna baktığımızda yapısı itibariyle çağdaşı olan ordulara çok benzememektedir.[239] Japonya, Almanya ve Fransa gibi homojen bir etnik yapıya sahip olan devletlerden çok Rusya, İngiltere ve Çin gibi çok milletli bir imparatorluğa benzeyen Osmanlı'nın, ordu bakımından da daha ilk dönemlerden itibaren bu özellikte olduğu ifade edilebilir.[240] Söz gelişi Ankara Savaşı'nda Yıldırım Beyazıt'ın yanında destek kuvveti olarak gelen Sırp kralı ölümüne savaşmış ve bu çarpışmada can vermişti.[241]

19. yüzyılda ortaya çıkan milliyetçilik hareketleri neticesinde Osmanlı ordusu içerisinde özellikle Hristiyan azınlıklara güvenmek çok mümkün olmamaktaydı. Nitekim kısa bir süre sonra Sırplar ve Bulgarlar da tıpkı Yunanlılar gibi Osmanlı Devleti'nden ayrılacak ve düşman bir tutum alacaktı.[242] *Başıbozuklar* olarak adlandırılan Vlahlar ve Kazaklar da aslen Hristiyan olup Karpatlardan Don Nehri'ne kadar Rusya ve Ukrayna bozkırlarında yaşamış ve yüzyıllar boyunca buradaki Türk unsurlarla karışan Slav gruplardı.[243] Bunlar, "Kazak" adını daha kuzeydeki Rus prensliklerinden kaçarak vergi vermeyi reddedip yerleşik hayat yerine göçebeliği tercih

---

234 Özkaya, "III. Selim Döneminde Kara Ordusunda Yapılan Yenilikler", s. 178.
235 Bu Kazaklar aslen Rusça konuşup göçebe olarak yaşıyan karışık bir halktı. Kazaklarla ilgili genel bilgi için bkz: Shane O'Rourke, *The Cossacks*, Manchester 2007.
236 Vlahlar bugünkü Romenlerin eski adıdır.
237 Kurtaran, "Organizasyon Ve Lojistik", s. 72.
238 Karal, *Tanzimat Devirleri*, s. 175-179
239 Williams, *Ottoman Foreign Policy*, s. 128.
240 Agoston, "Ottoman Empire and Russia: 1500–1800", s. 68.
241 Nicolle, *Cross and Crescent in the Balkans*, s. 48.
242 Kemal H. Karpat-Recep Boztemur, *Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk*, Ankara 2004, s. 37.
243 Bu konuda detaylı bilgi için bkz: O'Rourke, *The Cossacks, Manchester 2007*.

ettikleri için almışlardı. Kazak kelimesi Kıpçak Türk diyalektlerinde kaçak anlamına gelmektedir.[244]

Aslında, Kazaklar Ruslar tarafından da kullanılmaktaydı. Özellikle Kafkasya, Orta Asya ve Sibirya'ya doğru yürütülen Rus yayılmacılığının itici kuvveti Kazak atamanları idi.[245] Benzeri şekilde, Ruslar işgal ettikleri bölgelerdeki Türk ve Kafkas halklarından da yardımcı birlikler oluşturup onları da ordularında kullanmaktaydı.[246] Ancak, Rus ordusunda da asıl vurucu kuvvet bu yardımcı kuvvetler ya da Kazaklar değil, Rus askerlerinden oluşan muvazzaf birliklerdi.

Osmanlı Devleti, Tanzimat Fermanı ile birlikte Hristiyan ve Müslüman tebaalarına eşit hak ve yükümlülükler getirmeyi planlamış ve bunu askerlik alanına da taşımak istemişti. Hristiyanlar bundan sonra Müslümanlarla aynı oranda vergi vereceklerdi. Fakat üzerlerinden cizye vergisi kaldırılıp daha az vergi ödeyen ve Müslümanlarla aynı haklara sahip olan Hristiyan tebaa bu sorumlulukları yüklenmekte son derece isteksizdi.[247] Zorunlu askerliği kabul etmeyen Hristiyan tebaanın hoşnutsuzluğu ve yerel isyanlar sonucunda Hristiyanların zorunlu askerlikten muaf tutulmaları ile birlikte sözde eşitlik kağıt üzerinde kalıyordu.[248] Bu noktada, kendi yönetimi altındaki İskoç, İrlandalı, Galli, Anzak, Hintli ve Afrikalıları bazen silah zoruyla ordusunda kullanan İngilizler ve Ruslardan farklı olarak Osmanlı, azınlıklar açısından bakıldığında, daha demokratik ve gönüllülük esasına dayanan bir yapıdaydı denilebilir.

Ayrıca, bu dönemde Osmanlı diğer Avrupa devletlerine kıyasla sanılanın aksine çok daha açık ve serbest bir yapıya sahipti. Nitekim Rusya, Avusturya ve bazen de Almanya ve Fransadaki siyasi ya da dinsel baskılardan kaçan pek çok kişi Osmanlı Devleti'ne sığınmaktaydı. Buna meşhur bir örnek olarak İtalyan Devleti'nin kurucusu olan Garibaldi'nin bir dönem Avusturya mezaliminden kaçarak İstanbul'da kalmasını

---

244 Mehmet Kıldıroğlu, *Kırgızlar ve Kıpçaklar IV/14*, Ankara 2013, s. 17.
245 O'Rourke, *The Cossacks*, s. 57.
246 Agoston, "Ottoman Empire and Russia: 1500–1800", s. 37.
247 Ufuk Gülsoy, *Osmanlı Gayrimüslimlerinin Askerlik Serüveni*, Ankara 2000, s. 29.
248 Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, s. 245.

verilebileceği[249] gibi Avusturya ve Rusların zulmünden kaçıp Osmanlı'ya sığınan ve orduda hizmet vererek ülkelerini kurtarmaya çalışan Polonyalı ve Macar vatanseverler sayılabilir.[250] Yıllar önce Ruslara yenildikten sonra Osmanlı Devleti'ne sığınan İsveç kralı da iyi bir şekilde ağırlanmıştı. Adını buraya yerleşen Polonyalı mültecilerden alan İstanbul'daki Polonezköy de bu hoşgörüye örnek olarak gösterilebilir.[251]

18. yüzyıla kadar Osmanlı Devleti'ni kendisine düşman ve rakip olarak gören Polonyalılar, İkinci Viyana Kuşatması'nda alınan yenilginin de en büyük müsebbiblerindendir denilebilir. Dar görüşlü davranışları sonucu Polonyalılar aynı zamanda kendi sonlarını da hazırlamıştır. Bölgelerinde Avusturya ve Rusya'nın yükselişini kontrol altında tutarak bir denge unsuru oluşturan Osmanlılara saldırılarının bedelini, ülkelerinin işgali ile ödeyen Polonyalılar, 18. yüzyıldan itibaren papaların sözüne kanmak suretiyle kapıldıkları Türk düşmanlığını terk ederek Osmanlı Devleti ile ittifak ilişkisine girmeye çalışmışlardı.[252] Fakat buna rağmen Osmanlı Devleti, Polonya'ya karşı samimiyetle yardım etmeye çalışmasına ve bu uğurda Ruslarla savaşa girip ağır kayıplar vermeyi göze almasına rağmen Polonya'nın Ruslar tarafından işgal edilip parçalanmasına engel olamamıştı.[253] Osmanlı Devleti mevcut durumu kabul etmeyip Polonyalı mültecilere kucak açmış, bu sırada Ruslardan kaçan Polonyalı ve Macar subaylar da Osmanlı ordusunda yararlı görevler üstlenmişlerdi.[254] Chrzanowski Wojcieh adlı general, Osmanlı ordusuna katılan ilk Leh generaldi. Kendisi İngiliz tabiyetine geçtikten sonra, İngiltere'deki Polonya direnişinin önderlerinin desteğiyle İstanbul'a gönderilmiş ve burada gayet iyi karşılanarak Polonya'yı kendi aralarında paylaşan Prusya, Rusya ve Avusturya elçilerinin tüm itirazlarına rağmen orduda general olarak görevlendirilmişti. Bu general, o sırada Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa isyanını bastırmaya çalışan Anadolu Ordusu Komutanı Hafız Paşa'ya yardım etmekle maksadıyla Diyarbakır'a gönderilmiş ve bu bölgede Hafız Paşa ile birlikte çalışmalarda

---

249 Garibaldi'nin İstanbul yılları için bkz: Lucy Riall, *Garibaldi: Invention of a Hero*, Boston 2007, s. 67–79.

250 Sutton, *The War of the Polish Succession*, s. 187.

251 Hacer Topaktas, "Polonezkoy (Adampol) (1842-1922)-Foundation, Nationality Issue, Public Works and Social Life", *BELLETEN 79/284* (2015), s. 78.

252 İlber Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğunda İktisadi ve Sosyal Değişim*, Ankara 2000, s. 186.

253 Kolodziejczyk, *The Crimean Khanate and Poland-Lithuania*, s. 1089.

254 Ortaylı, *İktisadi ve Sosyal Değişim*, s. 188.

bulunmuştu.[255] Hatta daha sonraki süreçte gelen Leh ve Macar mültecilerden özellikle Polonyalı olanları geri dönmeyip Osmanlı tabiyetine geçmiş, orduda görev üstlenmiş, bazıları Müslümanlığı kabul ederek Türkçe isimler bile almışlardı.[256] Bu Polonyalı askerler Türkiye'yi kendi vatanları olarak belledikleri için yabancı devletler tarafından görevlendirilen diğer yabancı subaylara kıyasla hem daha başarılı hem de daha istekli olmuşlardı. Örneğin, Müslüman olduktan sonra Ömer Paşa diye anılan ve aslen bir Polonya asilzadesi olan Kont Kossielski, zaman içinde Osmanlı ordusu içerisinde yükselmekle kalmamış, Kırım Savaşı'nda da Osmanlı ordusunu yönetecek kadar Türkiye'yi kendi vatanı olarak bellemişti.[257] Buna benzer daha pek çok örnek sayılabilir.[258] Osmanlı ordusunun son derece farklı bir yapıya sahip olduğunu gösteren bu örnekler bile ırkçı ve din ayrımının egemen olduğu Avrupa'daki yapıyla bu yönüyle kıyas dahi edilemez. Bunun doğal bir sonucu olarak Osmanlı Devleti'ne sığınan Polonyalıların da devletin bekası için ellerinden geldiğince çalıştıkları yadsınamaz.

Osmanlı ordusu, döneminin orduları arasında yabancılara karşı en açık görüşlü yapıya sahip ordulardan olmuştur diyebiliriz. Örneğin, aynı dönemde Osmanlı Devleti ile boy ölçüşebilecek kadar köklü bir geleneğe ve kültüre sahip olan Çin'de Qing Hanedanı son demlerini yaşarken Batı'dan gelen her türlü tekniğe, düşünceye ve şahsa karşı çıkarak Osmanlı Devleti'nin yaptığı tarzda şeyleri yapmayı hayal bile edememekteydi.[259] İlerideki bölümlerde de görüleceği üzere, Japonya'da da yapılmak istenen reformlar ilk başlarda büyük bir direnişle karşılaşıp Şogunluk'un çökmesine sebebiyet vermişse de Şogun'u deviren derebeylerinin Batılılaşmayı daha sonra bir zorunluluk olarak benimsemesiyle reform hareketleri ancak hızlanmıştır.[260]

Osmanlı'ya sığınan çok sayıda Polonyalı ve Macar subayın katkılarına rağmen bu dönemde de Osmanlı Devleti ordusunun yenilenmesinde esas katkı Prusya Devleti'nden gelmiş ve II. Mahmut dönemine kadar Fransa ile güdülen geleneksel

---

255 Ortaylı, *İktisadi ve Sosyal Değişim*, s. 189.
256 Arslan, *Yabancı Uzmanlar (1730-1908)*, s. 138.
257 Kemal Hakan Tekin, "Kırım Savaşı Osmanlı Hatıra ve Asker Madalyaları", *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks 6/1* (2014), s. 89.
258 Ortaylı, *İktisadi ve Sosyal Değişim*, s. 189–92.
259 Shumpei Okamoto, "A Phase of Meiji Japan's Attitude toward China: The Case of Komura Jutarō", *Modern Asian Studies 13/3* (01 Ocak 1979), s. 141.
260 Salih Kış, "Osmanlı Elitlerinin 1911 Almanya Araştırma Gezisi", *Selcuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 37* (2017), s. 289.

müttefiklik yerini artık tamamen Prusya Devleti'ne bırakmıştır. Daha önce bahsedilen Von Moltke'nin ülkesine dönmesinden sonra da Prusyalı subaylar Osmanlı ordusuna gelmeye devam etmişler ve hatta bazıları da Müslümanlığa geçerek Osmanlı ordusunda paşa gibi görevlere kadar yükselerek hizmet etmişse de kurumsal anlamda ya da süreklilik içeren bir değişiklik yaratamamışlardır. Ancak, bu dönemde Osmanlı topçu sınıfı Alman malı top ve cephane kullanmaya başlamış beş yüz adet Krupp marka top da cephaneleriyle alınarak Osmanlı ordusu envanterine katılmıştır.[261]

Sultan Abdülmecit'in ölümünden sonra tahta geçen Sultan Abdüllaziz daha muhafazakâr bir kişiydi ve çok köklü değişikliklere başlangıçta pek yanaşmadı.[262] İlk etapta askerlerin kıyafetlerinde ve kullandıkları silahlarda değişikliğe gidilerek özden çok şekilde kalmış ıslahat çalışmaları yapan Sultan Abdüllaziz, döneminin son teknoloji silahları olan iğneli tüfekler ve Krupp marka toplar[263] satın alarak orduyu Prusya malı silahlarla donattı.[264] Askerî okullar ve idari yapı alanında yapılmak istenen reformlar ise üst kademede olan idarecilerin direnişleri neticesinde sonuçsuz kaldı. Bunun yanında, zorunlu askerlik konusunda muaf olan Hristiyan tebaa ile Bosna-Hersek, Arnavutluk ve Arap Yarımadası gibi yerlerdeki Müslüman tebaayı askere alma girişimi de sonuçsuz kaldı.[265] Ayrıca, askerî harp okullarındaki subay eğitimi de geri kalmaya başlamıştı ve ordudaki iyi eğitimli subay eksikliği Girit İsyanı ve Kırım Harbi sırasında kendisini iyiden iyiye belli etti. Ancak, 1869 yılında Seraskerlik makamına Hüseyin Avni Paşa'nın atanmasıyla birlikte durum değişmeye başladı. Girit İsyanı sırasında komutanlık yapan Hüseyin Avni Paşa başarılı bir generaldi. Her ne kadar padişah ile araları iyi olmasa da Sadrazam Ali Paşa'nın da desteğini alarak serasker olan Hüseyin Avni Paşa 1869 yılında orduda köklü değişikliklere girişti. Osmanlı ordusunu nizamiye, redif ve müsatahfız birliklere ayırdı.[266] Ordu sayısı da yediye çıkartılarak birlikler de faal ve yedek birlikler olmak üzere ikiye ayrılmaktaydı. Ayrıca, askerlik süresi de on iki yıldan yirmi yıla çıkarıldı. Nitekim, bu sürenin yine ancak altı yılı muvazzaf asker olarak nizamiye birliklerinde gerisi ise yedek asker olarak redif birlikleri ve mustahfız

---

261 Wallach, *Bir Askeri Yardımın Anatomisi*, s. 22.
262 Ünal, *Osmanlı Kara Ordusu*, s. 29.
263 Esencan, *Türk Topçuluğu*, s. 41.
264 Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi Islahat Fermanı Devri*, Ankara 1977, s. 184–85.
265 Karal, *Islahat Fermanı Devri*, s. 182–83.
266 Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi *3/5*, s. 206.

birliklerinde yılın belli dönemlerinde kısa sürelerle yapılmaktaydı.[267] Muvazzaf olarak yapılan altı yıllık askerliğin de dört yıllık kısmı silah altında yapılıp iki yıllık kısmında ise ihtiyaç halinde yeniden silah altına alınmak şartıyla ihtiyat sınıfı olarak memleketlerine gönderilmekteydi.[268] Bu yapılanlara ek olarak gemilere zırh takılmaya başlanıp orduda Avrupa tarzında taktik manevra talimleri yapılmaktaydı. Gerekli subayların yetiştirilmesi için de Avrupa'dan subaylar getirilmeye devam edilirken bir taraftan da ordu içerisinde deneyim kazanarak yetişen askerler de subay olarak istihdam edilmekteydi.[269] Her ne kadar başlarda ordu içerisinde alaylı ve okullu olarak subaylar arasında ayrışma olsa da bu sisteme uzun süre devam edilerek ordunun teknik ve yetişmiş insan gücü artırıldı.[270]

II. Abdülhamit'in saltanatı süresinde ise meydana gelen çok sayıda siyasi olay bu döneme damgasını vurmuştu.[271] Ancak, meydana gelen bu siyasal gelişmeler her ne kadar bu çalışmanın konusu olan askerî modernleşme ile ilgisiz görünseler de siyasi alandaki gelişmeler ile askerî alandaki gelişmeler birbirini tetiklemekteydi ve giderek ordu ve siyaset iç içe geçmeye başlamıştı.[272] Sultan II. Abdülhamit de Sultan II. Mahmut gibi olaylı bir şekilde tahta geçmişti.[273] Sultan Abdüllaziz, Serasker Hüseyin Avni Paşa ve yandaşları tarafından tahttan indirilerek yerine V. Murat tahta geçirilmiş; ancak Sultan V. Murat'ın da ruh sağlığının yerinde olmadığı anlaşılınca tahttan indirilerek Sultan II. Abdülhamit padişah yapılmıştı.[274]

Sultan Abdülllaziz'in tahttan indirilmesi ve yerine Sultan II. Abdülhamit'in geçirilmesinin arkasındaki isim olan Mithat Paşa bu dönemde özellikle Batı eğitimi ile yetiştirilen genç subaylardan oluşan "Genç Osmanlılar"[275] grubunun bir üyesiydi.[276]

---

267 Ünal, *Osmanlı Kara Ordusu*, s. 32.
268 Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi *3/5*, s. 207.
269 Ünal, *Osmanlı Kara Ordusu*, s. 37.
270 Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi *3/5*, s. 209.
271 Ortaylı, *İkinci Abdülhamit Döneminde Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu*, Ankara 1981, s. 19
272 Seydi Çelik, "*Asker ve Devlet: Osmanlı'dan Günümüze Askeri Bürokrasinin Sistem İçindeki Yeri*, İstanbul 2008, s. 179.
273 Ortayli, İkinci Abdülhamit Döneminde Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu, 27.
274 *İslam Tarihi* 11, s. 521.
275 Genç Osmanlılar ile ilgili detaylı bilgi için bkz: Yolaçan, "İttihât ve Terakkî Cemiyeti"; Naim Turfan, *Rise of the Young Turks: Politics, the Military and Ottoman Collapse*, I.B.Tauris, New York 2000.
276 Abdullah Özkan, *Osmanlı Tarihi (Kuruluş-Yükseliş-Duraklama-Son Yıllar)*, İstanbul 2003, s. 96.

Varılan noktada daha önce de belirtildiği gibi artık askerler siyasetin içerisinde belirli bir grubun desteğini almaya çalıştığı bir piyondan ziyade oyun kurucu bir öğe haline geldi.[277] Ordu içerisinde yapılacak yeniliklere Yeniçeriler sadece kişisel çıkarlarına dokunulursa karşı çıkıp dinî ve siyasi gerekçeleri ise bu çıkarlarını korumanın bahanesi olarak kullanmaktaydılar. Oysa, Japonya ile aşağı yukarı aynı zamanlarda milliyetçi bir ideolojiye sahip ve modernize edilmiş bir ordunun ürünü olan askerler, kendileriyle ilgili reformlar haricindeki sosyal ve siyasal yenileşmenin de öncüsü haline gelmeye başlamaktaydı.[278]

Sonuç olarak en uzun süre tahtta kalan padişahlardan olan II. Abdülhamit her ne kadar sevmese de Mithat Paşa'nın yaptığı darbe neticesinde tahta geçmişti ve bu yüzden Mithat Paşa'yı sadrazamlığa getirmek zorunda kalmıştı. Mithat Paşa ilk iş olarak askerî değil devlet yönetiminde yeniliklere giderek meşruti yönetime geçilmesi için çalışmalara başladı. Buna bağlı olarak "Kanun-ı Esasi" adında bir anayasa hazırlandı. 23 Aralık 1876'da Kanun-ı Esasi halka ilan edildi. Ayan ve halk meclisleri oluşturularak meşrutiyet yönetimine geçildi.[279] Kısa bir süre sonra Sadrazam Mithat Paşa'yı görevinden alan Sultan II. Abdülhamit, önce Taif'e sürgüne gönderip ardından da sürgündeyken idam ettirmesi sonucunda askerlerin yönetimi eline alma girişimi II. Abdülhamit tarafından savuşturulmuştu. Böylece saltanatı boyunca sürecek olan mücadele de ortaya çıkmış oluyordu.[280] Bu bağlamda, II. Abdülhamit döneminde yapılmaya çalışılan askerî reformlar sürekli sekteye uğramaktaysa da askerî ve siyasi reformlar iç içe geçmeye başlamıştı.[281] Örneğin, donanmayı yenilemek amacıyla alınan gemiler, Haliç'e çekilerek donanmanın güçlenmesi engellenmek istenmiş ve padişaha karşı darbe yapacakları korkusuyla çürümeye terkedilmişti.[282] Ayrıca, Osmanlı hazinesi de iyiden iyiye darboğaza girmişti ve Osmanlı ekonomisi batmanın eşiğine gelmişti.[283] Neticede her ne kadar reform yapılmak istense de güçlük çekilmekteydi. Yeni silah

---

277 Elibol, "Osmanlı Sisteminin Dönüşümü", s. 78.
278 Gerald A. Figal, *Civilization and Monsters: Spirits of Modernity in Meiji Japan*, London 1999, s. 39.
279 Haksun, *Tarihten Notlar (1-2)*, s. 123.
280 Özkan, *Osmanlı Tarihi (Kuruluş-Yükseliş-Duraklama-Son Yıllar)*, s. 105.
281 Zeyrek, "I. Meşrutiyet Sürecinde Osmanlı Devleti'nde Ordu-Siyaset İlişkileri Üzerine Genel Bir Bakış", *Osmanlı Hakimiyet Sahası Çalışmaları 4/6* (2014), s.38-43
282 Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi *3/5*, s. 260–61.
283 Vedat Eldem, *Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomisi*, Ankara 1994, s. 72.

fabrikaları kurmak ve silah üretimine başlamak artık çok pahalı bir yatırım olacağından Osmanlı Devleti giderek daha fazla yabancı silah ithal etme yoluna gitmekteydi. Her ne kadar bu sayede en son teknoloji ürünü silahlara kavuşsa da özellikle eğitimli subay eksikliği sahada başarı sağlanmasına ve alınan donanımın etkin bir şekilde kullanılabilmesine engel olmaktaydı.[284] Örneğin, II. Abdülhamit döneminin daha başlarında siyasi gerekçelerle son derece başarılı bir general ve reformcıu olan Mithat Paşa ve yakınındaki genç subaylar görevden alınarak ya sürgün edilmiş ya da idam edilmiş, yerlerine de aynı liyakata sahip olmayan ancak siyasi olarak Sultan II. Abdülhamit'e daha yakınlığıyla bilinen alaylı subaylar terfi ettirilmişti. Ordunda özellikle üst rütbelerinin eğitim bakımından yetersizlikleri alaylı subaylarla doldurulması neticesinde zaman zaman subaylar arasında da anlaşmazlıklar çıkmış ve ordu içerisindeki birlik bozulmuştu.[285] Öte yandan II. Abdülhamit'in kurduğu istihbarat teşkilatı[286] da ordu içerisinde korku saçmaktaydı ve subaylar bu sebeple emirlerindeki birliklere karşı sürekli temkinli olup diğer subaylar ve altlarındaki erlerden bile çekinir duruma gelmişti.[287]

Bu dönemde ordu içerisinde yapılan en önemli değişiklik ise, geleneksel olarak uzun süredir yurtdışından subay çağırarak orduyu modernize etme çabalarına ek olarak artık yurtdışına da subayların eğitim için gönderilmeye başlanması ve bunun sitematik bir hal alması olmuştu.[288] 1877 yılında Ruslarla girişilen savaşta ağır bir yenilgi alınması Osmanlı Devleti'ni yeniden orduyu modernize etme zorunluluğu refleksine itmişti. Her ne kadar ordunun güçlenmesini kendi çıkarlarına aykırı görse de II. Abdülhamit bu savaş sonucunda ordu eğer güçsüz kalırsa Rusları durdurmanın mümkün olamayacağını da anlamıştı.[289] Bu amaçla, Prusya'dan yeniden subaylar istenmiş ve 1882 yılında Albay Kæhler başkanlığında bir heyet İstanbul'a gönderilerek çalışmalara başlamıştı.[290] Albay Kæhler kısa süre içerisinde hem Alman ordusu hem de padişah

---

284 Turan, *Türk-Alman Eğitim İlişkileri*, s. 78.
285 Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi *3/5*, s. 263.
286 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz: Beyhan, "II. Abdülhamid Döneminde Hafiyye Teşkilatı ve Jurnaller".
287 Haksun, *Tarihten Notlar (1-2)*, s. 281.
288 Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu*, s. 87–93.
289 Turfan, *Rise of the Young Turks*, s. 82.
290 Bu heyetin çalışmaları ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Beydilli, "2. Abdülhamîd Devrinde Gelen İlk Alman Askerî Heyeti Hakkında", *Tarih Dergisi* 32 (1979), s. 481–494.

tarafından rütbesi artırılarak kısa sürede paşalığa kadar yükselmiş ve ekibi ile birlikte iddialı bir reform ve eğitim programı hazırlamıştı.[291]

Padişaha sundukları dört yüz sayfalık raporda subay eğitiminde alaylı subay alınmasından vazgeçilmesi, okullu subayların eğitiminde ise subaylara kuramsal eğitimle birlikte uygulamalı eğitimin de harmanlanarak daha dengeli bir eğitim verilmesi gibi unsurların yanısıra Alman jandarma teşkilatının örnek alınarak yeniden bir jandarma teşkilatı kurulması[292] ve böylece ordunun iç güvenlik gibi konularla ilgilenmek yerine dış tehditlere karşı ülkeyi savunmaya odaklanması hedefleniyordu.[293] Neticede, padişaha sunulan reform bildirisi her ne kadar II. Abdülhamit tarafından iyi karşılanmışsa da ülkenin içinde bulunduğu siyasi ve ekonomik durumu göz önüne alan padişah bu reformları yapmak yerine Almanya'ya eğitim amacıyla Türk subayların gönderilmesini ve bunların da seçiminin bizzat Kæhler tarafından yapılmasını istemiştir.[294] Kæhler her ne kadar hayal kırıklığına uğramışsa da bu gelişme, uzun yıllar sürecek olan Almanya başta olmak üzere Batılı ülkelere eğitim amacıyla subay ve öğrenci gönderme geleneğinin de başlangıcı olmuştur.[295] Bu şekilde Almanya'ya gönderilen subaylar her ne kadar sonunda Osmanlı Devleti'ni kurtarmaya muktedir sayıda olmasalar da aralarından Ali Nizami Paşa, Şükrü Paşa ve Enver Paşa gibi başarılı ve önemli subaylar Almanya'da eğitim alarak Osmanlı ordusunda ve daha sonrasındaki İstikâl Harbi'nde önemli yararlıklar göstermiştir.[296]

II. Abdülhamit döneminde Almanya'dan çağrılan son önemli reformcu ise Goltz Paşa'dır.[297] Son derece yetenekli bir asker olan Goltz Paşa, özellikle askerî okullarda görev aldığı dönemde askerî harp okullarını Alman modeline göre yeniden şekillendirerek daha çok kuramsal düzeyde kalan okul müfredatına okulda yetişen

---

291 Beydilli, "İlk Alman Askerî Heyeti", s. 91.
292 Merwin Albert Griffiths, *The Reorganization of the Ottoman Army Under Abdülhamid II: 1880 - 1897*, New Jersey 1982, s. 81.
293 Mustafa Aksakal, The Ottoman Road to War in 1914: The Ottoman Empire and the First World War, New York 2008, s. 57.
294 Halit Arslan, *Sultan II. Abdülhamid Devri Osmanlı Ordusunda Alman Etkisi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), 2012, s. 27.
295 Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu*, s. 177.
296 Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu*, s. 118–19.
297 Özgüldür, "Alman Askeri Heyetler", s. 129.

subayların eksiklik çektiği pratik askerî bilgiler de eklenecek şekilde düzenlemiştir.[298] Daha sonrasında, I. Dünya Savaşı'nda Bağdat'ta ölümüne kadar Osmanlı ordusunda birçok defa hizmet eden Von der Goltz Paşa, Osmanlı ordusu ve devlet adamları arasında ikinci bir Von Moltke gibi sevilip sayılmış ve diğer Alman subaylarından farklı olarak Türkleri daha iyi tanıyan bir asker olarak görülmüştür.[299] Her ne kadar II. Abdülhamit kendi subayları gibi Alman subaylarına da şüpheyle yaklaşıyorsa da giderek artan Rus tehdidi ve Balkanlardaki bağımsızlık hareketleri neticesinde artan askerî tehditlerden ötürü orduyu güçlendirmek zorunda kalarak Von der Goltz'un pek çok yeniliğine razı olmak durumunda kalmıştı.[300] 1908 yılında tahttan indirilmesine kadar, Sultan Abdülhamit elinden geldiğince askerî reformları oyalamaya ya da durdurmaya çalışmış ve kendi saltanatında, daha önceki dönemdekilere benzer köklü değişiklikler meydana gelmemiştir denilebilir.[301]

---

298 Turan, *Türk-Alman Eğitim İlişkileri*, s. 28.
299 Özgüldür, "Alman Askeri Heyetler", s. 130.
300 Şevket, "Osmanlı Askeri Teşkilatı ve Kıyafeti", s. 38.
301 Bu dönem reformları için bkz: Beşirli, "II. Abdulhamid Döneminde Osmanlı Ordusunda Alman Silahları", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 16 (*2004*/1).s.126.

II. BÖLÜM

JAPONYA ASKERÎ MODERNLEŞMESİ

2.1. Askerî Reformlar Bağlamında Japonya Tarihi

Bugün Japonya olarak adlandırıdığımız ülke ilk olarak 5. yüzyıldan itibaren Çin kayıtlarında "cüceler ülkesi" anlamına gelen "woguo" adı ile geçmeye başlamakla birlikte[1] Japonlar kendi ülkelerine Yamato demişler ve ülkelerinin ismini tanımlayacak Çince imleri seçerken de "barış ülkesi" anlamına gelen ve Çince telaffuzu cüceler ülkesi ile benzer olan karakterler seçmişlerdi.[2]

Çin kaynaklarında da zaman zaman Japonca telaffuzundan esinlenerek Yamatai[3] adı ile de geçen Japonya, Kore yarımadasına Galler ile İrlanda arasındaki kadar bir mesafe yakınlığında olmasının da etkisiyle Kore'den gelen insan ve düşünce göçüyle neredeyse 8. yüzyıla kadar beslenmiş ve Çin ile ilgili bilgilere ve medeniyete de Kore yarımadası üzerinden ulaşmıştır.[4] Aslında, parçalı bir yapıya sahip olan Japonya'ya adını veren Yamato Krallığı, ülkenin merkezinde yer almış ve diğer krallıklar arasında en güçlüsü olması hasebiyle ülkeyi birleştirerek adını vermiştir.[5] Arkeolojik kazıların ve dilbilim çalışmalarının gösterdiğine göre, Japon halkı saf bir toplum olmayıp Altaylı bir atlı göçebe kültürü ve diline sahip olan Yamatolar, Malay adalarından gelen ve

---

1 Wei, 魏书 [Weishu].

2 倭国 (Wakoku) Japonca cüceler ülkesi anlamına gelirken 和国 (Wakoku) yine aynı okunuşa sahip olmasına rağmen barış ülkesi anlamına gelmektedir.

3 Japonca 大和 karakterleri ile yazılan Yamato Çince'de Dahe olarak okunmakta idi. Öte yandan Yamato ülkesinin adı için seçilen karakterler de Wakoku adındaki gibi sonradan seçilmiş ve Büyük Barış anlamına gelen Çince karakterler seçilerek bunlar kuralsız olarak Daiwa yerine Yamato olarak okunmuştur. Bunun sonucunda Çinliler de zaman zaman Japonca aslından duydukları şekli de 邪馬台 (Yamatai) şeklinde de yazmıştır. (Jonathan Edward Kidder, *Himiko and Japan's Elusive Chiefdom of Yamatai: Archaeology, History, and Mythology*, Honolulu 2007, s. 12.

4 Wontack Hong, *Relationship Between Korea and Japan in Early Period: Paekche and Yamato Wa*, Seoul 1988, s. 53.

5 Hiraishi, 日本通史 [nihon tsûshi: History of Japan], Tokyo 2015, s. 47.

Polinezya tipi bir dil ve ırka ait olan Hayatolar[6] ve Kuzeyde Sibirya kökenli bir kavim olan Emishi[7] halklarından oluşmuştur.[8]

Yamato Krallığı, önce merkezi Honşu adasının orta bölgelerini egemenliği altına aldıktan sonra Hayatoları fethederek yavaş yavaş Emishileri kuzeye, eski adı Ezo olan bugünkü Hokkaido adasına doğru itmeye başladı.[9] Özellikle Müslüman Arap tüccarların teknolojisini ilerleterek Çin'e kadar gelebilen gemiler inşa etmesi[10] ve bu teknolojiyi Araplardan öğrenen Çinliler ve Koreliler sayesinde Çin ile iletişimin daha da kolaylaşması sonucu giderek Çin kültürünü ve yaşam tarzını benimseyen Japon aristokratları giderek gevşemeyerek savaşçı özelliklerini yitirdi.[11] Batıda Hayatolardan ve doğuda Emishilerden alınan topraklara vali olarak atanan asilzadeler, buralara gitmek yerine başkentte sefa sürerlerken yerlerine birer vekil atıyorlardı.[12] Atanan bu vekiller, genellikle ya o bölgenin yerlisi ya da yıkılan Goguryo ve Baekje krallıklarından gelen savaşçılardı.[13] Goguryo ve Baekje krallıklarını oluşturan atlı göçebe savaşçı halk aslen Mançurya ve bugünkü Moğolistan'ın doğu bölgelerinde yaşamakta, Türklerle ve Moğollarla akraba bir halktı.[14] Hatta, Goguryo Krallığı, Baekje ve Japonya arasında Tang Hanedanı döneminde Çin'e karşı bir ittifak mevcutsa da[15] Göktürk Kağanlığı

---

6 Hayato adı verilen gruba ait olan arkeolojik buluntular ve tarihi belgeler aslen Malay adalarından gelen bu halkın zaman içerisinde Yamato kabileleri tarafından fethedilerek asimile edildiğini göstermektedir.

7 Bugün Ainu olarak adlandırılan halkın eski adı.

8 Hiraishi, 日本通史 [nihon tsûshi: History of Japan], s. 57.

9 David L. Howell, "Ainu Ethnicity and the Boundaries of the Early Modern Japanese State", *Past & Present 142* (01 Şubat 1994), s. 78

10 Pierre- Yves Manguin, "Trading Ships of the South China Sea: Shipbuilding Techniques and Their Role in the History of the Development of Asian Trade Networks", *Journal of the Economic and Social History of the Orient/Journal de l'histoire economique et sociale de l'Orient* (1993), s. 197.

11 Sir George Bailey Sansom, *A History of Japan to 1334*, Chicago 1958, s. 49.

12 Peter Duus, *Feudalism in Japan*, New York 1993, s. 36.

13 Bruno Lewin, "Japanese and Korean: The Problems and History of a Linguistic Comparison", *Journal of Japanese Studies 2/2* (1976), s. 137.

14 Bu konu ile ilgili ayrıntılı bilgiye ve ana kaynakların çevirlerine ulaşmak için bkz: Kim Jong-bok, "A Buffer Zone for Peace: Andong Protectorate and Diplomatic Relations between Silla, Balhae, and Tang in the 8th to 10th Centuries" *Korea Journal 54/3* (Eylül 2014), s. 103–25.; Pusik Kim, *The Koguryo Annals of the Samguk Sagi*; Ilyon, *Samguk Yusa: Legends And History Of The Three Kingdoms Of Ancient Korea*, Seoul 2012.

15 Byeongro Lee, "발해와 일본의 관계사 연구 [A Study on Relations between Balhae and Japan]", *동북아시아문화학회 국제학술대회 발표자료집 東北亞細亞文化學會 第16回 國際學術大會* 4 (2008), s. 129.

yıkıldıktan kısa süre sonra Çinliler Goguryo ve Baekje krallıklarını fethetmiş[16], buradaki savaşçıların bir kısmı da Japonya tarafına geçerek ileride Samuray diye adlandırılacak sınıfı oluşturmaya başlamıştı.[17] Zaten samuray kelimesinin eski Japonca'daki manası da hizmetkâr, kapıkulu karşılığında[18] ve Avrupa dillerindeki vasal ile Osmanlıdaki kapıkuluna benzer anlamda sadık askerler için kullanılmaktaydı. Bunlar zamanla Japonlaşmışlarsa da bu atlı savaşçılar özellikle Japonya'nın doğu sınırındaki Emishiler ya da bugünkü adıyla Ainulara karşı sınırı korumak ve asilzadeler adına toprakları yönetip vergi toplamakla görevliydiler.[19] Hatta, 16. yüzyıl gibi geç bir tarihte dahi hiçbir savaşta yenilmemesi ve atlı savaşçıları ile meşhur Takeda Beyliği'nin başındaki Takeda Shingen, atalarının Kore'den ve Mançurya'dan gelen savaşçıların soyundan olmasıyla gurur duymaktaydı.[20] Zaman içerisinde, o zamanki adı Heian olan eski başkent Kyoto'daki asilzadeler bu samurayları başkente de çağırıp kendi aralarındaki siyasi mücadelelerde de paralı asker olarak kullanmaktaydı.[21] Giderek daha çok güç kazanan samuray sınıfı sonunda ilk şogunluğun bugünkü Tokyo yakınlarındaki Kamakura'da kurulmasıyla yönetici bir sınıf olarak eski asilzadelerle eşit bir konuma yükselmekteydi.[22] Ancak 11. yüzyılda Kamakura'da kurulan Şogunluk hükûmeti daha çok Samuraylar ile merkezî hükûmet arasında bir aracı işlevi görmekteydi.[23]

Moğolların Çin'i ve Kore'yi fethetmelerinden sonra Japonya'ya Moğol hakimiyetini tanımasını emreden Kubilay Han'ın[24] Japonya seferlerinin[25] ardından Kamakura Şogunluğu yıkılmış[26] ve Samuray sınıfını artık kontrol altında tutamayan

---

16 Pusik Kim, *A History of the Early Korean Kingdom of Paekche: Together with an Annotated Translation of the Paekche Annals of the Samguk Sagi,* çev. Jonathan W. Best, Boston 2006, s. 31.

17 Duus, *Feudalism in Japan*, s. 27.

18 Douglas R. Howland, "Samurai Status, Class, and Bureaucracy", *The Journal of Asian Studies 60/2* (01 Mayıs 2001), s.167.

19 Duus, *Feudalism in Japan*, s. 36.

20 Atsuharu Sakai, *The Memoirs of Takeda-Shingen and the Kai-No-Gunritsu*, Tokyo 1940, s. 28.

21 Sansom, *A History of Japan to 1334*, s. 170.

22 Chitoshi Yanaga, "Source Materials in Japanese History: The Kamakura Period, 1192-1333", *Journal of the American Oriental Society 59/1* (01 Mart 1939), s. 59.

23 Michiko Nagai, 鎌倉: 中世史の風景 [Kamakura: Chūsei-shi no fūkei], Tokyo 1984, s. 33.

24 Kubilay Han'In Japonya'ya gönderdiği mektup için bkz: Masaaki Sugiyama, クビライの挑戦: モンゴルによる世界史の大転回 *[Kubirai no Chôsen- Mongoru ni yoru Sekaishi no Daitenkai: Qubilai's Challange- The Great Change of the World by the Mongols]*, Tokyo 2010, s. 79.

25 Bu konuda en detaylı bilgi için bkz: James P. Delgado, *Khubilai Khan's Lost Fleet: in Search of a Legendary Armada*, Berkeley 2008.

26 Masaaki Sugiyama, 遊牧民から見た世界史 *[Yûbokumin kara mita Sekaishi: World History Seen From the Nomads]*, Tokyo 1997, s. 41.

asilzadeler de tüm topraklarını ve güçlerini samuraylara kaptırmışlardır.[27] Daha sonra kurulan Muromachi Şogunluğu ise yalnızca diğer beyler arasında en güçlüsü olma özelliği taşısa bile hepsine birden sözünü geçirebilecek bir güçte değildi ve Japonya giderek daha parçalı bir feodal yapıya doğru evrilmişti.[28] Bu bağlamda, Moğol istilaları sonrasında Anadolu Selçuklu Devleti'nin Anadolu'da gücünü yitirmesi sonrasında ortaya çıkan Beylikler Dönemindekine benzeri bir yapıya bürünen Japonya'da Japonca gekokujô[29] denilen, yani alttakinin üsttekini ezdiği bir döneme girildi. Klasik tarhiçilikte Sengoku Jidai[30], yani Savaşan Beylikler Dönemi olarak adlandırılan bu dönemde Daimyo[31] adı verilen derebeyler yaklaşık üç yüz yıl boyunca Japonya'yı birleştirmek için birbirleri ile savaştı.[32] Sonunda, üç büyük bey sırasıyla bu konuda başarılı olarak Japonya'yı birleştirdi.[33]

Aslında, Osmanlı Devleti'nden farklı olarak Japonlar, 16. yüzyılın sonuna kadar birleşik bir devlet olamadılar ve dış tehditlere karşı görece daha savunmasızdılar.[34] Nitekim Japonya'nın birleşmesi de Avrupalıların Japonya kıyılarına kadar gelmeleriyle aynı zamana denk gelmekteydi. İleride de göreceğimiz üzere, Japonya'daki önemli siyasi gelişmeler ve askerî reformlar da tıpkı Osmanlı Devleti'ndeki gibi dış tehditlerle doğrudan bağlantılıydı.

Japonya'da Samuray olarak adlandırılan sınıfın ortaya çıkışı, gelişimi ve Japon feodal yapısı[35] üzerine daha fazla ayrıntıya girmek yerine özellikle Japonya'nın 17. yüzyılda birleşmesinden sonra girilen Edo dönemine[36] değinmenin, daha sonrasında

---

27 Tasaburo Ito, 日本封建制度史 *[Nihon fūkensei-do-shi]*, Tokyo 1948, s. 126.

28 Nishitani Kei, "日本の近代化と規律：近代化のエートスの問題 [Nihon no kindai-ka to kiritsu: Kindai-ka no ētosu no mondai]", *Ningen keisei to bunka: Narajoshidaigaku bungakubu kyōiku bunka jōhō-gaku kōza nenpō* 1 (1996), s. 78.

29 下克上 olarak yazılan bu tabir aslen Çince'den Japoncaya geçmiştir. Toru Sagara, *武士の思想 [Bushi no shisō]*, Tokyo 2004, s. 26.

30 戦国時代 olarak yazılır.

31 大名 olarak yazılan bu tabir Çince'de bey ayda ağa anlamlarına gelirken Japonya'da derebey anlamında kullanılagelmiştir.

32 Kei, "日本の近代化と規律：近代化のエートスの問題 [Nihon no kindai-ka to kiritsu: Kindai-ka no ētosu no mondai]", s. 79.

33 Ito, 日本封建制度史 *[Nihon fūkensei-do-shi]*, s. 127.

34 Tashiro Kazui-Susan Downing Videen, "Foreign Relations during the Edo Period: Sakoku Reexamined", *Journal of Japanese Studies 8/2* (01 Temmuz 1982), s. 59.

35 Bu konuda detaylı bilgi için bkz: Duus, *Feudalism in Japan*.

36 Bu dönemin ismi Tokyo şehrinin eski adı olan Edo'dan gelir.

gelen ve bu tezin asıl konularından birini teşkil eden Meiji dönemi askerî reformlarını anlamak açısından önemli bir arka plan oluşturacaktır.

Yukarıda değinilen üç büyük generalden ilki olan Oda Nobunaga[37] Japon tarihindeki en eksantirik şahsiyetlerden birisiydi. 16. yüzyıldan itibaren önce Çin sonra da Japonya kıyılarına varan ve her zaman gemilerle güneyden geldikleri için Çinliler ve Japonlar tarafından güney barbarları olarak adlandırılan Avrupalılardan çok etkilenen Oda Nobunaga, özellikle Avrupalıların getirdikleri ateşli silahlara ve askerî teknolojiye hayrandı ve bu teknolojiyi kendi çıkarına kullanmak istiyordu.[38] Japonya kıyılarına ilk gelen Portekizliler ve İspanyollar aslen Katolik idi ve yanlarında Cizvit ve Fransisken misyonerler de getirmişlerdi. Her ne kadar kendisi dindar bir insan olmasa ve inanmasa da, Oda Nobunaga Avrupalılarla ticaret yapabilmek ve onlardan ateşli silahlar alabilmek için Hristiyanlığa geçmiş, sarayına Cizvit ve Fransisken papazları davet etmiş ve onlara karşı son derece hoşgörülü davranmıştı.[39] Buna karşılık, Kyoto çevresindeki Budistlere savaş açarak yüzlerce yıllık tarihe sahip manastırları yerle bir edip yakaladığı din adamlarını da kılıçtan geçirmişti.[40] Ancak, Japonya'yı birleştirme hayalini gerçekleştiremeden kendi generallerinden biri tarafından 21 Haziran 1582 tarihinde öldürülmüştü.[41] Bunun üzerine kendisinin intikamını almaya yemin eden adamı Toyotomi Hideyoşi[42] Oda Nobunaga'nın ordusunu devralarak yarım kalan işi devralmış ve Japonya'yı birleştirerek Kore'yi de işgal etmişti. Çin'i fethederek orada hanedan kurma planları gütmüşse de hem Kore işgali başarısız olmuş hem de ölümü üzerine ülkenin yeniden dağılmasına neden olmuştu.[43] Aslen bir köylü olan Toyotomi Hideyoshi aslında Oda Nobunaga'nın fikirlerini pek de paylaşmamaktaydı.[44] Avrupalıları ve temsil ettikleri dini Japonya için bir tehdit olarak gören Hideyoshi, ilk

---

37 Oda Nobunaga ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Gyūichi Ōta, *The Chronicle of Lord Nobunaga*, Brill 2011.

38 Hiraishi, 日本通史 [nihon tsûshi: History of Japan], s. 167.

39 Ōta, *Lord Nobunaga*, s. 29.

40 Ōta, *Lord Nobunaga*, s. 31.

41 Masanobu Sahara, 東アジアと日本 [*Higashi Ajia to Nihon*] 3, Tokyo 1993, s. 69.

42 Toyotomi Hideyoshi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Mary Elizabeth Berry, *Hideyoshi*, Boston 1989.

43 Kenneth M. Swope, "Crouching Tigers, Secret Weapons: Military Technology Employed during the Sino-Japanese-Korean War 1592-1598", *The Journal of Military History* 69/1 (01 Ocak 2005), s. 179.

44 Berry, *Hideyoshi*, s. 37.

başlarda Hristiyanlığı yasaklayıp bu inanca bağlı bazı insanları idam ettirmişse[45] de Kore'nin işgali sırasında Avrupalıların silahlarına ihtiyaç duyduğu için yeniden onlara göz yummak zorunda kalmıştı.[46] Ancak, 1598 yılında hastalanarak ölmesi üzerine son derece kötü gitmekte olan Kore'nin işgali sona erdirilmiş hem de Japonya içerisinde kimin Şogun olacağına dair bir iç savaşın patlak vermesine sebebiyet vermişti.[47]

Batıdaki klanlar Hideyoshi'nin varisi olan küçük bir çocuğu desteklerken, doğudakilar Tokugawa İeyasu'yu desteklemekteydiler.[48] 1600 yılında yapılan Sekigahara Savaşı'nda batı klanlarını büyük bir hezimete uğratan Tokugawa İeyasu, son şogunluk olan Tokugawa Şogunluğunu kurmuş ve Japonya'yı iki yüz elli yıl süren bir barış ve istikrar dönemini sağlamış oluyordu.[49] Bu sırada, Japonya'ya gelen Katolik Portekizli ve İspanyollara Protestan Hollandalılar ve kısmen de İngilizler katılmış ve rekabete başlamışlardı.[50] Zaten Filipinlerin İspanyollar tarafından işgal edilmesi[51] nedeniyle tedirgin olan Şogun Tokugawa İeyasu'yu, asıl adı William Adams olan ancak Miura Anjin adını alan bir İngilizin danışmanlığından da faydalanarak İspanyolların aslında Hristiyanlığı sömürge için bir araç olarak kullandıklarını ve Filipinler gibi Japonya'yı da işgal etmek istediklerini söyleyerek Katoliklere karşı kışkırtmıştı.[52] Nitekim bu dönemde İngiltere ve İspanya'nın arası da iyi değildi.[53] Bunun sonucunda Hristiyanlara, özellikle de Katoliklere şüphe ile bakan Şogun, ticaret yapmak için Portekizliler ve İspanyollar gibi misyonerleri kabul etme şartı gütmeyen ve Hristiyanlığı Japonya'da yayma gibi bir niyet taşımayan Hollandalılar ile ticarete daha çok ağırlık

---

45 Richard Devine, "Hirata Atsutane and Christian Sources", *Monumenta Nipponica*, 36/1, 01 Nisan 1981, s. 33.

46 Berry, *Hideyoshi*, s. 42.

47 Susan L. Burns, *Before the Nation: Kokugaku and the Imagining of Community in Early Modern Japan*, Londra 2003, s. 51.

48 Lee A. Butler, "Tokugawa Ieyasu's Regulations for the Court: A Reappraisal", *Harvard Journal of Asiatic Studies* 54/2 (01 Aralık 1994), s.129.

49 Mark Ravina, "State-Building and Political Economy in Early-modern Japan", *The Journal of Asian Studies 54/4* (01 Kasım 1995), s. 231.

50 Lee, "Trade and Economy in Preindustrial East Asia", s. 158.

51 Daniel B. Schirmer ve Stephen Rosskamm Shalom, *The Philippines Reader: A History of Colonialism, Neocolonialism, Dictatorship, and Resistance*, Los Angelas 1987, s. 37.

52 William Adams ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Makino Tadashi, *The Blue-Eyed Samurai William Adams*, Gifu 1983.

53 C.R. Boxer, "When the Twain First Met: European Conceptions and Misconceptions of Japan, Sixteenth-Eighteenth Centuries", *Modern Asian Studies 18/4* (01 Ocak 1984), s.62.

vermişti.[54] Yer yer Hristiyanlığı da yasaklayan Şogun Tokugawa İeyasu'nun ölümünden sonra yerine geçen oğlu[55] da benzer görüşlere sahipti ve 1636 yılında Şimabara'da çıkan bir köylü isyanının Hristiyan samurayların ve derebeylerin de katılımıyla bir dinî ayaklanmaya dönmesi[56] yeni ve genç Şogun'un şüphelerini daha da artırmıştı. İsyanın bastırılması sırasında Hristiyan Japon isyancılarını gemilerinden topa tutan Hollandalıların da desteğiyle güçlükle bastıran Şogun Tokugawa İemitsu, Hristiyanlığı tamamen yasadışı ilan edip reddetmeyen herkesi idam ettirmiş, bütün İspanyol ve Portekizlileri ülkeden kovarak 1638 yılında Sakoku Fermanı'nı yayınlamıştı.[57] Bunun neticesinde "kapalı ülke" anlamına gelen "sakoku" Japonya'nın, iki yüzyıl boyunca Hollandalılar, Koreliler ve kısmen de Çinli tüccarlar haricinde ülkeye tüm yabancıların girişinin ve Japonların da çıkışının yasaklandığı döneme verilen bir ad olmuştur.[58]

Her ne kadar bu çalışmanın konusunu oluşturmasa da, bu dönemi anlamak, Meiji Devrimi'nin sebeplerinin ve bu yenileşme hareketinin temelinde yatan etmenlerin tespiti açısından son derece önemlidir. Bu itibarla, söz konusu bu dönem hakkında kısaca bilgi vermek yerinde olacaktır.[59]

Sekigahara Savaşı sonrasında tüm batılı klanlara diz çöktüren Tokugawa İeyasu, kendisinden önceki Oda Nobunaga ve Hideyoshi Toyotomi'nin yaptığı hatalara düşmeyerek daha kalıcı bir sistem inşa etmeye girişti.[60] Sankin Kôtai[61] adı verilen sistem ile tüm daimyoların üç yıl boyunca bugünkü Tokyo şehri olan şogunluğun başkenti Edo'da bulunup bu süre zarfında ailelerini rehin bırakarak kendi beyliklerini yönetmekle zorunlu kılındı.[62] Bunun neticesinde de parçalı feodal yapıdan giderek daha

---

54 Grant K. Goodman, *Japan and the Dutch 1600-1853*, New York 2013, s. 59.

55 Tokugawa İeyasu'nun oğlu Tokugawa İemitsu dönemi ile ilgili politikalar ve yaşamı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Sōhachi Yamaoka, *徳川家光 [Tokugawa Iemitsu]*, Tokyo 1981.

56 Shimabara ayaklanması özellikle Japonların ülkelerini batılı ülkelere kapatma ve ticareti sınırlama kararı almasında son ve en etkili etmen olması dolayısıyla önemlidir. Robert Hellyer, "Historical and Contemporary Perspectives on the 'Sakoku' Theme in Japanese Foreign Relations", *Social Science Japan Journal* 5/2 (01 Ekim 2002), s. 82.

57 Kazui ve Videen, "Sakoku Reexamined", s. 74.

58 Ronald P. Toby, "Reopening the Question of Sakoku: Diplomacy in the Legitimation of the Tokugawa Bakufu", *Journal of Japanese Studies 3/2* (01 Temmuz 1977), s. 107.

59 Jeremy Black, *War in Europe: 1450 to the Present*, New York 2016, s. 45.

60 Butler, "A Reappraisal", s. 127.

61 参勤交代 olarak yazılır.

62 Sankin kotai sistemi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Toshio George Tsukahira, *Feudal Control in Tokugawa Japan: The Sankin Kotai System*, New York 1966.

merkezî bir yapıya doğru evrim geçiren sistem, Japon tarihçiler tarafından merkezi feodalite[63] diye adlandırıldı. 1638 yılında bastırılan Shimabara Ayaklanması'ndan sonra küçük çaplı köylü ayaklanmaları haricinde bir çarpışma ya da isyan meydana gelmedi.[64] Ülke içerisinde giderek bir bütünlük oluşmaya başlaması da bundan sonra gerçekleşebildi. Ayrıca "sankin kôtai" sistemi sayesinde daimyolar kendi bölgelerinden Edo şehrine uzanan yol boyunca ticarete giriştiler. Böylelikle, daha önce Savaşan Beylikler Döneminde mümkün olmadığı kadar yükselen ticaret sonucunda çok cılız olan tüccar sınıfı giderek güçlenmeye başladı.[65] Aslında, Çin'den alınan Konfüçyusçu sisteme göre toplumsal piramitte en üst seviyede aristokratlar ve okumuş kesim, onların altında köylüler, onların altında tüccarlar, tüccarların altında ise köleler, hayat kadınları, dilenciler ve paryalar bulunmaktaydı. [66] 15. yüzyıldan sonra ise neo-konfüçyusçuluktan[67] etkilenen Japonlar bu akımı kendi ülkelerine uyarlayarak en üst seviyeyeye savaşçıları koyup konfüçyusçu erdemleri savaşçı sınıfa uyarladılar ve tüccarları topluma karşı hiçbir faydası olmayan, bir malı bir yerden bir yere nakleden ve hiçbir şey üretmeyip insanları sömüren asalaklar olarak görmeye başladılar.[68] Hatta, Edo dönemi boyunca ne kadar zengin olursa olsun ipek giyme, altın ya da gümüş takı takma, hatta gösterişli evler yaptırmaya tüccarların hakkı yoktu.[69] Bir Samuray yolda yürüken kendisine yol vermeyen ya da yeterince saygı göstermeyen bir tüccarı kılıcıyla kesme hakkına bile sahipti.[70] Kiritsuke gomen adı verilen bu hak, Edo döneminin sona erip Meiji reformlarınını sonucunda Samuray sınıfının haklarının kısıtlanmasına kadar

---

63 Duus, *Feudalism in Japan*, s. 37.

64 Seymour Broadbridge, "Economic and Social Trends in Tokugawa Japan", *Modern Asian Studies 8/3* (01 Ocak 1974), s. 158.

65 Sydney Crawcour, "The Tokugawa Period and Japan's Preparation for Modern Economic Growth", *Journal of Japanese Studies 1/1* (01 Ekim 1974), s. 69.

66 Burns, *Early Modern Japan*, s. 22.

67 Neo-konfüçyusçuluk akımı Song döneminde Çin'de ortaya çıkmış oradan tüm Uzakdoğuya yayılarak buralarda devlet ideolojisi halini almış ve günümüze kadar toplum yapısından siyasete kadar pek çok alanda etkili olmuştur. Neo-Konfüçyusçuluk akımı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız: James T.C. Liu, "How Did a Neo-Confucian School Become the State Orthodoxy?", *Philosophy East and West 23/4* (01 Ekim 1973); Kiri Paramore, *Japanese Confucianism 14*, Cambridge 2016; Y. Koh, "Neo-Confucianism as the Dominant Ideology in Joseon", *Korea Journal* 43 (2003); Cho-Yun Hsu, "Applying Confucian ethics to international relations", *Ethics & International Affairs* 5 (1991).

68 Marc J. Dollinger, "Confucian Ethics and Japanese Management Practices", *Journal of Business Ethics 7/8* (1988), s. 34.

69 Richard E. Varner, "The Organized Peasant. The Wakamonogumi in the Edo Period", *Monumenta Nipponica 32/4* (01 Aralık 1977), s. 172.

70 Duus, *Feudalism in Japan*, s. 54.

devam etmişti.[71] Edo dönemindeki bir başka önemli gelişme ise aslen toprağa bağlı ve köylülerden ayni olarak topladığı vergilerle geçimini sağlayan Samurayların fieflerinden alınarak köylere girmesinin yasaklanmasıdır.[72] Zaman içerisinde şehirlere dönüşen kalelere yerleşmiş Samuraylar, eskiden fieflerinden aldıkları vergilerin kendilerine maaş gibi ödenmesi suretiyle maaşlı bürokratlara dönüşmüşlerdi.[73] Dolaylı olarak Samuray sınıfının giderek askerî işlerden uzaklaşmaları, birbiriyle savaşan beyliklerin silahları bir kenara bırakıp ticarete başlamaları ve kentlerin giderek büyüyüp ticaret ve sanayi merkezleri haline gelmesi gibi bir sonucu ortaya çıkardığı görülmüştü.[74] Dış ticaret ise Nagasaki kıyısına inşa edilen yapay Dejima adasında Hollandalılar ve Çinliler yapılmakla Kyushu adasının güneyindeki Satsuma Beyliği'nin Ryukyu Krallığı ile olan ticareti ve Tsushima Beyliğinin Kore ile olan ticareti ile sınırlandırılıp özellikle Nagasaki'deki Hollanda ve Çin ticareti şogunluğun tekeline alınmıştı.[75] Ayrıca diğer limanlara yabancı gemilerin yanaşması engellenmiş, Japonya'ya izinsiz giren yabancılara da idam cezası getirilmiş, Japonların da yurtdışına çıkışı tamamen yasaklanmıştı.[76] Tüm bu önlemlerin ana amacı devletin bekası için büyük bir tehdit olarak görülen Hristiyanlığın önüne geçmekti.[77] Nitekim hemen hemen aynı zamanlarda Çin ve Kore de sınırlarını Avrupalılara kapatmış ve Afyon Savaşları'nda zorla açılana kadar Avrupalıların gemilerini limanlarına almamışlardı.[78] Buna ek olarak, Hristiyanlık bu ülkelerde de yasaklanmış ve Japonya'daki gibi aslında 12. yüzyılda çıkmış olan neo-konfüçyusçuluk akımı bu ülkelerin içinde bulunduğu şartlara uyarlanmıştı.[79]

Bu gelişmelerin Japonya için iki alanda büyük sonuçları olmuştur: Askerî alanda Japonya aslında 17. yüzyılın ortalarına kadar kullandığı silah teknolojisi açısından son

---

71 Butler, "A Reappraisal", s. 67.

72 Eiko Ikegami, Ann M. Harrington, "The Taming of the Samurai: Honorific Individualism and the Making of Modern Japan", *History: Reviews of New Books 24/1* (1995), s. 42.

73 Philip C. Brown, "Practical Constraints on Early Tokugawa Land Taxation: Annual Versus Fixed Assessments in Kaga Domain", *Journal of Japanese Studies* 14/2 (01 Temmuz 1988); https://doi.org/10.2307/132613, s. 128.

74 Broadbridge, "Economic and Social Trends", s. 157.

75 Flershem, "Some Aspects of Japan Sea Trade in the Tokugawa Period", *The Journal of Asian Studies* 23/*3* (01 Mayıs 1964); https://doi.org/10.2307/2050759, s. 115.

76 Hellyer, "Theme in Japanese Foreign Relations", s. 71.

77 Conrad Totman, "From Sakoku to Kaikoku. The Transformation of Foreign-Policy Attitudes, 1853-1868", *Monumenta Nipponica 35/1* (01 Nisan 1980); https://doi.org/10.2307/2384397, s. 131.

78 Lee, "Trade and Economy in Preindustrial East Asia", s. 59.

79 Paramore, *Japanese Confucianism 14*, s. 29.

derece gelişmiş bir ülkeyken bu asırdan itibaren yavaş yavaş Avrupa'nın gerisinde kalarak 19. yüzyıla gelindiğinde hâlâ kılıçla ve mızrakla savaşan bir ülke konumuna düşmüştü.[80] Öte yandan özellikle sankin kôtai sistemi ile Şogunluk başkenti Edo'da toplanan daimyolar ve onlara bağlı Samuraylar zaman içerisinde ülkenin çeşitli bölgelerinden gelen kültürlerin kaynaşması ile homojen bir yapıya kavuşup giderek daha çok bir ulus olma yolunda evrilmeye doğru seyretmiş ve klan bağlantılarının yerini Japonluk bilincine bağlılık ve ülke sevgisi almaya başlamıştı.[81] Buna şogunluğun, derebeyliklerin iç idaresine karışmasa dahi tüm ülkede ortak kanunların işlenmesi amacıyla kanunnameler düzenlemesi, ölçü birimlerinin standart hale getirilmesi, her derebeyliğin kendi bastığı paraların yanında tedavülde olan Çin ve Avrupa paralarının eritilerek tek tip standart bir paraya geçilmesi gibi gelişmelerin yanında, ek olarak, ülke çapında özellikle samuray çocuklarına devlet tarafından tüccar ve görece zengin köylü çocuklarına ise özel okullarda belli bir müfredat ile eğitim verilmeye başlaması ile birlikte, okur yazarlık oranı döneminin Avrupası ile bile boy ölçüşebilecek bir seviyeye gelmişti. Japon eğitim sisteminin üstün başarılarının kökenleri de daha bu dönemlere dayandığı söylenebilir.[82] Siyasal alanda varılan bu birlik, ekonomi alanında da ülkenin daha önce coğrafi ve siyasi bariyerler ile birbirinden ayrı bölgelerinin entegre olmasını sağlamıştı.[83] Bunun sonucunda ülkede sanayi ve ticaret giderek gelişirken, ticarete kayan samuray aileleri ve tüccar aileler zaibatsu[84] adı verilen holding benzeri aile şirketleri kurarak ülke çapında ağlar kurmaya başlamışlardı. Bugünkü Mitsui, Toyota gibi şirketlerin kökeni de Edo döneminde kurulan Zaibatsulara dayanmaktadır.[85] Dış ticareti devlet tekeline alarak sınırlama getiren Japonya, Hollanda'nın da desteği ile uzun süre dışarıdan müdahaleye de uğramamış, Osmanlı Devleti gibi kapitülasyonlar da

---

80 Seiho Arima, "The Western Influence on Japanese Military Science, Shipbuilding, and Navigation". *Monumenta Nipponica* (1964), s. 145.

81 Tsukahira, *The Sankin Kotai System*, s. 67.

82 Lehmann, "Old and New Japonisme: The Tokugawa Legacy and Modern European Images of Japan", *Modern Asian Studies* 18/4 (01 Ocak 1984), s. 84.

83 Broadbridge, "Economic and Social Trends", s. 65.

84 財閥 olarak yazılmaktadır.

85 Ravina, "Political Economy in Early-modern Japan", s. 58.

imzalamaması sonucu millî ekonomisini güçlü tutmuş ve Edo dönemi boyunca ileride gereksinim duyacağı sermayeyi biriktirmeyi başarmıştı.[86]

Aslında sakoku olarak adlandırılan kapalı ülke politikası, klasik Avrupa merkezli görüşe sahip tarihçilerin belirttiği kadar sığ ve dar görüşlü bir politika değildi. Japonya'nın kapalı ülke politikasının gerçek anlamdaki yaratıcısı ve ideoloğu olan Hayashi Razan[87] son derece eğitimli bir kişiydi ve iki yüzyıl boyunca güdülecek olan dış politikayı şekillendirmeyi başarmıştı. Buna göre, Japonya ticaret dışındaki amaçlarla Batı ile ilişkilerini sadece teknik alandaki ithalatla sınırlamalı ve Batılıların Japonları dejenere etmesini engellemek üzere sınırlı sayıda hükûmet yetkilisi dışında kalan kimselerin hiçbir şekilde Batının kültürel ya da dinsel ögelerine maruz kalmaması gerekliydi. [88] Filipinler ve Amerika kıtasının önce Hristiyanlaştırılıp sonra sömürgeleştirildiğinin farkında olan Hayashi Razan, eğer engellenmezse Asya için de böyle bir tehlikenin varolduğuna inanmaktaydı. Ayrıca, Hayashi Razan'a göre Katolik Hristiyanlığın propagandasını yapan İspanyol ve Portekiz yayılmacılığına karşı Hristiyanlığı yayma amacı gütmeyip ticari çıkarlarını ön plana koyan ve bu uğurda Japon Hristiyan isyancıları bile topa tutan Hollandalı ve İngilizler, dengeleyici bir unsur olarak kullanılmalıydı. Böylece Çinlilerin geleneksel bir hal kazanmış barbarı barbarla savaştırma stratejisi, Avrupalılara karşı da uygulanarak başarı sağlanacaktı.[89] Özellikle gümüş madenleri ve bakır madenleri son derece zengin olan Japonlar ipek ve çay ihracatı yaparken, dışarıdan ithalatı sınırlı kalmıştı. Bu ekonomik birikimin sonucu olarak Meiji Devrimi sırasında da savaşın çok kısıtlı kalması ve çok az can kaybı ve yıkım yaşanması sebebiyle[90] Osmanlı Devleti ile kıyaslandığında son derece avantajlı ekonomik koşullara sahip olan Japonya, ihtiyaç duyulan ekonomik altyapıya fazlasıyla sahipti. Osmanlı Devleti'nin aksine borç almak zorunda olmayan Japonlar halihazırda son derece örgütlü zaibatsu şirketlerinin de büyük sanayi yatırımları yapması sayesinde kısa süre içerisinde ülkeyi Batı ile boy ölçüşebilecek seviyede sanayileştirmeyi

---

86 Kōichi Emi, "The Growth Of The Japanese Economy In The First Half Of The Meiji Period—In Terms Of Problems Of Underdeveloped Nations—", *Hitotsubashi Journal of Economics* 3/2 (1963), s. 83.

87 Hayashi Razan'ın tüm eserleri için bakınız: Hayashi, 林羅山文集 *[Hayashi razan bunshū]*.

88 Hirataro Matsuda, 江戸時代制度の研究 [Edo jidai seido no kenkyū], Buke Seido Kenkyukai, Tokyo 1919, s. 150.

89 Hsu, "International Relations", s. 67.

90 Wakabayashi, "China's Lessons for Bakumatsu Japan", s. 79.

başardı.[91] Bu yönüyle, farklılık gösterse de Japonya, ordunun modernizasyonu konusunda ise Osmanlı Devleti ile büyük benzerlikler taşıyordu. Bu konuyu anlamak için Edo döneminin sonlarında Japonya'nın ve Doğu Asya'nın genel durumuna göz atmak yararlı olacaktır.

Sakoku Fermanı sonucunda Japonya'nın dış dünya ile tüm bağlantısının koptuğu varsayılmaktaysa da aslında bu tam olarak doğruyu yansıtmamaktadır. Örneğin, Kırım Savaşı sırasında Hollandalılardan telgraf yoluyla savaşın gelişimi hakkında haftalık raporlar isteyen Japonlar, Rusların savaşı kaybetmesi durumunda Batı'ya doğru olan genişlemesini durdurup Doğu yönünde de genişleme stratejisi izleyeceğini öngöremekteydi. Hokkaido adasının yanı sıra Kuril adaları ve Sahalin adasına da seferler düzenleyerek Ruslardan önce bu adalarda hak iddia edip Rusları ana Japon adası olan Honshu'ya yaklaştırmamaya çalışmışlardı.[92] Her ne kadar Çin, Kore ve Japonya limanlarını Avrupalılara kapatmışsa da 17. yüzyılda Avrupalılarla baş edebilecek güçte olan Çin'in askerî teknolojisinin artık âtıl ve geri kalmış olması, ayrıca Avrupalıların Güneydoğu Asya'ya iyice yerleşmeleri sonucunda Doğu Asya pazarlarının da Avrupalılara açılması konusunda baskılarını artırmaya başlamıştı.[93] Sonunda, limanlarını sınırlı olarak açan Çin'den çok miktarda çay, porselen, ipek ve diğer malzemeler ithal eden İngiltere, Çin'e satacak bir mal bulmakta zorlanmıştı.[94] Böylece Çin'e sürekli gümüş ve altın ile ödeme yapmak durumunda kalan Avrupalı devletler, bundan bir süredir rahatsızlık duymaktaydı. Özellikle Çin'in güney limanlarında afyon ticaretine başlayan İngilizler, Çin'le olan ticaret açıklarını dengelemek için güney eyaletlerinde büyük bir sosyal bunalıma neden olan afyon bağımlılığına rağmen Çin'e afyon satmaya devam etmişlerdi. Çinli yetkililerin afyon satışını ve kullanımını yasaklamalarına karşın, kaçak yollardan bu ticarete devam eden İngilizler çok büyük kârlar elde etmekteydiler.[95] Ancak, sonunda bir Çinli gümrük memurunun yakaladığı kaçak afyonları yaktırması ve daha fazla afyon satışına müsaade

---

91 Kee Il Choi, "Technological Diffusion in Agriculture Under the Bakuhan System", *The Journal of Asian Studies* 30/4, 1971, s.121.

92 Unger ve Morris, Russia and Japan, s.151.

93 Nigel Brailey, "Sir Ernest Satow, Japan and Asia: The Trials of a Diplomat in the Age of High Imperialism", *The Historical Journal* 35/1 (01 Mart 1992), s. 146.

94 Kissinger, *On China*, s. 23.

95 Wakabayashi, "China's Lessons for Bakumatsu Japan", s. 81.

etmeyerek sert önlemler alması sonucunda, İngilizler Çin'e savaş açmışlardı. Birinci Afyon Savaşı olarak adlandırılan bu savaş 1839 yılında başlamış ve 1842 yılında imzalanan Nanjing Anlaşması ile sona ermişti. Bu anlaşmaya göre, Çin'in Guangzhou[96], Shanghai, Fuzhou, Amoy[97] ve Ningpo limanları İngilizlerle serbest ticarete açılacak, İnglizler kendi hukuklarına göre yargılanacak ve daha sonraki bir ekleme ile de İngiltere'ye *En Çok Gözetilen Ulus* (*Most Favored Nation*) ayrıcalığı verilmişti.[98] Daha sonra 1844 yılında, Fransa da benzer ayrıcalıklar içeren bir anlaşma imzalatarak Çin ile imtiyazlı bir ticarete başlamıştı.[99]

Çin pazarında aradığını bulamayan Avrupalılar, Çin'i daha fazla imtiyazlar vermeye zorlamak ve daha çok liman açmak için Çin'e tekrar savaş açtı. İngiliz ve Fransız birliklerine Amerikalıların da destek vermesiyle Çin ordusu ağır bir yenilgi aldı ve tüm limanlarını ve bölgelerini Avrupalılara açıp ayrıca Avrupalı tüccarları gümrük vergisinden de muaf tutmak zorunda kaldı.[100]

İşte bu yenilgiler sonrasında Doğu Asya'da istediklerini elde edebileceklerini anlayan Avrupalılar, daha sonra Kore ve Japonya'yı da limanlarını ticarete açmaya zorlamaya giriştiler. Münzevi krallık olarak anılan Kore'ye göre yukarıda da belirtildiği gibi daha açık olan Japonya, yine de teknoloji açısından Avrupa'nın gerisindeydi. Bununla birlikte, yukarıda belirtildiği üzere Japonya'da standart bir eğitim müfredatına geçilmesi sonucunda milliyetçi bir eğilim olan wagaku[101] akımı Çin klasiklerinin öğrenilip Çin'in kopya edilmesini öngeren kangaku[102] sisteminin yerini almaya başlamıştı. Japon samuraylar ve eğitimli tüccarlar arasında yabancı düşmanı ve

---

96 Guangzhou'nun eski adı Kanton'dur ve Çin'in Güneyinde en eski ve önemli ticaret kentlerinden birisidir.

97 Bugünkü adı Xiamen olarak da geçen Amoy'un adı yerel Minnan diyalektindeki haliyle Amoy olarak Batı dillerine geçmiş ve kullanılmaya devam etmiştir. Nitekim Hong Kong da bu yerin yerel Kanton diyalektindeki adıdır ve Standart Mandarin Çincesindeki adı Xianggang'dır.

98 Takemichi Hara, "Korea, China, and Western Barbarians: Diplomacy in Early Nineteenth-Century Korea", *Modern Asian Studies 32/2* (01 Mayıs 1998), s. 135.

99 Fairbank, "Tributary trade and China's relations with the West", s.148.

100 Hara, "Western Barbarians", s.137.

101 和学 olarak yazılan bu akım ile ilgili olarak ayrıntılı bilgi için bkz: Ichido, 上田秋成の時代: 上方和学研究 [Ueda akinari no jidai: Kamigata wagaku kenkyū]; Saito, 『和学講談所御用留』の研究 ["Wagakukōdansho goyōdome" no kenkyū]; Keiko Suzuki, 江戸和学論考 [Edo Wagaku Ronko], Tokyo 1997.

102 漢学 olarak yazılan ve Çin öğretisi anlamına gelen bu ekolde Çin klasikleri ve düşünce yapısı öğrenilir, Konfüçyusçuluk başta olmak üzere Çin felsefesi siyaset sanatı üzerine uzmanlaşılırdı.

milliyetçi görüşlerin yayılmasına zemin hazırlamaya başlamıştı. "Sonnô joi" yani "imparatoru say, barbarları kov" olarak adlandırılan slogan, kısa süre içerisinde genç samuraylar arasında siyasi bir harekete dönüştü.[103] Özellikle Satsuma[104], Chôshu[105] ve Tôsa [106] klanlarına bağlı alt rütbeli samuraylar arasında artan milliyetçi duygular, zamanla diğer samuraylar arasında da taraftar bulmaya başlamıştı.[107] Bu ekol, aslında şogunluğu tehdit ederek zorla Çin'in verdiği benzer kapitülasyonları imzalatmaya çalışan Batılı güçlere karşı olmakla birlikte, şogunluk açısından da tehdit oluşturmaktaydı. Daha önce de belirtildiği gibi, Japonya'yı ilk çağlarda birleştiren Yamato klanı, aynı zamanda imparatorluk ailesinin de bir parçasıydı. Ancak, samuray sınıfı güçlenip de orijinal Yamato aristokrasisinin topraklarına el koyduktan sonra, Japon inancı Şinto'ya göre tanrıların soyundan gelen ve kendisi de bir tanrı olan Japon imparatorları şogunların kuklası haline gelmişlerdi. Bu durumda barbarları kovmaya yönelik hareketin imparatora saygı kısmı doğrudan şogunların egemenliğini hedef almaktaydı.

Tokugawa şogunluğu, özellikle Komodor Perry'nin Edo limanına gelerek yaptığı güç gösterisi sonrası oldukça güç bir durumda kalmıştı. Bir yandan Batılı güçlere karşı ülkeyi savunma, diğer yandan da kendisini devirmeye çalışan milliyetçi hareketle mücadele etmek zorunda kalan bakufu[108] sonunda eğer Batılılarla başa çıkmak istiyorsa Batı'nın silahlarına ve askerî gücüne sahip olması gerektiğini anlayarak ülkeyi ticarete açıp Batılı devletlerden silah ve askerî uzmanlar getirtmeye başladı.[109] Bu durumu imparatora ve Japon ulusuna karşı bir hakaret olarak gören milliyetçi samuraylar, özellikle Satsuma, Chôshu, ve Tôsa beyliklerinde yönetimi ele geçirerek

---

103 Suzuki, 江戸和学論考 [Edo Wagaku Ronko], s. 32.
104 Kyushu adasının en güneyinde bulunmaktadır.
105 Honshu adasının kuzeybatısındadır
106 Shikoku adasının en güney kıyı şeridindedir.
107 Kamigato, "明治初期教育制度の変遷(1868-71)", s. 178.
108 Bakufu kelime anlamı olarak çadır ya da orda hükümeti demektir. İlk dönemlerde Japon beyleri de savaşları, sefere yanlarında getirdikleri yurt benzeri çadırlardan yönettikleri ve sürekli savaş halinde oldukları şogunların hükümetine de çadır hükümeti anlamında bakufu denmekteydi. Nitekim şogun kelimesi de Çincedeki Shangjün kelimesinin Japonca telaffuzudur ve genellikle Çin'de Türk kökenli olup Çin ordusunda savaşan önemli generallere verilen bir unvandır. Bakumatsu kelimesi de bakufu'nun son dönemi anlamına gelen bir kısaltmadır ve şogunluğun yıkıldığı dönemi ifade etmek için tarihçiler tarafından sıklıkla Meiji Reformu anlamına gelen Meiji İshin'in hemen öncesini belirtmek için kullanılır.
109 Arima, "The Western Influence", s. 69.

bakufuya karşı ayaklandı.[110] Japonca bakumatsu[111] olarak adlandırılan bu savaş, süre ve insani kayıplar açısından minimal öneme sahipken Japon tarihine getirdiği sonuçlar açısında son derece önemliydi.[112] Ayaklanmayı başlatan üç klandan Satsuma adası, daha önce de belirtildiği gibi Japonya'nın en batısında bulunan Kyushu adasının güney ucundaydı. Satsuma Beyliği daha güneyindeki bağımsız ve küçük bir ada krallığı olan Ryukyu Krallığı ile ticaret yürütme imtiyazına sahipti.[113] Özellikle şeker yetiştirerek zenginleşen Satsuma klanı Ryukyu Krallığı üzerinden Batılılardan ateşli silahlar temin edebilmekteydi.[114] 1600 yılında yapılan Sekigahara Savaşı sırasında kaybeden tarafta olan Satsuma Beyliği aslen Tokugawa ailesinden daha kadim ve aristokrat bir aileydi.[115] Bu nedenle, Tokugawa Şogunluğuna boyun eğmeyi uzun süredir kendisine yediremiyordu. Bir süredir gizlice silah depolayarak hazırlık yapan Satsuma Beyliği şogunluğu hazırlıksız yakalamayı başarmıştı.[116] Aslında, ilk isyanı başlatan Chôshu Beyliği idi.

Honşu adasının kuzey kıyısında bulunan bu beylikteki samuraylar, kıyıya demirleyen İngiliz gemisine ateş açmış ve şogunluğun Batılı güçlerle imzaladığı anlaşmayı tanımadığını, Chôshu kıyılarına gelen yabancıları da öldüreceğini ilan etmişti. Ancak, gerek kıyıdan İngiliz bombardımanı gerekse Tokugawa Şogunluğu ile iş birliği yapan Satsuma Beyliği askerlerinin ateşli silahları, kılıç ve 17. yüzyıldan kalma silahlar kullanan Chôshu Beyliği askerlerine üstün gelmişti.[117] Bu ilk isyan, aslında Samurayların tıpkı Yeniçeriler gibi Batı tarzı ateşli silahlar karşısında tüm cesaretleri ve savaşçı yeteneklerine rağmen artık yetersiz kaldıklarını ispat etmişti. Ayrıca, bu savaş sırasında kılıç, mızrak, ok gibi geleneksel silahlar kullanan şogunluk ordusu da büyük bir etkinlik gösterememişti. Bu ilk savaşta Şogunluk tarafını tutan Satsuma Beyliği de

---

110 Kamigato, "明治初期教育制度の変遷(1868-71", s. 176.
111 幕末 olarak yazılan bu kavram Jpon tarih yazımında Tokugawa Şogunluğunun devrilmesiyle sonuçlanan isyn ve savaşlar dönemini tanımlamak için kullanılır.
112 Ito, 日本封建制度史 *[Nihon fūkensei-do-shi]*, s. 209.
113 Lee, "Trade and Economy in Preindustrial East Asia", s. 128.
114 Arima, "The Western Influence", s. 74.
115 Ito, 日本封建制度史 *[Nihon fūkensei-do-shi]*, s. 147.
116 Hiraishi, 日本通史 [nihon tsûshi: History of Japan], s. 235.
117 Age., s. 236.

Batı silahlarının etkinliğini görmüştü ve daha çok bu tarz silahlar alarak hazırlık yapmaya başlamıştı.[118]

Tôsa Beyliği'nin aracılık yapması ile ilk başta birbirine karşı savaşan Satsuma ve Chôshu beylikleri birleşip Şogunların yönetimi imparatora devretmesini isteyerek isyan ettiler.[119] Bakumatsu olarak adlandırılan bu savaşlar, asıl konu olmamakla birlikte, şu hususu da belirtmekte yarar vardır: Bu savaşlar esnasında, Batılılara karşı olan ve ülkenin onlara açılmaması gerektiğine inanan isyancılar ile Batı ülkelerine karşı kapitülasyonları imzalayan Tokugawa Şogunluğu hem geleneksel silahları hem de modern Avrupa silahlarını aynı anda birbirlerine karşı kullanmışlardı.[120] 19. yüzyılın ortalarından itibaren Japonlar, Hollandalılardan aldıkları çizimler ve kitaplardan yararlanarak kendi silahlarını yapmaya çalışmışlardı.[121] Aslında, 17. yüzyılda Portekizlilerden alınan tüfekler ve toplar kısa sürede kopyalanarak büyük miktarlarda üretmeyi başarmışlardı.[122]

Oda Nobunaga'nın rakipleri karşısında üstünlük kurmasının ana nedenlerinden birisi bu ateşli silahlardı. Bu açıdan bakıldığında, Japon ordusu içinde aslında düşünüldüğü kadar ani ve beklenmedik bir değişiklik şeklinde olmamış, Samuraylar bir anda kılıçlarını bırakıp tüfeğe geçmemişlerdi. Uzun süredir tüfek ve topu tanıyorlardı; ancak teknolojileri çağın gerisinde kalmıştı. Nitekim 1853 yılında Edo limanına gelen Komodor Perry de Japonların topu bilmediğini sanarak Japonlara gösteriş yapmak amacıyla birkaç binayı topa tutmuş, onlara iki beyaz bayrak vererek döndüğünde sunduğu şartları kabul edilmediği takdirde savaşacağını söylemiş ve Japonların teslim olduklarında bu beyaz bayrakları sallaması gerektiğini belirtmişti.[123] Komodor Perry'nin bu kibirli davranışının temelinde halen katana adı verilen kılıçlarına duygusal bir bağla bağlı olan Japon samurayların top ve tüfekten bihaber olduklarını sanması vardır. Oysa Japonlar ateşlenen toplara değil, topların menziline ve yıkım gücüne

---

118 Arima, "The Western Influence", s.140.
119 Arima, "The Western Influence", s.141.
120 Shisei Tanigawa, 日本書紀通証 [Nihonshokitsūshō], Kokumin Seishin Bunka Kenkyūjo, Tokyo 1939, s.117.
121 Matsuda, 江戸時代制度の研究 [Edo jidai seido no kenkyū], s. 251.
122 Asakawa, "Anglo-Japanese Military Relations", s.36.
123 Jenny Holt, "A Lesson to 'the Western Barbarian': Culture and Civility in British and American Debates on Japanese Decorative Art during the Meiji Period", *Victorian Review* 42/1 (2016), s. 90.

şaşırmıştı.[124] Derhal Hollandalılardan alınan kitaplardan örnekle zırhlı gemi imalatına girilip Edo limanı daha gelişmiş toplarla tahkim edilmişse de Şogunluk, Batı ile ticarete girişmenin kaçınılmaz olduğunu, yüzyıllardır medeniyetin beşiği olarak gördükleri Çin'in bile Afyon Savaşları'nda küçük duruma düştüğünü görünce ancak idrak edebilmişti.[125]

Yeri gelmişken Şogunluk tarafının başta ülkeyi kapalı tutmaya çalışıp gerici bir ideolojiye sahip olduğu ve devrimi gerçekleştirenlerin ise ilerici bir ideolojiye sahip olduğu fikrinin konuyla ilgili genel bir yanılgının olduğunu da bu arada ifade etmek gerekir.

Tokugawa Şogunluğu, Fransa'dan askerî uzmanlar istemiş, donanmayı modernize ederek zırhlı gemiler satın almış ve orduda daha fazla ateşli silahlar kullanılmasına yönelmişse de reformları yapacak vakit bulamadan isyan çıkmıştı.[126] Aslında uzun süre bu isyancılarla savaşacak askerî ve ekonomik gücü olmasına rağmen, son Şogun Tokugawa Yoshinobu, görevinden ve yetkilerinden feragat etmişti. Ülke kaynaklarının bir iç savaşa değil, onu yabancılara karşı korumaya harcanması gerektiğini düşünmüştür.[127] Böylelikle çok kan dökülmeden 1868 yılında şogunluk idaresini deviren milliyetçi grup, İmparator Meiji'yi Edo'ya çağırarak burayı "Doğu Başkenti" anlamına gelen "Tokyo" kelimesiyle yeniden adlandırıp imparatorluğun başkenti yapmışlardır.

---

124 Serguey Braguinsky, David A. Hounshell, "History and nanoeconomics in strategy and industry evolution research: Lessons from the Meiji-Era Japanese cotton spinning industry", *Strategic Management Journal* 37/1 (2016), s.55.

125 Wakabayashi, "China's Lessons for Bakumatsu Japan", s. 78.

126 Maria Christensen, "The Meiji Era and the Modernization of Japan", *Samurai Archives* 6 (Apr. 1999), s. 91.

127 Bonnie Abiko, "Persecuted Patriot. Watanabe Kazan and the Tokugawa Bakufu", Maria, "The Meiji Era and the Modernization of Japan", *Samurai Archives (Apr.* 6, 1999), s.97.

2.2. Japonya Askeri Modernleşmesi Sürecinin Başlaması ve Gelişimi

Tarihe Meiji Restorasyonu olarak geçen bu darbe sonrası yönetime getirilen İmparator Meiji de milliyetçilerin pek çok görüşünü paylaşmaktaydı.[128] Fakat, kısa süre sonra milliyetçi taraf, Batının teknolojisini almadan Batılılarla baş edilemeyeceğini anladı. Son Şogun'un Fransızlardan satın aldığı gemilerin başındaki Amiral Enomoto Takeaki ile bile uzun süre baş edemeyen Meiji hükûmeti neticede Enomoto Takeaki'yi yenmeyi başarsa bile onu affederek 1871 yılında dışişleri bakanlığına kadar getirdi.[129] Ayrıca, bir başka Tokugawa amirali olan Katsuma Kaishû da Meiji donanmasının başına geçirildi. Hızlı bir reform programına girişerek son şogunun haklılığını onaylamıştı. Bir önceki şogunluk yönetiminden bile Batılılaşma yanlısı kişiler de hükûmete alınarak bir barış ortamı sağlanmıştı.[130]

Meiji reformlarının Osmanlı'da aynı dönemde girişilen reformlardan en büyük iki farkı; bu reformların bir toplumsal barış ile kan dökülmeden ve isyanlar çıkmadan yapılması ile yalnızca askerî alanda kalmayıp orduyu destekleyecek şekilde ekonomik, siyasi, idari ve eğitime kadar kapsamlı olmaydı.

Japonya'da devrimi yapan grup Yeniçeri Ocağı'nın ortadan kaldırılması gibi bir durum olmayıp bizzat samuraylar tarafından gerçekleştirilip şogun da dahil olmak üzere geleneksel haklarının pek çoğundan gönüllü olarak vazgeçmeleri şeklinde tezahür etmişti.[131]

Buna karşılık, yeni hükûmeti kuranlar da yine ağırlıklı olarak samuraylardan ve daimyolardan oluşmaktaydı. Derebeylikler feshedilerek yeni bir vilayet sistemine geçilmiş ve tüm vergi gelirleri derebeylerden merkezî hükûmete aktarılıp samuray ve derebeylere maaş bağlanmıştı. Pek çoğu zaten halihazırdaki en eğitimli kesim olduklarından hükûmet için çalışmaya devam etmişlerdi.[132] Aslında, Osmanlı Devleti ile

---

128 Christensen, "The Meiji Era", s.123.
129 Schencking, "The Imperial Japanese Navy and the Constructed Consciousness of a South Seas Destiny, 1872-1921", *Modern Asian Studies 33/4* (1999), s.158.
130 Xiaoguang, "On Social Environment for Japanese Western Learning Growth During Meiji Restoration", s.85.
131 Howland, "Class, and Bureaucracy", s. 301.
132 Boxer, "When the Twain First Met", s.198.

karşılaştırıldığında çok daha köklü bir sistem değişikliğine uğrayan Japonya'da, toplumsal mutabakat nedeniyle çok sarsıcı bir geçiş dönemi olmamış yer yer küçük çatışmalar çıkmakla birlikte huzursuzluk sınırlı düzeyde kalmıştı.[133] Belki farklı koşullar altında Japonya'da da yıllar süren kanlı bir iç savaş sürüp gidebilir, reform çalışmaları uzun yıllar sekteye uğrayabilirdi. Nitekim Japonya'nın hemen yanıbaşındaki Kore, bugün bile bölünmüş durumdadır. Japonya'ya kuzeyden Ruslar, Güneyden ise Amerikalılar, İngilizler ve kısmen de Fransızlar baskı uygulamaktaydı. Japonlar, bir an önce Batılı teknik ve düşünce yapısını benimsemezlerse ülkelerini kaybetmekten korkuyorlardı. Buna ek olarak, yanıbaşındaki Çin ya da Osmanlı Devleti'ne göre kendisini medeniyetin merkezi olarak görme gibi üstünlük iddiaları taşımıyordu. Japonlar için Batılılar tıpkı Çinliler gibi taklit edip onların iyi yanları ve teknikleri alıp geliştirilebilecek yabancılardı.[134]

Çin ile bin yıldan uzun süredir devletlerası sistemde baba-oğul ilişkisine girip kendisini mecazi olarak Çin imparatorunun oğlu gören Kore kralından farklı olarak Japon imparatorları hiçbir zaman Çin'le vasal ilişkisine girmemiş ve Çin'i teknik ve kültürel açıdan kendisinden üstün bir devlet olarak görseler de kendilerini Kore gibi Çin medeniyetinin bir parçası olarak görmemişti.[135] Nitekim Batılılara kapılarını kapatmasının temelinde de Batılıların kendi dinlerini, kültürlerini ve yaşam tarzlarını Japonlara dayatarak onlara üstünlüklerini kabul ettirmeye çalışmaları yatıyordu.[136] Özellikle, Papa'nın Japon imparatorundan ve şogundan bile daha üstün olduğu fikrini Hristiyan Japonlar kabullenmek istemiyorlardı.[137] Bu sebeple, Batılıların teknolojik gelişimlerini kendilerine uyarlamakta ve Çin'inki gibi entegre olmak arasında bir fark görmeyen Japonlar, kendilerine has bir düşünce yapısı ve kültürünü değiştirmeden ülkelerinde bir modernleşme hareketi başlattılar.

---

133 Kei, "日本の近代化と規律：近代化のエートスの問題 [Nihon no kindai-ka to kiritsu: Kindai-ka no ētosu no mondai]", s.79.

134 Keiko Suzuki, "The Making of Tōjin Construction of the Other in Early Modern Japan", *Asian Folklore Studies* 66/1-2 (01 Ocak 2007), s.158.

135 Dharitri Chakravartty Narzary, "The Myths of Japanese'Homogeneity'", *China Report* 40/3 (2004), s.41.

136 Jean-Pierre Lehmann, "French Catholic Missionaries in Japan in the Bakumatsu and Early Meiji Periods", *Modern Asian Studies* 13/3 (01 Ocak 1979), s.75.

137 Kimiko Nishimura, "The Buddhist critique of Christianity in the early Edo period as seen in the writings of Sesso Sosai (1589-1649)", *Journal of Japanese intellectual history* 43 (2011), s.95.

Derebeylikler kaldırılıp vilayet sistemine geçildikten sonra yönetici olarak atanan valiler de merkezden tercih edilmeye başlandı. Benzeri sistem orduda da uygulanarak tek bir merkezî ordu kuruldu ve samuraylar dahil herkesin silah taşıma hakkı ellerinden alındı.[138] Böylelikle silah ve güç kullanma devletin tekeli altına alınarak yüzyıllar süren feodal rejime en büyük darbelerden birisi indirilmiş oluyordu. Tüm vatandaşlara eşit haklar tanınıyor ve özellikle Edo döneminin ortalarından beri son derece zengin olmasına rağmen feodal düzenin en altındaki tüccarlar da, gerek eğitim sistemi içerisinde gerekse toplumda asalaklar gibi değil ülkenin yararı ve kalkınması için çalışan vatanseverler gibi görülüyordu.[139] Aslına bakılırsa, günümüzdeki vatanı için çalışan ve çabalayan, yaptığı işi en iyi şekilde yaparak vatanına hizmet eden makbul vatandaş düşüncesi, Japonya'da geleneksel dönemlerde değil Meiji restorasyonu ile ortaya çıkıyordu.[140] Edo dönemi ve daha önceki dönemlerde, asıl bağlılık feodal sisteme, dolayısıyla önce aileye daha sonra da derebeyliğe, bunlardan sonra ise ülkeye idi.[141] Nitekim Moğol saldırıları sonucunda Kamakura Şogunluğu'nun çökmesinin sebebi, onlara karşı savaşan samurayların, bunu vatan sevgisi için değil feodal yükümlülük dolayısıyla yapmalarından dolayı Moğolları yendikten sonra şogunluktan ödül istemesi ve şogunluğun ekonomik ve siyasi bunalıma girmesi idi.[142]

Edo döneminin sonlarında, artık tüccar sınıfı önlenemez bir şekilde zenginleştiği için giderek daha fazla saygın bir konum almaya başlamakta ve en azından kendi çevrelerinde yaptıkları işi ve ticareti dürüstçe yaparak samuraylarınkine benzer bir tüccar onuruna sahip olduklarını iddia etmekteydiler.[143] Tüccar sınıfı ile samuray sınıfı arasında bir iç içe geçme de başlamıştı. Şöyle ki, bir samuray öldüğünde sahip olduğu mevkiyi ve maaşı ancak bir oğluna bırakabilmekteydi. Ancak, çocuk ölümlerini de göz önüne alan samuraylar, en büyük oğlun ölmesi durumunda ortanca ya da küçük oğulların yetersiz görülerek babanın fiefi olan mevkiden men edilmesini göze

---

138 Christensen, "The Meiji Era", s.65.
139 Charles D. Sheldon, "Merchants and Society in Tokugawa Japan", *Modern Asian Studies 17/3* (01 Ocak 1983), s.87.
140 Burns, *Modern Japan*, s.91.
141 Dollinger, "Japanese Management Practices", s.74.
142 Ito, 日本封建制度史 *[Nihon fūkensei-do-shi]*, s.63.
143 Dollinger, "Japanese Management Practices", s.75.

alamadıkları için tüm çocukları eşit bir şekilde yetiştirmekteydiler.[144] Bu oğullardan, eğer hastalık sonucu ölmezse en büyüğü babasının mevkisini alıp mirasa sahip olurken, küçük kardeşlerine biraz para ve mal bırakılıyordu.[145] Bu durumda, küçük kardeşlerin önünde birkaç yol kalıyordu. Bunlardan ilk ikisi yine samuray sınıfı içerisinde kalarak eğitim ya da savaşçı yetenekler sayesinde son derece sınırlı, açık devlet kadrolarından birisine girerek alt düzey bir memur ya da asker olmak, ikincisi ise yine eğitim ve askerî yetenekler sayesinde erkek çocuğu olmayan bir aileye damat ya da evlatlık olarak girmek yoluyla kendi ailesini terketmekti. Buna ek olarak ise, ortanca ve küçük oğullar, aldıkları askerî eğitim gereği efendisiz samuraylar olan ronin olabilir ve paralı asker olarak hizmet edebilirlerdi.[146] Ancak, 1638 yılındaki Shimabara Ayaklanması bastırıldıktan sonra Edo döneminin sonundaki ayaklanmalara ve huzursuzluklara kadar paralı asker ihtiyacı da azalmıştı.[147] Aslında, Japon savaşçılar uzun süredir Güneydoğu Asya'da gözde paralı savaşçılardı. Örneğin, Tayland krallarının korumaları her zaman işsiz kalan bu ikinci oğullardan meydana gelen samuraylardan oluşmaktaydı.[148] 1640 yılındaki Sakoku Fermanı'ndan sonra Japonların yurtdışına çıkması yasaklanınca, bu yol da kapanmıştı. Sonuncu yol ise en sık başvurulan yollardan birisiydi. Ortanca ve küçük oğullar iş hayatına ve ticarete atılıyor, özellikle samuray kökenli olmaları nedeniyle de devlet yöneticileri ile ailevi bağlarından da yararlanmasını bilenler kısa sürede başarı sağlıyorlardı. Bunlar, başarılı olmaları durumunda samuray ailelerinin kızları ile de evlenmelerinde sakınca bulunmuyordu. Normalde samuray bir ailenin kızı, Japon feodal yapısı nedeniyle ancak kendi kastından bir erkekle evlenebilirdi ve ne kadar zengin olursa olsun, normal bir tüccarın en fakir samuray ailesinin kızını alması bile mümkün değildi.[149] Ancak, bu gruba dahil olanlar, aslen samuray kökenli bir aileden gelmelerini de kullanarak etkili ailelerin kızlarıyla evlilik yapıp devlet içerisinde

---

144 Minako Kurokawa, "Lineal Orientation in Child Rearing among Japanese", *Journal of Marriage and Family 30/1* (01 Şubat 1968), s. 91; https://doi.org/10.2307/350233.

145 Ito, 日本封建制度史 *[Nihon fūkensei-do-shi]*, s. 96.

146 Duus, *Feudalism in Japan*, s. 40.

147 Broadbridge, "Economic and Social Trends", s. 179.

148 Crawcour, "Modern Economic Growth", s. 82.

149 Anita D. Bhappu, "The Japanese Family: An Institutional Logic for Japanese Corporate Networks and Japanese Management", *The Academy of Management Review* 25/2 (01 Nisan 2000), s. 63; https://doi.org/10.2307/259021.

güç elde etmeye başlıyorlardı.[150] Nitekim Meiji Devrimi sırasında, devrimi yapanlara maddi destek verenlerin başında da bu samuray kökenli tüccarlar ve zaibatsu adı verilen şirketler bulunuyordu.[151] Bu şekilde Meiji devrine girildiğinde son derece milliyetçi ve samuray kökenli bir sanayici grubu mevcuttu ki, bunlar, yatırımlarında ve ticari faaliyetlerinde devlet çıkarı ile paralel hareket edip ona göre sadece ticari tüketime değil silah sanayi gibi stratejik alanlara da yöneliyorlardı.[152]

Osmanlı Devleti'nden farklı olarak, Japonya'da sanayileşme ve askerî güç birbirine bağımlıydı. "Fukoku kyôhei"[153] sloganıyla özetlenen bu görüşe göre, ülke zengin ve sanayileşmedikçe ordusu da güçlü olamazdı. Ordunun gücü, ülkenin sanayisinden ve zenginliğinden gelmekteydi.[154]

İlk etapta Japonlar, geride kaldıkları Batı'dan doğrudan silah, gemi ve eğitmenler getirtme yoluna gitti. Özellikle, Amerikalılar ve İngilizler bu konuda önde gelmekteydiler.[155] Aslında, Japonlar, her ne kadar Batı tarzı silahlara tamamen yabancı değilseler de, Batı tarzı askerliğe ve askerî taktiklere tamamen yabancıydılar. 16. yüzyılın sonlarında giriştikleri Kore Seferi ve bundan üç yüzyıl kadar önceki Moğol işgalleri haricinde, hiçbir yabancı güçle savaşmayan Japonlar 19. yüzyıla gelindiğinde dahi halen bireysel cesareti, kahramanlığı ön plana çıkaran ve askerî stratejiye dayanmayan bir şekilde savaşıyorlardı.[156] Klasik bir Japon savaşı, aslında büyük çaplı bir duellodan ibaretti. Savaş başlamadan önce her iki tarafın en iyi savaşçıları öne çıkar, isimlerini, klanlarını ve yaptıkları savaş sanatı stilinin adını söyler ve karşı taraftan bir savaşçıyla teke tek bir mücadeleye girerlerdi.[157] Nitekim Moğollara da aynısını yapmaya çalıştıklarında, Japonca da bilmeyen Moğollar grup halinde savaştıkları için Japonların en iyi savaşçılarını ok yağmuruna tutarak öldürmüşlerse de tayfuna yenik düşmüşlerdi.[158] 19. yüzyılda bakumatsu öneminde şogunluk düşerken bile, şogunluk

---

150 Broadbridge, "Economic and Social Trends", s.182.
151 Broadbridge, "Economic and Social Trends", s.182
152 Braguinsky- Hounshell, "History and nanoeconomics", s.131.
153 Zengin ülke, güçlü ordu anlamına gelmektedir.
154 Braguinsky- Hounshell, "History and nanoeconomics", s.130.
155 Asakawa, "Anglo-Japanese Military Relations", s.179.
156 Duus, *Feudalism in Japan*, s.46.
157 Sakai, *Kai-No-Gunritsu*, s.23.
158 Osamu Yamaguchi, 蒙古襲来・元寇の史実の解明 [Môko Shûrai-Genkôno Shijitsu no Kamei: Mongol Invasions- Explanation about the Historica Facts on Mongol Invaders], Tokyo 1988, s.14.

yöneticilerine suikast yapmayla görevli kişiler pusu kurup arkadan saldırmaz, gündüz vakti öldüreceği kişinin karşısına çıkıp, kendisini tanıtıp, ilahi ceza[159] vereceğini haykırarak hedefini herkesin önünde öldürürdü. Savaşlarda da durum bundan farklı değildi. Bunun sonucu olaraksa Japonlar, ellerindeki askerî sistemi büyük ölçüde terkederek Batı'dan getirilen uzmanların vereceği sistemi bütünüyle kabul ettiler.[160]

Osmanlı Devleti'ndekinden farklı bir başka uygulama ise, getirilen uzmanlar ve alınan sistemlerin çeşitlilik göstermesi idi. Savaş alanlarında zaman zaman bazı Avrupa devletleri ile doğrudan savaşmak zorunda kalmış Osmanlı Devleti'ne nazaran, Japonların daha fazla seçeneği bulunuyordu.

Daha önce görüldüğü gibi Osmanlılar savaşmadıkları Prusyalıları ve kısmen de Amerikalıları askerî konularda ortak edinerek İngiliz ve Fransızları büyük ölçüde dışarıda bırakırken Japonya'da donanma, önce Fransızlar daha sonra da İngilizler, kara ordusu ise önce Amerikalılar ardından da Almanlar örnek alınıp modernize edilmişti.[161] 1873 yılında zorunlu askerlik getirilmiş ve yirmi bir yaşını geçen her erkek, dört yıl muvazzaf, üç yıl da yedek asker olarak orduda hizmet edecekti.[162] Bu duruma ilk başlarda samuraylar karşı çıkmıştı. Onlara göre askerlik samurayların işiydi, dolayısıyla köylüler ve tüccarlar bu işi beceremezdi.[163] Yine de, merkezî hükûmetin çabaları sonucunda 1880 yılına gelindiğinde, artık zorunlu askerlik sistemi tam olarak yerleşmişti.[164] 1878 yılında ise, Prusya Generalstab'ı model alınarak İmparatorluk Ordusu Genelkurmay Başkanlığı kuruldu.[165]

---

159 Tenchû olarak adlandırılan bu terim gök anlamına gelen Ten ile alakalıdır ki, bu da Çincedeki Tian kelimesinden gelir ve eski Türk inancındaki Tengri kavramı ile alakalı olduğu düşünülen bir terimdir. Çince ve Japoncada gökyüzü ile gök farklı kelimelerle belirtilir ve Türklerdeki kut olarak adlandırılan ilahi yönetme hakkının da tıpkı bu ilahi ceza gibi gökten gönderilen emirle verildiği iddia edilerek, yapılan eylem imparator ve tanrı için yapılıyormuş gibi meşrulaştırılmaya çalışılırdı.

160 Jamie C. Allinson, Alexander Anievas, "The uneven and combined development of the Meiji Restoration: A Passive Revolutionary Road to Capitalist Modernity". *Capital & Class* 34/3 (2010), s.86.

161 Sven Saaler, "The Imperial Japanese Army and Germany", *Japanese-German Relations, 1895-1945: War, Diplomacy and Public Opinion*, 2006, s.127.

162 Simon Partner, "Peasants into Citizens?: The Meiji Village in the Russo-Japanese War", *Monumenta Nipponica 62/2* (2007), s.82.

163 Bill Gordon, "Tokugawa Period's Influence on Meiji Restoration", *Japan Related Papers and Essays* (2000), s.53.

164 Figal, *Civilization and Monsters*, s.167.

165 Shigenari Kanamori, "German influences on Japanese Pre-War Constitution and Civil Code", *European Journal of Law and Economics* 7/ *1* (1999), s.85.

Bu iki yenilik Meiji döneminin kara ordusunda yapılan en önemli reformları idi. Zorunlu askerliğin getirilmesi ile birlikte tıpkı profesyonel askerliğin Yeniçeriler'in tekelinden çıkarılması gibi askerlik mesleği, Japonya'da da belirli bir sınıfın elinden çıkarak toplumun geneline yayılıyordu. Osmanlı Devleti'nden farklı olarak, Japonya'daki Samuraylar bir kast oluşturuyordu ve sayıları üç milyonu buluyordu.[166] Buna ek olarak, Yeniçeriler'in normal koşullarda evlenmesi yasaktı; gizlice evlenip çocuğu olsa bile bu çocuğu orduya sokması çok zordu. Oysa, Samuraylar'ın kendisinden sonra görevini oğluna bırakması devlet tarafından beklenmekteydi ve aradan geçen yüzyıllar içerisinde askerlikle alakalı işleri yalnızca bu kasta ait kişilerin yapması, Japonlar'a doğanın doğal akışı gibi gelmeye başladı. Aslında, Meiji Devrimi'ni yapan kişiler de yine Samuraylar idi ve belki isteseler zorunlu askerliği getirmeyip halihazırdaki samurayları eğiterek modern bir ordu oluşturabilirlerdi. Ancak, bu durumda, daha önce belirtildiği gibi tüccarlar ve nüfusun çok büyük bir kısmını oluşturan köylüler, dışarıda kalmış oluyordu. Zaten, samuray ahlâkı ve etik değerleri zaman içerisinde Japon toplumu için kriter haline gelmeye başlamış ve ulaşılmak istenen ideal olmuşlardı.[167]

Tüccarların ve köylülerin de zorunlu askerlik yapması sonucunda, eski samuraylar tarafından eğitilerek, bu etik kurallarını devletin işine yarayacak şekilde şekillendirip halkın tamamına yayma şansı vardı. Örneğin, Japon kılıcını kullanma sanatı olan kenjutsu, her klan tarafından farklı bir stilde yapılmaktaydı ve ryu denilen okullara ayrılmaktaydı.[168] Her klan kendi okulunun tekniklerini askerî bir sır olarak görüp bu teknikleri gizlice çalışır ve kendi klanındaki samuraylar haricinde kimseye öğretmezken, kenjutsu tekniklerinin basitleştirilip köylüler ve tüccarlar tarafından da kolayca spor olarak yapılabilir versiyonuna dönüştürülen kendo sporu, tüm Japon erkekler için ortaokul ve lisede zorunlu ders haline getirilmekteydi.[169] Böylelikle, erkek nüfus daha askerlik yaşına gelmeden samuray etiği, disiplini ve düşünce tarzı ile yetiştirilebiliyordu. Nitekim Amerikalıların da İkinci Dünya Savaşı sonrasında

---

166 Ikegami- Harrington, "The Taming of the Samurai", s. 64.
167 Peter Duus, "Whig History, Japanese Style: The Min'yūsha Historians and the Meiji Restoration", *The Journal of Asian Studies 33/3* (1974), s.98.
168 Sagara, 武士の思想 [*Bushi no shisō*], s.129.
169 Burns, *Early Modern Japan*, s.137.

Japonya'yı işgal ettiklerinde ilk işleri, Japonlara kılıç sanatları çalışmayı yasaklamak olmuştu.[170]

Yukarıda da belirtildiği gibi, kendonun gerçek samurayların yaptığı kılıç sanatıyla çok fazla alakası yoktu ve hükûmet tarafından kendi ideolojisini halka yaymak için uydurulmuştu. Benzer şekilde, samuray ahlâkı olarak adlandırılan buşido[171] da aslında 19. yüzyılda uydurulmuş bir kelimeydi. Örneğin Miyamoto Musashi[172] gibi çağının en ünlü samuraylarının bizzat yazdıkları okunduğunda, buşidodan çok farklı bir ahlaki ve etik yapı ortaya çıkarmaktaydı.[173] Yani, kendisi de samuray olan yöneticiler, aslını çok iyi bildikleri samuray faziletleri ve yaşam tarzını bilinçli bir şekilde çarpıtarak halkın geneline yaymaya çalışıyorlardı. Bu durum ise, Osmanlı'dan çok Prusya'daki sisteme benziyordu. Erkek çocuklar küçük yaşlardan itibaren asker olacak şekilde yetiştiriliyor ve askerî disiplin ve ideoloji tüm topluma yayılıyordu.[174] Osmanlı Devleti'nde ise, gerek dil gerekse devleti oluşturan farklı milletler arasındaki kültürel, dinsel ve yaşam tarzı farklılıkları nedeniyle böyle birşey yapmak pek mümkün değildi. İdeolojik bütünleşme ile birlikte Japonya, toplumsal kastlar arasındaki farklılığı gidererek samuray kastının yaşam görüşünü tüm topluma uyarlayarak hayatı pahasına aileye ve klana hizmet etme fikrini imparatora ve ulusa hizmet etme fikri ile değiştirmişlerdi. Küçük yaşlarda bu ideolojiyle yetişen Japonlar ister asker olsun isterse işçi ya da tüccar, devletin çıkarlarını kendi çıkarlarının önüne koyuyorlardı. Osmanlı Devleti'nde ise, Türk ve bazı Müslüman azınlıklar dışında kimse vatana hizmet yükümlülüğü hissetmiyordu. Tam tersine, zorunlu askerlik konusunda bile direnç gösteriliyordu. İşte, bu toplumsal farklılık Osmanlı ordusunda reformların önünü tıkarken, Japon ordusunda reformların Avrupa'dan bile daha hızlı sonuç vermesini sağlıyordu.

---

170 Ikegami- Harrington, "The Taming of the Samurai", s. 45.

171 Savaşçının yolu anlamına gelmektedir

172 Miyamoto Musashi 16. yüzyılın sonu ile 17. yüzyılın ortalarında yaşamış bir samuraydı. Fakir bir ailenin ortanca oğlu olduğu için evden ayrılarak ronin (sahipsiz samuray) olan Musashi, tüm Japonya'da gezerek kendi kurduğu ünlü kılıç okulunu öğretmeye çalışmış ve girdiği tüm düellolardan kazanarak çıkmış ve döneminin en ünlü samuraylarını yendiği için Japonya'da günümüzde de saygı duyulan bir efsanevi kişiliğe dönüşmüştür. Ölümünden önce yazdığı "Beş Çember Kitabı" Türkçe dâhil pek çok dünya diline çevrilmiştir ve özellikle Japonya'da Sunzi ile birlikte stratejinin baş kitapları arasında sayılmaktadır.

173 Howland, "Class, and Bureaucracy", s. 124.

174 Aksakal, "'Japon Mucizesi' Vs. 'Türk Usûlü' Mü?", s. 82.

1868 yılındaki Meiji Devrimi gibi çok geç bir tarihte başlatılan askerî reformlar bu sayede, kısa bir süre içerisinde başarıya ulaşarak Japonya'yı Doğu Asya'nın en güçlü devleti haline getirmişti.

2.3. Modern Japon Ordusunun Kurulması

Osmanlı ordusu ile kıyaslandığında, Meiji Reformu'na henüz yeni girişildiği sırada, son derece geri kalmış ve çağdışı olan Japon ordusuna, aslında ordu demek güçtü. Daha önce anlatıldığı üzere, ülke üç yüze yakın derebey tarafından bölüşülmüş ve her bir derebeyin kendi bağımsız ordusu oluşturulmuştu. 19. yüzyılın ortasına gelindiğinde bile, Japonya sanki ortaçağ Avrupasına benzer şekilde kılıç taşıyan ve savaşçı etiğine göre hareket eden, babadan oğula mevki alan samuraylarca yönetilmekteydi. Merkezî yönetim olan şogunluğun kendisi de aslında bir derebeyliğin biraz daha büyümüş ve diğer derebeylerin kendi aralarındaki ve şogunluk ile arasındaki ilişkilerini yönetir bir konumdaydı. Derebeylerin içişlerine olduğu kadar ordularına da karışılmamıştı.[175] Bu haliyle, Japonya, üniter bir devletten çok bir konfederasyona benzemekteydi. Hatta, her bir samurayın kullanacağı silah bile babadan oğula geçmekte ve baba eğer kılıç kullanıyorsa, oğul da kılıç kullanmakta ve ona göre rütbe almaktaydı. Baba eğer en alt rütbe olan piyade mızrakçıysa, oğlunun da piyade mızrakçıdan ileri gitme şansı son derece az ve istisnai idi.[176] Bu durumun Japonlar için dezavantajı, yüzyıllarca topluma ve Samuray sınıfına yerleşerek kökleşmiş bu sistemi değiştirmek yerine toptan kaldırmanın gerekliliği idi. Avantajlı tarafı ise bu ordu yapısının artık çağın çok gerisinde kaldığının Samuraylarca da görüldüğü için reformlara büyük bir direniş göstermemeleriydi. Ayrıca, iki yüzyılı aşkın bir süre savaş olmaması sonucunda Samuraylar askerden çok bürokratlara dönüşmüş ve askerî meselelerden çok bürokratik meseleleri halleden memurlar halini almışlardı.[177] Gerçekten, savaşabilecek durumdaki Samuray sayısının gittikçe azalması, Bakumatsu sırasındaki çatışma ve ölümlerin sınırlı kalmasını açıklamada yeterli bir sebep olarak görülmektedir.[178] Bu şartlar altında kara ordusunda, Osmanlıların başta Yeniçeri Ocağı ile yapmaya çalıştığı gibi ıslahat hareketleri ile zaman kaybetmek yerine doğrudan yeni bir ordu kurma işine girişen Japonlar, daha kısa sürede modern bir ordu kurmaya muvaffak olmuşlardı. Kara ordusu

---

175 Duus, *Feudalism in Japan*, s. 62.
176 Ito, 日本封建制度史 *[Nihon fūkensei-do-shi]*, s. 172.
177 R. P. Dore, "Talent and the Social Order in Tokugawa Japan", *Past & Present 21* (01 Nisan 1962), s. 91.
178 Wakabayashi, "China's Lessons for Bakumatsu Japan", s. 97.

konusunda tıpkı Osmanlı Devleti gibi Prusya ordusunu örnek alan Japonlar, askerî eğitim ve silahlar konusunda başta Osmanlılara benzer bir şekilde ithal etme yoluna giderken, en kısa sürede kendi silahlarını üretebilir ve kendi öğrencilerini yetiştirebilir duruma gelmeye çabalamışlardı.[179] Bunda, elbette Japonya'nın izole bir konuma sahip olması nedeniyle Osmanlı Devleti kadar sık işgal tehlikesi ve savaşla karşılaşmaması etkin bir rol oynamıştı. Osmanlı Devleti, daha önceki bölümde de ifade edildiği gibi, ne zaman köklü ve uzun soluklu bir reform programı başlatmak istese çıkan savaş ya da isyanlar nedeniyle bu uzun vadeli plandan vazgeçip günü kurtarmaya yönelik önlemler almak zorunda kalmıştı. Japonlar ise her ne kadar Batılı devletler tarafından tehdit edilseler de, Osmanlı Devleti gibi toprak kaybı riski ile karşı karşıya değildi. Tam tersine, Meiji döneminde Japonlar; Kore, Mançurya, Tayvan ve Ryukyu adalarına doğru genişleme yoluna bile gidebilmiş;[180] belki de bu yüzden, Rusların Sibirya'dan aşağıya doğru Mançurya ve Kore yönüne ilerleyene kadar, daha planlı bir şekilde yapılan askerî reformların önünde, aciliyet gerektiren bir sorunla karşı karşıya kalmamıştı.

1871 yılında Daimyoların Han adı verilen beylikleri lağvedilerek yalnızca merkezî ordunun tutulmasına karar verildi.[181] 1868 yılında devrim yapılmasına rağmen derebeylik ordularının lağvedilmesine kadar üç yıl beklemenin ana sebebi bazı Samuray isyanları ile Tokugawa direnişçilerine karşı, özellikle doğuda ve Hokkaido'da savaşın halen sürüyor olması ve acilen askere ihtiyaç duyulmasıydı.[182] Ancak Osmanlı Devleti'nden farklı olarak geleneksel ordu ile modern ordu arasında bir sürtüşme yoktu belki; buna rağmen ikisinin eşzamanlı varlığı yalnızca üç yıl sürdü. Daha sonraki süreçte ise Fransız uzmanların çağırıldığı görüldü. Edo döneminde kurulan bu ilişkilerin yararlı olduğu sonucuna varılarak Fransız subayların eğitim vermek maksadıyla çağırılmaya devam edildiği gözlendi.[183] Ancak Prusya ordusunun Fransızlar karşısında gösterdiği başarıların ardından, Japonlar da kara ordusunun modernizasyonu için tıpkı

---

179 Saaler, "Japanese Army and Germany", s.79.
180 Belge, Militarist Modernleşme, s. 397.
181 Christensen, "The Meiji Era", s.89.
182 age. 90. Ayrıca bu isyanın bastırılmasıyla ilgili Japon arşivlerinde şu belgeler de mevcuttur: Japanese Cabinet, "Hakubutsuzu doubutsu 5 junanrui tashirui ichiran".
183 Lehmann, "French Catholic Missionaries in Japan". Ayrıca bununla ilgili Japon Savunma bakanlığında şu belge mevcuttur: Bōeichō chōkan kanbō bunsho-ka, "歴史編纂教養資料 4 (4／4) [Rekishi hensan kyōyō shiryō 4 (4 / 4)]", Tokyo, 1873. Records Related to the History of Defense Ministry 平１７防衛 02781100. NATIONAL ARCHIVES OF JAPAN.

Osmanlı Devleti gibi Prusya modelini almaya başladı.[184] Prusya Devleti; Jakob Meckel, Von Wildenbrück ve Von Blankenbourg gibi subayları orduda danışmanlık yapmaları için Japonya'ya gönderilmişti.[185] Özellikle genelkurmayın Prusya'daki Generalstab modelinde kurulmasında bu subayların büyük rolü olmuştu.[186] Fransızlara karşı alınan zafer sonrasında Japonlar tarafından bir eğitmen istenmesi üzerine bu subaylardan ilki olan Meckel, daha önce Osmanlı ordusunda da hizmet vermiş biriydi ve Almanya'ya döndüğünde genelkurmay başkanı olan meşhur general Von Moltke tarafından bizzat seçilip Japonya'ya gönderilmişti.[187]

İlk önce Japon Askerî Harp Akademisinde görevlendirilen Meckel, daha sonra başbakanlık yapacak olan Katsuro Tarô ve Yamagata Aritomo ile de çalışarak orduda danışmanlık yaptı.[188] Bu iki isim üzerinde de etkileri olan von Meckel, Japon ordu düzeninin ve modernizasyonunun oluşmasında en şekillendirici rollerden birisine sahipti. Danışmanlık görevinde bulunduğu dönemde yaptığı öneriler kabul gördü ve uygulanmaya konuldu.[189] Ordunun birliklere ve bölüklere ayrılarak onluk sisteme göre örgütlenmesini, ayrıca bağımsız mühendislik ve topçu birliklerinin kurulmasını öneren Von Meckel, askerî lojistiğin daha hızlı ve kolay yapılabilmesi amacıyla demiryolları kurulması fikrini de benimsetmişti.[190] Von Meckel'in Japon ordusu içerisinde o kadar itibarlıydı ki 1945 yılına kadar kendi adına yapılan büstü Japon Harp Akademisinin önünde durmaya devam etmişti.[191] Aslında yalnızca üç yıl gibi kısa bir süre zarfında, 1885-88 arasında, Japonya'da kalan Von Meckel son derece kalıcı işler yapmayı başarmış, ordu organizasyonunun da ötesinde Japon kara harp fikir yapısını değiştirmeyi de sağlamıştı.[192] Neredeyse tamamı Samuray kökenli olan Japon kurmay

---

184 Arima, "The Western Influence", s. 79.

185 Bu subaylarla ilgili olarak Japonya'daki Ulusal arşivden şu belge edinilebilir: Bōeichō chōkan kanbō bunsho-ka, "防衛力創建関係資料 [Bōei-ryoku sōken kankei shiryō]", Tokyo 1879, Records Related to the History of Defense Ministry : 平１７防衛 02766100. NATIONAL ARCHIVES OF JAPAN.

186 Saaler, "Japanese Army and Germany", s. 87.

187 Yuko Nishitani, Harald Baum, *Japanese and European Private International Law in Comparative Perspective*, Tubingen 2008, s. 29

188 Saaler, "Japanese Army and Germany", s. 87.

189 Bu reformlarla ilgili Japon arşivinde şu belgelere ulaşılabilir: Bōei-ryoku no seiiku, "防衛力の成育 [Bōei-ryoku no seiiku]".

190 Eiichi Aoki, "Dawn of Japanese Railways", *Jpn. Railw. Transp. Rev* 1 (1994), s.97.

191 Claude Emerson Welch, Civilian Control of the Military: Theory and Cases from Developing Countries, Albany 1976, s.161.

192 Saaler, "Japanese Army and Germany", s.89.

sınıfındaki subaylar savaş stratejisi konusunda son derece bilgili kişilerden teşekkül etmişti. Aslında Çinlilerin Sunzi[193] ve Sunbin[194] gibi savaş stratejisi uzmanları daha 2500 yıl öncesinden savaş stratejisinin önemini vurgulamaktaysa da bu fikir Japonya'da çok fazla geçerlik kazanamamıştı.

Daha önce de belirtildiği gibi Japonlar savaşı büyük çaplı bir duello gibi görüyor ve teke tek çarpışmalardan oluşan ve savaşçıların belirli bir taktik ve strateji doğrusunda değil bireysel cesaret ve yiğitlik doğrultusunda hareket ettiği kaotik bir savaş sistemine sahiptiler. İşte bu mantığı değiştirerek modern anlamda savaş strateji ve taktiklere geçilmesi yönünde ilk telkini verenler Fransız uzmanlardı. Çağımızda dahi kabul gören Clausewitz prensiplerini Japon kurmaylarına öğreterek dönemine göre geri kalmış Fransız sisteminin etkisini kırmayı başaran kişi Von Meckel idi.[195] Ayrıca Prusyalıların Kriegspiel (*Savaş Oyunu*) adını verdikleri taktik eğitimleri de altmış kadar rütbeli kurmay subaya öğretmişti. Bu sistemin Japon ordusunda da kökleşmesine vesile olan von Meckel,[196] Japon ordusu içerisinde çıkarak sonradan bütün Japon toplumunda var olan İmparator'a ölümüne sadakat fikrinin, Hermann Rösler[197] tarafından Almanya'da idealize edilen haliyle harmanlanmasını sağlamış, başarının ancak İmparator'a ve üstlerine koşulsuz sadakat ile mümkün olabileceğini göstermişti.[198] Her ne kadar bu Meiji dönemi Japon anayasasının da 11. ve 13. maddelerinde mevcut olan bir durumsa da Rösler'in daha derli toplu ideolojik altyapısı daha kuramsal bir sadakat fikrinin oturmasına yardımcı olmuştu.[199] Nitekim Meckel'in önerilerini kabul ederek uygulayan

---

193 Sunzi (孫子) ünlü bir Çin stratejistidir. Türkçe'ye de Savaş Sanatı olarak çevrilen eseri dünyaca ünlüdür. Tzu, *Savaş Sanatı*.

194 Sun Bin Sunzi ile aynı soydan geldiği düşünülen bir başka ünlü Çin stratejistidir. Sunzi Konfüçyus ile aynı dönemde Bahar ve Güz dönemi olarak adlandırılan dönemde yaşamışken Sun Bin Savaşan Krallıklar dönemi olarak adlandırılan dönemde yaşamıştır. Sun, *Sun Bin: The Art of Warfare: A Translation of the Classic Chinese Work of Philosophy and Strategy*, New York 2003.

195 Christopher Bassford, Cl*ausewitz in English: The Reception of Clausewitz in Britain and America, 1815-1945*, London 1994, s.74.

196 Schramm, Schwarte, ve Lazardzig, *Collection, Laboratory, Theater, Scenes of Knowledge in the 17th Century*, Walter de Gruyter, Berlin 2005, s.429.

197 Herman Rösler (1834-1894) 1878'de Japon hükümeti tarafından danışman olarak Japonya'ya davet edilmiş ve burada uzun yıllar özellikle Japon anayasısının ve Devlet ideolojisinin Alman modelinde oluşturulması için tavsiyelerde bulunmuştur. Daha ayrıntılı bilgi için bkz: Johann Siemes, *Hermann Roesler and the making of the Meiji State: an examination of his background and his influence on the founders of modern Japan*, Tokyo 1968.

198 Siemes, *Making of The Meiji State*, s.22.

199 Yasushiro Kuribayashi, "ドイツ債務法の現代化と日本債権法学の課題 [Doitsu saimu-hō no gendai-ka to Nihon saiken hōgaku no kadai]", *Minshōhōzasshi 124/4* (2001), s.162.

Japonlar, daha on yıl geçmeden Von Meckel tarafından yetiştirilen subayların başarısı ile Çin'i Birinci Çin-Japon Savaşı'nda (1894-95) ağır bir mağlubiyete uğratmışlardı.[200] Daha sonra gelen Prusyalı subaylar da Meckel'in başlattığı reformları değiştirmeden istikrarlı bir şekilde sürdürdüler ve Japon kara ordusu Prusya modelinde sadece örgütlenme ve kullanılan silahlarla değil, taktik ve ideoloji olarak da modernize edilmişti.[201] Bu tarafıyla Japonya'da görevlendirilen Prusyalı subayların daha başarılı oldukları rahatlıkla söylenebilir. Kara ordusunun yenilenmesi ve modernize edilmesi neticesinde imtiyazlarını yitiren bazı Satsumalı Samuraylar aslen Meiji Devrimi'nin de önderlerinden olan Saigo Takemori liderliğinde isyan etmişti ve bu isyanı bastırmak son derece güç olmuştu.[202] Bu durum da Japon kara ordusunun yeterince güçlü olmadığını ve iç ve dış tehditlere karşı henüz devrimin varlığını sürdürebilecek seviyede bulunmadığını göstermişti. Bunun farkında olan Japon yöneticiler döneminin en başarılı kara ordusu yapısını temsil eden Prusya modelini sorgulamadan uygulama konusunda Osmanlılara nispetle daha istekli ve kararlı davranmıştı.

Japonya bir ada ülkesi olmasına rağmen donanma alanında sınırlı kalmış bir yapı arz etmekteydi. Tarihi boyunca kendi kaynaklarıyla yetinip dış ülkelere sefer düzenlemeyi düşünmeyen Japonlar 13-16. yüzyıllar arasında "wako"[203] adı verilen korsan çeteleri haricinde hemen hemen hiç denizaşırı maceralara girişmemişti. 1640 yılında Sakoku Fermanı yayınlandıktan sonra denizaşırı seyahat yapabilecek büyük gemi imalatı durmuştu.[204] Böylelikle zaten çok gelişmemiş olan Japon denizciliği, çağının daha da gerisinde kalmış ve 19. yüzyıla gelindiğinde yeni baştan bir donanma kurmak gibi bir gerçekle yüz yüze gelmişti.[205] Aslında bu durum Japonlar açısından bir nevi kolaylık da sağlamıştı. Osmanlılar gibi köklü bir denizcilik geleneğe yaslanmayan Japonlar, geleneksel sistem ve eğitimden gelen bir denizci sınıfı olmadığı için donanmayı yenilerken belirli bir direnişle de karşılaşmamıştı.

---

200 Yiu, *Works of Natsume Soseki*, s.49.
201 Saaler, "Japanese Army and Germany", s.87.
202 Figal, *Civilization and Monsters*, s.17.
203 倭寇 olarak yazılır ve Japonya için daha önce de belirtildiğiüzere Çinliler tarafından kullanılan cüce anlamındaki karakter ile korsan anlamındaki karakterin birleşmesinden oluşur.
204 Lee, "Trade and Economy in Preindustrial East Asia", s.57.
205 S. C. M. Paine, "Making Waves: Politics, Propaganda, and the Emergence of the Imperial Japanese Navy, 1868-1922", *Naval War College Review 59/3* (2006), s.149.

Meiji Restorasyonu sonrasında eldeki tek donanma, Hokkaido adasına çekilerek teslim olmayı reddedip direnen Tokugawa donanması idi.[206] Fransızlardan alınan modern gemiler ve silahlarla mücehhez bu donanmayı yenmeyi başaramayan Meiji hükûmeti de sonunda amiral Enomoto Takeaki'ye karşı yine Fransızlardan Tokugawa tarafından daha önce sipariş edilmiş bir gemiyi kullanarak savaşı kazanabilmişse de bu durum Meiji donanmasının zayıflığını göstermeye yetmişti.[207] Aslında Tokugawa Şogunluğu 1850'li yıllardan başlayarak buharlı savaş gemileri satın almaya başlamış çok geçmeden de kendi imkânları ile de buharlı savaş gemisi üretmişlerdi.[208] Şogunluk donanması Meiji donanmasına göre daha merkezî bir donanmaydı; çünkü Meiji Devrimi'nin henüz başlarında daimyolar kendi donanmalarını ve askerlerini tamamen hükûmete teslim etmemiş, beylik ordularını tamamen dağıtmamış, sadece merkezî devlet ordusuna savaşlarda yardımcı olmuşlardı.[209] Oysa Şogunluk daha 1857 yılında ilk buharlı gemisi olan Kanrin Maru'yu Hollandalılar aracılığıyla satın almış, daha on yıl geçmeden 1866 yılında ise tamamen kendi imkânları ile ilk buharlı savaş gemileri Chiyoda'yı üretmeyi başarmışlardı.[210]

Aslında 1800'lü yılların başından beri gelişen gemi teknolojisi sayesinde Batılılar Japonya açıklarında balıkçılık ve ticaret faaliyetlerinde bulunuyor, zaman zaman da Japonya limanlarına girmeye çalışıyorlardı.[211] Bir ada devleti olmasına rağmen donanmayı yüzyıllarca ihmal eden Şogunluk sonunda yaptığı hatayı farkederek Batılı devletleri durdurmanın tek yolunun güçlü bir donanmadan geçtiğini anlayarak donanmanın modernizasyonuna ağırlık veriyorlardı.[212] Kendilerine en çok baskı ve tehdit ise Amerikalılar, İngilizler ve Ruslardan gelmekteydi. Ruslar Japonya'nın kuzeyindeki adalara ve hatta Hokkaido'ya bile göz dikmişlerdi.[213] İngiliz ve Amerikalılar ise Japonlara kapitülasyonları imzalatmak suretiyle ekonomik sömürü

---

206 Gordon, "Tokugawa Period", s.89.
207 Paine, "Making Waves", s.93.
208 Aksakal, "'Japon Mucizesi' Vs. 'Türk Usûlü' Mü?", s.398.
209 Hyman Kublin, "The 'Modern' Army of Early Meiji Japan", *The Journal of Asian Studies 9/1* (1949), s.128.
210 Bu gemiyle ilgili arşiv belgeleri için bkz: Bōeichō chōkan kanbō bunsho-ka, "初期自衛力向上方法手順 [Shoki jiei-ryoku kōjō hōhō tejun]", Tokyo, 1867. 平１７防衛 02604100. NATIONAL ARCHIVES OF JAPAN.
211 Hacker, "19th-Century China and Japan", s. 86.
212 Schencking, "The Imperial Japanese Navy", s. 89.
213 Wells, *Russian Views of Japan*, s. 51.

peşindeydiler. Bu durumda Şogunluk hükûmeti, kendilerine en az tehditkâr görünen Fransızlara yanaşarak Hollanda ile olan geleneksel dostluğunu da bozmadan bir ittifaka girişti.[214] Fransız savaş gemileri satın alarak Fransız savaş gemisi teknolojisini öğrenip kendileri üretmek maksadıyla uzmanlar çağıran Şogunluğun bu çabaları, hem Bakumatsu sırasında hem de sonrasındaki Meiji döneminde kendisini göstermişti. Nitekim Japonya ilk önce Tayvan'ı alarak Çin'e güç gösterisinde bulunup daha sonra Çin-Japon Savaşı'nda Çin donanmasını tamamen ortadan kaldırmış ve Kore'yi işgal etmişti.[215]

Son olarak ise Rusya ile Japonya arasında Mançurya için çıkan Rus-Japon savaşının kazanılmasında da kara ordusu kadar donanmasının da payı büyüktü.[216] Belki de 19. yüzyılın ikinci yarısındaki Osmanlı ordusu ile Japon ordusu arasındaki en büyük farklılığı yaratan şey donanmadır denilebilir. Osmanlı Devleti her ne kadar denize uzun kıyıları olsa da daha çok bir kara devleti idi ve ordusu da buna göre şekillenmişti. Bir ada devleti durumundaki Japonya'nın ise gerek kendisini savunmak gerekse yayılmak için bir donanmaya ihtiyacı vardı. Nitekim Japonlar ne zaman kendilerini savunmak ya da bir yeri işgal etmek isteseler donanma bunda hep belirleyici rol oynamıştı. Kubilay Han'ın Japonya'yı işgal planı kamikaze adı verilen tayfunlar kadar Japon donanmasının başarısı sayesinde de sonuçsuz kalmıştı.[217] Hideyoshi ise Kore'yi işgal etmek istediğinde donanmadan çok kara ordusuna güvenmiş ve bunun sonucunda dönemine göre çok gelişmiş bir donanma inşa eden Li Sun-shin[218] önderliğindeki Kore donanması, Japon ikmal yollarını keserek son derece başarılı olan Japon ordusunun ilerlemesini durdurmuştu.[219] Ancak Kaikin (海禁) adı verilen denize açılma ve denizaşırı ülkelere gitme yasağı, Sakoku Fermanı ile işlemeye başlayınca Japon gemiciliği ve donanması da yerinde saymaya başlamıştı.[220] Hollandalıların desteği sayesinde iki yüz yıldan daha fazla bir süre Batılı güçlerin hedefine girmeyen Japonya, Pasifik okyanusunda ilerleyen Amerikalılar ve Sibirya üzerinden Pasifik Okyanusu ve

---

214 Bu anlaşma metni için bkz: "閣議等関係文書 [Kakugi-tō kankei bunsho]".
215 Conroy, *The Japanese seizure of Korea 1868-1910*, s.13.
216 Unger ve Morris, *Russia and Japan*, s.37.
217 James P. Delgado, *Khubilai Khan's Lost Fleet: in Search of a Legendary Armada*, Berkeley 2008 . Bu konuda oldukça ayrıntılı bilgi vermektedir.
218 Swope, "Sino-Japanese-Korean War 1592-1598", s.72.
219 Swope, "Sino-Japanese-Korean War 1592-1598", s.79
220 Hellyer, "Theme in Japanese Foreign Relations", s.159.

Mançurya'ya kadar ulaşan Rusların baskısına maruz kalmaya başladılar.[221] Bu iki devlet İngiltere ve Fransa'dan farklı olarak Hollandalıların baskısına aldırış etmemekte ve aşağı yukarı aynı zamanda Japonya'ya limanlarını ticarete açması konusunda baskı yapmaya başlamaktaydı. Aslında 1853 Haziran'ında Komodor Perry'nin Japonya'yı limanlarını açması konusunda tehdit etmesinden hemen bir ay sonra Ruslar da Nagasaki limanına yanaşmış ve gemilerinin buharlı motorunu Japonlara göstermişlerdi.[222] Nitekim Rus Amiral Yevfimy Putyatin gemisini Hollanda eğitimi alan bir Japon mühendisin, incelemesine izin vermiş ve bu gemiye hayran kalan mühendis Tanaka Hisashige ilk buharlı Japon gemisini üretmeyi başarmıştı.[223] Bugünkü Toshiba şirketinin de kurucusu olan Tanaka Hisashige her ne kadar elinden geleni yapmışsa da bir yıl sonra 1854 yılında yedi gemiyle dönen Komodor Perry'ye karşı Japonlar'ın bir şansı olmamış ve dayatılan anlaşmayı imzalamak zorunda kalmışlardı. Bu durumdan ders çıkaran Japonlar hem Şogunluk hem de derebeylikler bazında donanmayı ve kıyı savunmasını arttırmaya girişmişler ve hem dışarıdan gelişmiş savaş gemileri almaya hem de kendileri gemi üretimine başlamışlardı.[224] 1855 yılında Hollandalılardan alınan Kankô Maru gemisi eğitim amacıyla kullanılmaya başlanıp yeni gemilerin de inşasına ve alımına devam edilmişti. Ayrıca 1860 yılında bir Amerikalı subayın gözetiminde Kanrin Maru adlı gemi Pasifik Okyanusu'nu aşarak Amerika'ya ulaşmış ve bu ülkeye giden ilk Japon elçilik heyetini taşımıştı.[225]

Amerika'ya denizcilik eğitimi için öğrenci göndermeyi ve daha çok gemi satın almayı düşünen Şogunluk, Amerikan iç savaşının patlak vermesi ile bu fikrinden vazgeçmiş ve ilk etapta geleneksel müttefiki olan Hollanda'ya yöneltti.[226] 1862 yılında Uchida Tsunejirô önderliğinde 13 öğrenci Hollanda'nın Rotterdam kentine üç yıl süreyle eğitim almaya gönderildi.[227] Bu öğrenci grubunun içinde Enomoto Takeaki, Sawa Tarosaemon, Akamatsu Noriyoshi, Taguchi Shunpei, Tsuda Shinichiro ve Nishi

---

221 Wells, *Russian Views of Japan*, s. 17.
222 Wells, *Russian Views of Japan*, s. 17.
223 Arima, "The Western Influence", s. 121.
224 Flershem, "Japan Sea Trade", s. 78.
225 Bu heyetle ilgili ayrıntılı bilgiye ulaşmak için bkz: Taketani, "Samurai Ambassadors and the Smithsonian Institute in 1860".
226 Goodman, *Japan and the Dutch*, s. 209.
227 Arima, "The Western Influence", s. 88.

Amane gibi ileride son derece önemli görevler alacak kişiler bulunmaktaydı.[228] Ancak bu çabalar, Meiji Restorasyonu sonucunda Şogunluğun lağvedilmesi ile son bulmuşsa da devrimi yapanlar donanmanın gerekliliğini görmüşler ve 1869 yılında Japon İmparatorluk Donanması adıyla deniz gücünü yeniden organize ederek Şogunluğun politikalarına kaldığı yerden devam etmişlerdi.[229] Shusei Kokubô[230] sloganıyla başlanılan donanmayı yenileme hareketinin ilk amacı Japonya'nın kıyılarını yabancılardan korumaktı.[231] Henüz içeride gerek Şogunluk taraftarları gerekse diğer Samuray isyanlarının çıkma ihtimali olduğu için, buna ek olarak Rusların da Sahalin adasına çıkmaları sebebiyle kara ordusuna daha çok önem vermişler, *Rikushu Kaiju* doktrini benimsediklerinden donanma kara ordusu kadar önemli görülmemişti.[232] Ancak ilk yıllarda aciliyet nedeniyle önemsenmeyen donanma 1870'li yıllardan itibaren hızla genişletilmiş ve yalnız Hollandalılara bel bağlamayan Japonlar döneminin en güçlü donanmalarına sahip İngiliz ve Fransızlara da başvurarak kendi donanmalarını dünyanın üçüncü, Asya'nın ise en güçlü en güçlü donanması yapacak bir modernizasyon hareketine başlamışlardı.[233]

1870 yılında alınan bir kararla döneminin en güçlü donanması olarak görülen Britanya donanmasının Japon İmparatorluk Donanmasına örnek alınmasına karar verilmişti.[234] 1873-79 yılları arasında Japonya'ya gelen Archibald Lucius Douglas ve beraberindeki İngiliz subaylar Japon donanmasını İngiliz modelinde eğitmeye başladılar.[235] Aralarında Togo Heihachiro gibi ikinci Dünya Savaşı'nın önemli amirallerinin de olduğu pek çok donanma subayı bu dönemde İngilizler tarafından eğitildi.[236] Ancak 1880'lerden itibaren Japon donanmasında İngilizlerin yerini Fransızlar almaya başladı. Japon donanmasının amiral gemisi Matsushima Fransızlar

---

228 Angela Yiu, "明治の現代化と二十世紀末の国際化: 漱石の 「現代日本の開化」 を中心に [Meiji no gendai-ka to nijusseiki-sue no kokusai-ka]", *Jōsai Bungaku* 17 (1992), s. 44.

229 Japon donanmasının kurulmasını düzenleyen ferman için bkz: Bōeichō chōkan kanbō bunsho-ka, "防衛実務追懐 [Bōei jitsumu tsuikai]".

230 守勢国防 olarak yazılan bu Japonca terim statik savunma anlamına gelmektedir.

231 Paine, "Making Waves", s. 78.

232 Hiraishi, 日本通史 [nihon tsûshi: History of Japan], s. 378.

233 Schencking, "The imperial Japanese Navy", s. 93.

234 Ian Gow, *The Douglas Mission (1873–79) and Meiji Naval Education*, New York, s. 97.

235 Ian Gow, Yōichi Hirama, John Chapman, The History of Anglo-Japanese Relations, 1600-2000*III: The Military Dimension*, New York 2003, s. 79.

236 Gow, The Douglas Mission, s.101.

tarafından yapılmıştı ve işin aslı Doğu Asya'da Japonlar giderek artan bir şekilde İngilizlere rakip olmaya çalışıyorlardı.[237] Japon sanayicileri özellikle Güneydoğu Asya ve Doğu Asya pazarları başta olmak üzere Osmanlı pazarına kadar nüfuz etmeye başlıyor ve bu durum İngilizleri hiç de hoşnut etmiyordu.[238] Ayrıca Fransızların "jeune ecole" adını verdikleri ve büyük zırhlı gemilerden çok küçük ve hızlı torpido gemilerine ağırlık veren stratejileri de henüz kendisi büyük tonajlı gemiler yapacak kaynaklara sahip olmayan Japonlara millî imkânlarla savaş gemisi yapma şansı da tanıdığı için daha çabuk benimseniyordu.[239]

1882 yılındaki ilk donanma genişletme kanununu yayınlayan Japonlar, bir defada 48 savaş gemisini donanmalarına eklemek üzere üretime başlamışlar ve özellikle 1883 yılında Fransız donanmasının Çin donanması karşısındaki ezici üstünlüğünü gördükten sonra Fransa'yı kendilerine model almak konusunda daha da istekli olmuşlardı.[240] Nitekim daha önceki orduya öncelik veren sloganın yerini de 1885 yılından itibaren Kaikoku Nippon[241], yani "Denizci Ülke Japonya" sloganı almıştı.[242] Japonya daha sonraki dönemde Asya'da yapacağı yayılmacı hareketin ve ikinci Dünya Savaşı'nın başında Amerika Birleşik Devletleri ve diğer Avrupalı güçler karşısında alacağı ezici galibiyetlerin temelini işte bu dönemde atmaya başlamıştı.[243]

1886 yılında Japonya'ya gelen Fransız mühendis Emile Bertin Japon donanmasında dört yıl hizmet vererek yeni model gemiler ve cephaneyi Japonlara tanıtmış ve bu yeni gemilerin inşaa sürecinde yardımcı olmuştur.[244] Bu şekilde çeşitli kaynaklardan beslenen Japon donanması kısa süre içerisinde yalnız kendi bölgesinde değil, dünyada da nam salmış ve kısa süre sonra çıkan Rus-Japon Savaşı'nda Rusları beklenmedik bir şekilde büyük bir yenilgiye uğratıp Kore'den ve Mançurya'dan atmayı başarmıştır.[245] Nitekim Osmanlı Devleti'nden Japonya'ya gönderilen ancak dönüş

---

237 Asakawa, "Anglo-Japanese Military Relations", s. 61.
238 Asakawa, "Anglo-Japanese Military Relations", s. 62.
239 Schencking, "The imperial Japanese Navy", s. 101.
240 Arima, "The Western Influence", s. 97.
241 海国日本
242 Schencking, "The imperial Japanese Navy", s. 81.
243 Gow, Military Intervention in Pre-war Japanese Politics: *Admiral Kato Kanji and the'Washington System,* New York 2004, s.16.
244 Bassford, *Clausewitz in English*, s.281
245 Unger ve Morris, *Russia and Japan*, s. 91.

yolunda bir fırtınaya tutularak batan Ertuğrul gemisi de Japonya'yı bu zafer dolayısıyla kutlamak ve Ruslara karşı oluşturulabilecek bir ittifakın temellerini atmak üzere gönderilmiştir.[246]

[246] Kubilay Atik ve Gönen Hakan, "Turkish-Japanese Relations: A Descriptive Assessment", *Turkish Foreign Policy in the New Millenium*, ed. Hüseyin Işıksal, Frankfurt 2015, s.297.

III. BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ VE JAPONYA'NIN 19. YÜZYIL ASKERÎ MODERNLEŞME SÜREÇLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Osmanlı Devleti'nin son döneminde karşımıza çıkan askerî reformları, Japon İmparatorluğu'nun da gerçek anlamda imparatorluk olmaya başladığı ilk döneme damgasını vurmuştur denilebilir.[1] Osmanlı Devleti ile Japonya arasında her ne kadar bazı tarihsel benzerlikler bulunsa da Japonya giderek daha çok kendi içine kapanmış, Osmanlı Devleti önce Anadolu'yu birleştirip Balkanlarda fetihlere girişerek kısa süre içerisinde döneminin en güçlü ve kozmopolit devleti haline gelmiştir. Ancak 17. yüzyıldan itibaren hem Osmanlı Devleti duraklama dönemine girmiş hem de Japonya giderek daha fazla dışarıdan gelen etkilere maruz kalmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti uzun savaşlar sonucunda Avrupa'da tek imparatorluk olma iddiasından vazgeçerek Avusturya imparatorları ile eşit olduğunu kabul etmiş[2], Japonlar ise giderek artan Hristiyan nüfus ve bu dinin etkileriyle daha fazla başa çıkamayacağını anlayarak kapılarını Batılılara kapatarak kendisini dünyadan izole etmiştir.[3] Ancak 19. yüzyıla gelindiğinde Ruslar hem Osmanlı Devleti'ne hem de Japonya'ya sınır komşusu olmuş ve giderek daha fazla yayılarak her iki devletin de toprak bütünlüğünü tehdit eder hale gelmiştir. Öte taraftan İngiliz ve Fransızlar ile Japonların durumunda Akdeniz'e göre Pasifik Okyanusu'nda daha fazla etkin olan Amerikalılar giderek her iki devleti de ekonomik olarak sömürmek amacıyla eşit koşullar içermeyen kapitülasyonları imzalatmaya başlamıştır.[4]

---

1 Japonlar her ne kadar daha ilk çağlardan itibaren kendilerini bir imparatorluk olarak görüp ona göre hareket etmişlerse de üç kıtaya yayılıp pek çok farklı dil ve dinden millete hükmeden Osmanlı Devletinden farklı olarak Japonya hem yayıldığı alan hem de nüfus açısından bir İmparatorluktan çok feodal bir krallıktır diyebiliriz. Ancak Meiji Devrimi sonrasında Asya'da güdülen yayılmacı politikalar sonucunda yayıldığı alan ve hükmettiği nüfus açısından bir İmparatorluk olabilen Japonya'nın İmparatorluk süreci ise diğer İmparatorluklara kıyasla oldukça kısa sürmüş daha yüzyıl geçmeden Japonlar İkinci Dünya Savaşını kaybederek doğal sınırlarına geri dönmüştür.

2 Szalontay, *Ottoman-Habsburg Long War*, s. 57.

3 Yashiro Tashiro, 近世日本と東アジア [Kinsei nihon to higashi ajia], Tokyo 1988, s.112-143.

4 Bert Edstrom, *The Japanese and Europe: Images and Perceptions*, New York 2013, s. 17.

3.1. Tarihsel Süreçteki Benzerliklerin Karşılaştırılması

Osmanlı Devleti ve Japonya arasındaki bu tarihsel süreçteki farklılık iki ordunun reforme edilme süreçlerine de yansımıştır. Osmanlı ordusu daha ilk dönemlerinden itibaren çevresindeki tüm devletlerde olan biteni takip edip gelişmelere ayak uydurmaya çalışmıştı. Bunu sebebi ise Asya'nın en doğu ucunda izole bir ada devleti olan Japonya'ya göre Osmanlı Devleti'nin stratejik konumuydu. Bizans ile Selçuklu Devleti arasındaki sınır bölgesinde kurulan Osmanlı Devleti, Anadolu'yu birleştirip Balkanlara geçtikleri dönemde Batı'da Macarlar ve Venedikliler, Doğu'da ise Memlükler ve İranlılarla sürekli savaş halinde oldukları için orduda da buna göre sürekli yenilikler yapmaktaydı. Bu durum Osmanlıların Kanuni Sultan Süleyman döneminde zirve noktasına ulaşması ve artık kendilerini en büyük devlet olarak görmeye başlamaları ile değişmiş, Kanuni Sultan Süleyman'ın ölümünden II. Mahmut dönemine kadar orduda yapılan değişiklikler şekilden ibaret kalmış, Avrupa'daki değişiklikler ise zoraki takip etmişti. Bunun sebeplerinden birisi, hiç kuşkusuz Osmanlı Devleti'nde haklı olarak tarihsel bir tecrübeden gelen üstünlük duygusu idi.

Dönemlerinin en güçlü ordusunu kuran Osmanlılar, bu ordunun disiplini ve cesaretiyle hiçbir savaşı kaybetmeyeceğine inanıyorlardı. Aslında Avrupalı gözlemciler de Osmanlı ordusuna imreniyor ve Avrupalı kralların da ordularını Osmanlı ordusunu örnek alarak reforme etmeleri gerektiğini belirtiyorlardı.[5] Nitekim bu gerçekleştirilip Osmanlı modeli geliştirilmiş, yeni düzene geçildiğinde Osmanlı orduları giderek daha fazla yenilgiler almaya başlamıştı.[6] Özellikle Ruslar ordularını daha IV. Ivan Döneminden başlayarak Osmanlı modeline düzenlemeler getirerek yenilemişlerdi.[7] Japonlar ise her ne kadar kendilerini bir imparatorluk olarak görseler de daha ilk çağlardan başlayarak Çin'den kültürel, askerî ya da siyasi alanda bir şeyler almaktan hiçbir zaman çekinmemişlerdi. Nitekim Japon İmparatorları, Kamakura dönemi ile birlikte eski güçlerini yitirip merkezî otorite yerini derebeyliklere bıraktığında yönetime

---

5 Soykut, *Italian Perceptions of the Ottomans*, s.58.
6 Yusuf Akçura, *Osmanlı Devletinin Dağılma Devri:(xviii. ve xix. Asırlarda)*, Ankara 1985, s.42.
7 Agoston, "Ottoman Empire and Russia: 1500–1800", s.73.

gelen derebeyler dışarıdan gelen her türlü yeniliğe daha açık olmuştur.[8] Bunun sebebi ise Osmanlı Devleti'nden farklı olarak uzun süre parçalı bir yapıya sahip olan Japonya'da kendi bölgelerini yönetip diğer bölgelerle sürekli savaş halindeki derebeylerin kendilerini güvende hissetmemeleri ve bu sebeple kendilerine diğer derebeylere karşı üstünlük sağlayacak her şeyi almaya daha heveslidir.[9] İşte böyle bir süreçten geçen Japon Samuray sınıfı daha derin bir doktrini olan ve kendisine daha çok güvenen Yeniçeri ve Tımarlı Sipahi sınıfına göre dışarıdan gelen her türlü yeniliğe daha açıktı. Ancak her iki ordu arasındaki en büyük benzerlik, daha küçük yaşlarda alınan oğlan çocuklarının baştan asker olarak yetiştirilmesi ve bu çocukların ölene kadar askerlik dışında bir işle ilgilenmemeleri idi. Bu bağlamda Osmanlı ve Japon askerî sınıfı içerisinde yukarıda belirtilen siyasi görüşten gelen farklılığa ek olarak dünya görüşü açısından bir benzerliğin de mevcudiyetiydi. Aslında her ikisi de Asya kökenli olan Türkler ve Japonlar ortak atadan gelen ve aynı dil ailesine mensup diller konuşan iki millet olarak dünya görüşleri birbirine benzemekteyse de coğrafi ve tarihsel süreçteki gelişmeler ikisi arasında bazı farklılıklara da yol açmıştı. Ordu da bu benzerliklerden ve farklılıklardan kaçınılmaz olarak nasibini almıştı. Her ne kadar Japon Samuray sınıfı ile Osmanlı ordusundaki Yeniçeriler ile Tımarlı Sipahileri bu tezin konusunu oluşturmuyorsa da aralarındaki coğrafi uzaklık ve koşulların ortaya çıkardığı farklılıklardan daha ilgi çekici olanı benzerliklerdir. Ayrıca aldıkları eğitim sadece askerî eğitim olmayıp ayrıca Zen Budizmi, Konfüçyusçuluk, edebiyat ve siyaset konularında da eğitim almaktaydılar.[10] Nitekim Çin'de daha eski dönemlerde gözde olup zamanla memur sınıfı ile asker sınıfının ayrışıp okur yazarlık ve memuriyetin ön plana çıkmasıyla gözden düşen kalem-kılıç birlikteliği fikri[11] Japonya'da giderek daha

---

8 Satsumi Kobayashi, "情報鎖国ニッポンに開港を迫る米国", ドクメンテーション研究 *32/2* (01 Şubat 1982), s. 68.

9 Ito, 日本封建制度史 *[Nihon fūkensei-do-shi]*, s.61.

10 Kamigato, "明治初期教育制度の変遷(1868-71)", s.324.

11 文武一 (Çince telaffuzu wen wu yi, Japoncası bun bu ichi olan bu deyim yazı anlamına gelen wen/bun ve savaş anlamına gelen wu/bu ile bir, birlik anlamına gelen yi/ichi karakterlerinden oluşur ve bir erkeğin hem savaş sanatları hem de ilim konusunda eğitim alarak bu ikisini birleştirmesi gerektiğini belirten antik bir Çin düşüncesidir. Zamanla Japonya'da da yayılan bu düşünce Çin'de askerlik mesleğinin zamanla Çinliler değil de Türkler ve Moğollar gibi göçebe halkların tekeline girmesiyle gözden düşmüştür.

çok kabul gördü. Japonya'nın en ünlü kılıç üstatlarının aynı zamanda iyi hattatlar da olmasından da görüleceği üzere son derece kabul gören bir düşünce oldu.[12]

Bu yönüyle daha Avrupa'da krallar bile okuma yazma bilmezken döneminin üstünde bir eğitim alan Yeniçeriler ile benzerlikler kuşkusuz göze çarpmaktaydı. Ancak tarihsel süreç içerisinde Yeniçerilerin ocak sistemi bozulurken Japonya'da eğitim sistemi bozulmayıp daha da ilerlemişti. Bu açıdan bakıldığında giderek daha eğitimsiz ve bağnaz hale gelen Yeniçeriler Osmanlı Devleti'nin son dönemindeki reformların önündeki en büyük engeli teşkil ederken Japonya'daki Samuraylar tam tersine reform yapılması konusunda daha açık görüşlü olmuşlardır. Bu durumda elbette Osmanlı Devleti'nin siyasi yapısı ile Japonya'nın siyasi yapısı arasındaki farklılıklar da önemli rol oynamıştır. Osmanlı Devleti gibi merkezî bir yapıya sahip olmayan Japonya'da derebeylikler yerel düzeyde askerî yapılanmadan idareye kadar her şeyi yönetmekteydi.[13] Bu ise askerî alanda daha küçük birimlere daha kolay bir şekilde hakim olunmasını kolaylaştırmaktaydı. Beylikler arasında büyük bir ayrışma da söz konusu değildi.

Hemen her birisi diğerinin kopyası olan üç yüz kadar beylik yüz ölçümü Ege Bölgesi kadar olan bir alanı yönetmekte ve askerlerini eğitmekte çok güçlük çekmiyordu.[14] Ayrıca Yeniçeri isyanlarında olduğu gibi bir kalkışma durumu da böyle parçalı bir yapıda mümkün olmuyordu. Bir beylikteki askerler isyan edip kendi beyliklerindeki yönetime el koyacak olsa bile komşu beylikler ve şogunluk bu duruma kolaylıkla müdahale edebiliyordu. Nitekim Chôshu Beyliği'ndeki Samuraylar ayaklandığında bu ayaklanmayı yalnızca Şogunluk değil Satsuma Beyliği de bastırıyordu.[15] Bununla birlikte Osmanlı Devleti son derece güçlü merkezî yapısı ile Japonya'dan askerî örgütlenme yönüyle ayrışıyordu. Padişahlardan başka hiçbir yönetici, padişahın ataması olmadan babadan oğula mevkisini bırakamıyordu.

Köprülü ve Sokullu gibi aileler dahi ancak birkaç nesil sadrazamlık görevini ellerinde tutabilmiş ve padişah ailesi dışında hiçbir aile kalıcı olamamıştır. Bunun bir

---

12 Sagara, 武士の思想 [*Bushi no shisō*], s.37.
13 Sagara, 武士の思想 [*Bushi no shisō*], s. 47.
14 Sagara, 武士の思想 [*Bushi no shisō*], s. 43.
15 Hiraishi, 日本通史 [nihon tsûshi: History of Japan], s.141.

olumsuz sonucu ise devlet içerisinde güçlenmek isteyen odakların her fırsatta İstanbul'da özellikle sarayda huzursuzluk çıkarmaları ve merkezî orduyu oluşturan Yeniçerilerin saray siyasetinde giderek daha fazla belirleyici rol oynamıştır. Özellikle tımarlı sipahilerin de kaldırılmasından sonra en güçlü askerî birim olan Yeniçeriler uzunca süre siyaset alanında önemli bir oyuncu olmuşlar, bu durum ise ocak yapısının bozulmasını beraberinde getirmiştir. Osmanlı Devleti'nin daha önceki dönemlerdeki üstün yapısı ve siyasi anlayışı kendisinden aşağı gördüğü Avrupa'yı askerî reformlarda örnek almasına mani olmuştur. Japonlardan farklı olarak Hristiyan Avrupalıları kendisinden kültürel ve dinsel açıdan aşağıda gören Osmanlılar askerî alanda da yüzyıllarca Avrupalılara üstünlük kurmuş olmanın verdiği özgüvenle uzunca süre Avrupalılardan öğrenecekleri hiçbirşey olmadığına kanaat getiren bir siyasi atmosfer içerisindeydiler. Bunun tersine küçük derebeyliklerden oluşan Japonya'da yönetici sınıfı oluşturan Samuraylar da bu küçük Derebeyliklerden gelmekteydiler ve halihazırda son derece geri kalmış askeriyelerini yeni baştan kurmak çok zor değildi.[16] Siyasi yönden çok daha gelişmiş olan Osmanlı Devlet yapısına göre bir beylikler konfederasyonunu andıran Japonya'da büyük reformlar yapmak görece daha kolaydı. Şekillendirilmeyi bekleyen ham bir hamura benzeyen Japonya'ya kıyasla Osmanlı siyasi ve toplum yapısı çok daha karmaşık olduğu için bu yapıda pek çok reformu yaparken Japonların yaptığı gibi Avrupalı bir devleti bire bir taklit etmenin imkânı yoktu. Nitekim başarılı reformlar yapan Osmanlı ve Alman subayları da Avrupa'daki yenilikleri Osmanlı Devleti'nin siyasal yapısına uygun bir şekilde revize etmeleri durumunda başarılı olabiliyorlardı.

Daha önce de belirtildiği gibi iki devleti arasındaki ekonomik yapıların farklılığı da iki devletin ordularının modernizasyon sürecini farklı şekillerde etkilemekteydi.

Üç kıtaya yayılan ve ticaret yolları üzerinde kurulu olan Osmanlı Devleti daha ilk yıllarından itibaren ticaret gelirlerinden büyük kazanç sağlamaktaydı ve zenginliğini geniş toprakları kadar da bu uluslarası ticaret ağlarından gelen gelirlere borçluydu. 17. yüzyıla gelindiğinde dünyanın en zengin devletlerinden birisi olan Osmanlılar donanmaları yandıktan sonra eğer isterlerse tüm donanmanın yelkenlerini ipekten

---

16 Christensen, "The Meiji Era", s.72.

yapabilecek kadar zengin olmakla övünmekteydi.[17] Ancak ticaret yollarının kara yolu yerine yeni bulunan deniz yollarına doğru kayması ve Amerika kıtasından getirilen bol miktarda altın ve gümüşün enflasyona neden olması sonucunda Osmanlı ekonomisi ticaret alanındaki gelirlerinden olmaya başladı.[18] Buna neredeyse yüzyıla yakın süren Celali İsyanları, İran ve Avusturya savaşları ile 18. yüzyıldan itibaren giderek şiddetlenen Rusya ile savaşlar da eklendiğinde Osmanlı ekonomisi iyiden iyiye güç kaybetmeye başladı. Aslında aynı dönemde tüm Akdeniz ekonomileri güç kaybetme eğilimindeydi.

Venedik, Cenova, Floransa gibi eski İtalyan şehir devletlerinin de eski güç ve görkemlerinden eser kalmamış, kısa süre sonra da Avusturya egemenliğine girmişlerdi.[19] Buna ek olarak imzalanan kapitülasyonlar da Osmanlı üreticisini giderek daha zor duruma düşürmüş ve bir sermaye birikimi ve sanayileşme hamlesi olmasının önündeki en büyük engeli oluşturmuşlardı.[20] Aslında ilk kapitülasyonları Fransızlara Kanuni Sultan Süleyman döneminde gönüllü olarak veren Osmanlılar o dönemde gerek ticaret yolları üzerindeki egemenlikleri gerekse dönemine göre yüksek üretim kapasiteleri nedeniyle böyle imtiyazlar verecek kadar güçlüydüler. Nitekim daha bu dönemde Osmanlılar dış ticarette fazla vermekteydiler. Denizcilikte meydana gelen gelişmeler sonucunda İpek Yolu'nun artık kullanılmaması ile sonuçlanmış ve Osmanlı ticaret gelirleri düşmeye başlamış, daha sonrasında ise meydana gelen sanayi devrimi sonucunda Osmanlı üreticisi ucuz ve bol bulunan Avrupa malları karşısında zor duruma düşmüştür.[21] Japonya ise zaten 1640 yılında dış ticareti devlet tekeline alarak sınırlandırması nedeniyle böyle bir sorunla karşılaşmamış, tam tersine giderek şehirleşme oranı artıp refah seviyesi yükselen bir toplum haline gelmiştir.

Japonya ayrıca küçük bir ülke olmasına rağmen son derece zengin bakır, altın ve gümüş madenlerine sahip bir ülkeydi. Hatta Japonya'da çıkarılan ve pazara sürülen

---

17 Batmaz, *Osmanlı Bahriyesi*, s. 48.
18 Pamuk, *A Monetary History of the Ottoman Empire*, s. 178.
19 Soykut, *Italian Perceptions of the Ottomans*, s. 374.
20 Acartürk ve Kılıç, "Osmanlı Devletinde Kapitülasyonların İktisadi Ve Siyasi Perspektiften Analizi", s.41.
21 Timur, *Osmanlı Toplumsal Düzeni,* s.87–94.

gümüş miktarı İspanyolların Peru'da çıkardıkları gümüş miktarına denk miktardaydı.[22] Dışarından alınacak pek çok malı ise Japonlar kolaylıkla kendileri de üretebiliyordu. İpek, çay, metal ürünler ve seramik konusunda son derece gelişmiş bir tekniğe sahip olan Japonya dışarıya da pek çok mal satmaktaydı.[23] Nitekim Çin ile kriz yaşanan yıllarda Hollandalılar tüm Avrupa'da piyasaya Japon çayı ve ipeği sürmekteydi.[24] Bu durum ise Japonya'da sürekli refah artışı ve sermaye birikimine sahip bir tüccar sınıfı ile güçlü iç pazar yaratmıştı. Ancak bu durum da Avrupalıların iştahını kabartmış ve önce Çin'i silah zoruyla kapitülasyonlar imzalamak zorunda bırakan Batılı güçler 19. yüzyılın ikinci yarısında Japonları da Amerika önderliğinde kapitülasyonlar imzalamaya ve ülkeyi dış dünyaya açmaya zorlamışlardı. Bununla birlikte reform hareketlerine başladıklarında Japonya'nın Osmanlı Devleti'ne göre en büyük üstünlüğü zengin bir tüccar sınıfı ile sermaye birikimine sahip olmasıydı. Oysa Osmanlı maliyesi 17. yüzyıldan beri süregelen pahalı ve sonuç vermeyen savaşlar sonucunda çökme noktasına geliyor ve Osmanlılar yüksek faizlerle borç almak suretiyle reform için gerekli yatırımları yapabiliyorlardı. Osmanlı Devleti gibi çok milletli bir yapıya sahip olmayan Japonya'da sermaye sahibi tüccarlar da Japon'du ve bazıları son derece milliyetçi ve Samuray kökenli olan bu tüccar sınıfı içerisinde yerleşmiş bir ulusal bilinç mevcuttu.[25] Osmanlı Devleti'nde ise çok milletli bir yapı vardı ve sermaye sahipleri çoğunlukla Ermeni, Rum ve Yahudilerden oluşmaktaydı. Bu sermaye sahibi gruplar ise kendilerini tam olarak Osmanlı Devleti'ne ya da Türk kimliğine aidiyet içerisinde hissetmedikleri gibi zaman zaman da devletin aleyhine çalışabiliyorlardı. İki devletin devlet maliyeleri dışındaki belki de en büyük farklılık buydu.

Daha önce belirtildiği gibi bugünkü Toshiba, Mitsubishi gibi büyük firmaların kurucuları olan Japon girişimciler daha şogunluk döneminden başlayarak ellerindeki sermaye ve üretim kapasitesini devletin ihtiyaç duyduğu alanlara doğru yönlendirerek devlet ile el ele çalışmışlar böylelikle de hem millî imkânlarla silah üretimi devlet eliyle yapılmasına kıyasla çok daha etkin ve hızlı olmuşlar hem de devlete herhangi bir yük

---

22 William S. Atwell, "A Seventeenth-Century 'General Crisis' in East Asia?", *Modern Asian Studies* 24/4 (01 Ekim 1990), s.133.

23 David L. Howell, "Proto-Industrial Origins of Japanese Capitalism", *The Journal of Asian Studies 51/2* (01 Mayıs 1992), s.57; https://doi.org/10.2307/2058029.

24 Goodman, *Japan and the Dutch*, s.81.

25 Sheldon, "Merchants and Society", s.76.

getirmemişlerdir. Osmanlı Devleti ise daha önceki bölümlerde gördüğümüz gibi askerî alandaki tüm yenilikleri kendi imkânları ile ve tamamen devlet eliyle yapmak zorunda kalmıştır. Almanya, İngiltere ve Fransa'da silah üretimini ve geliştirme çalışmalarını tamamen özel şirketler yaparken Osmanlı'ya gelen yabancı subaylar da kendi ülkelerinin silah firmalarından silah alınması için Osmanlı Devleti'ni ikna çabası içerisindeydiler.[26] Bunun sonucu olarak ise Osmanlı Devleti'nin silah sanayi giderek duraksamış ve sonunda Osmanlı ordusu silahlarının modernizasyonu ve yeni silahlar konusunda tamamen dışarıya bağımlı bir hale gelmiştir.[27] Japonya'da ise devlet ile zaibatsu adı verilen büyük girişimler ilk baştan itibaren ulusal çıkarlar etrafında kenetlenerek güç birliği yapmış ve devletin ihtiyaç duyduğu teknik ve ekonomik yardım her zaman zaibatsulardan oluşmuştu.[28] Silah üretimini çok kısa bir sürede millî kaynaklar ile yapmayı başaran Japon sanayiciler devletin bu alanda dışa bağımlılığını ortadan kaldırarak reform hareketlerinin de hızlanmasını sağlamışlardı. Osmanlı Devleti reformları ele alırken daha önceki bölümlerde de ele alındığı üzere genellikle askerî reformlara odaklanıyor ekonomi ve siyaset alanındaki reformları genellikle arka plana atıyordu. Oysa güçlü bir ordu için güçlü bir ekonominin gerekliliğini Japonlar daha baştan görmüşlerdi.[29] Ayrıca reformları destekleyecek siyasi iklim de yukarıda belirtildiği gibi Osmanlı Devleti'nde zorlukla oluşturulurken kültürel ve etnik yönden tek parçalı olan Japonya'da daha kolay oluşturulabilmiş ve siyasi reformlar yapılırken de ekonomik reformları ve tüccar sınıfını koruyacak şekilde yapılmaktaydı.[30] Oysa Osmanlı Devleti kapitülasyonlar sonucunda tüccar sınıfını koruyamaz hale gelmiş, ayrıca kendisini devlete daha fazla aidiyet içerisinde hisseden Türkler arasından da sermaye sahibi bir grup yaratamamıştı. Bunda elbette tüm unsurlara eşit olarak yaklaşan Osmanlı anlayışının da payı büyüktü. Ancak Fransız Devrimi sonrasında yayılan milliyetçilik düşüncesinden etkilenen azınlıklar zamanla Osmanlı Devleti'nden giderek daha çok uzaklaşmış ve kendi çıkarlarını ön plana koymuşlardı. Nitekim Yunan

---

26 Beşirli, "II. Abdulhamid Döneminde Osmanlı Ordusunda Alman Silahları", s. 94.
27 Beşirli, "Alman Silahları", s. 95.
28 Emi, "The Growth of The Japanese Economy", s. 82.
29 Emi, "The Growth of The Japanese Economy", s. 82.
30 Emi, "The Growth of The Japanese Economy", s. 82.

ayaklanması sırasında Yunan donanmasını oluşturan gemiler Rum tüccarların ticari gemilerine top ve silah takılmasıyla elde edilmişti.[31]

[31] Braude-Lewis, *The Central Lands*, s.375.

3.2. Tarihsel Süreçteki Farklılıkların Karşılaştırılması

Osmanlı Devleti ile Japonya arasında toplumsal yapıdaki bazı benzerliklerin yanı sıra birtakım farklılıklar da mevcuttu. İşte bu benzerlik ve farklılıklar da askerî alanda yapılmak istenen reformların başarıya ulaşmasında ya da başarısız olmasında rol oynamaktaydı. Osmanlı Devleti yukarıda da belirtildiği gibi çok uluslu ve çok dinli bir yapıya sahipti. Balkanlarda yaşayan Yunan, Sırp, Bulgar, Romen gibi Hristiyanların yanında Boşnak, Arnavut, Pomak gibi Müslüman olup Türk olmayan azınlıklar da mevcuttu. Ortadoğu'daki topraklarında ise daha da büyük bir çeşitlilik vardı. Arapça konuşanlar arasında bile Müslümanlığın Sünni ve Şii kollarının yanı başında Dürzilik, Yezidilik, Hristiyanlık ve diğer eski dinler de hâlâ varlıklarını sürdürmekteydi.[32] Anadolu'da Türkler Rumlar ve Ermeniler ile bazı şehirlerde de Yahudiler iç içe yaşamaktaydılar. Ancak yönetici sınıfı oluşturan ve reformlarda öncü rol oynayanlar çoğunlukla Müslüman Türklerdi.

Bu bağlamda bakıldığında reformlar konusunda Japonya'daki gibi bir mutabakat sağlamak daha zordu. Japonya'da reformları gerçekleştiren sınıf ile toplum katmaanları arasında dilsel ya da dinsel bir ayrışma olmaması reformları kolaylaştırdığı gibi kabul de görmesini sağlıyordu. Osmanlı Devleti'nde ise reformlara Türkçe konuşan Müslüman kesimden de karşı çıkanlar oluyordu. Bu durum Batılı tarihçiler tarafından ne yazık ki İslam dininin gerici olmasına ve bağnazlığına yorumlanmaktaysa da aslında daha çok toplumsal bütünleşememe ile alakalıdır. Daha önce belirtildiği gibi zaman zaman zorunlu askerlik gibi meselelerde Hristiyan halk reformlara mesafeliyken Müslüman ve Türk olmasına karşın göçebeler de karşı çıkmaktaydı.[33] Bunun altında yatan sebep ise dinsel kaygılar değil, çıkar çatışmaları ve ekonomikti. Saray içerisinde reformlara en çok karşı çıkan ulema sınıfı Osmanlı Devleti'nde daha ilk dönemlerden itibaren Türklerin tekelindeydi.[34] Ancak ulema yalnızca dinsel sebeplerle değil, daha çok kendi çıkarlarını ve konumlarını yitirme korkusuyla Yeniçerilerin yanında yer alıyordu. Nitekim İslam dininin kendisi de bilimsel alandaki yeniliklere ve yeni

---

32 Braude-Lewis, *The Central Lands*, s. 27.
33 Yıldız, *Neferin Adı Yok*, s.61.
34 Özkul, *Ulema*, s.37.

tekniklerin dışarıdan alınmasına karşı olan bir din değil de, bir hadiste de "*ilim Çin'de bile olsa gidip alınız*" diye belirtilmesinden de anlaşılacağı üzere Müslümanlar ilk dönemlerden itibaren dışarıdan gelen yeniliklere hep açık olmuş, Yunanca ve Latince pek çok eseri tercüme etmişlerdi.

Bu itibarla Osmanlı Devleti içerisinde ulema ve yeniçerinin dini bahane ederek reformlara karşı çıkmasına farklı bir gözle bakmak gerekir. Peki Japonya'da sağlanan toplumsal mutabakat neden Osmanlı Devleti'nde sağlanamamıştır? Bu konu da son derece karmaşık sorunların iç içe geçmesinden kaynaklanmaktadır. Yeniçeriler ilk dönemlerde yeniliğe son derece açık ve dışarıdan yararlı olacak her türlü teknolojiyi İslam adına yaptıkları fetihlerde kullanma düşüncesiyle kendilerine mâl etmeye meyilli idiler.[35] Ancak orijinal Yeniçeri Ocağı sistemi bozulmaya başlayıp da askerlikle alakası olmayan kişiler Yeniçeri Ocağı'na maddi çıkar için girmeye başladıklarında bu iş askerlikten çok ticarete dönüşmeye başlamıştı. Bunun sonucu olaraksa saray içi mücadelelerde Yeniçeriler devletin bekasından çok kendi alacakları ulufeyi ve çıkarlarını düşünmeye yönelmişlerdi. Benzeri bir durum ulema içerisinde de görülmeye başlanmış, harem içerisinde kendi oğlunu tahta geçiren sultanlar ve harem ağaları yaptıkları darbeleri meşrulaştırmak için ulemayı rüşvete bağlamış ve ulema giderek siyaset içerisine çekilerek kendi sınıfının çıkarlarını düşünür hale gelmişti.[36] Her iki grup da genellikle ortak hareket etmekteydi ve yaptıkları darbelere yada yasadışı işlere dini kılıf olarak kullanmaktaydılar. Özellikle Yeniçeriler kendilerine rakip olacak ve hatta kendilerinin sonunu getirecek modern ordulara karşı idiler; bu sebeple ordu içerisindeki her türlü yeniliğe şüphe ile bakar hale gelmişlerdi. Ulema ise Yeniçeri'nin yerine Bektaşilik ya da başka bir tarikatla bağlantısı olmayıp batı tarzında modern bir ordunun gelmesi durumunda kendi güçlerinin de sona ereceğini ve saray içerisindeki güç mücadelelerinden el çektirilerek sıradan din adamlarına dönüşüp imtiyazlarını yitireceklerinden korkmaktaydılar.[37] Anadolu'daki sıradan halk ise yıllar süren savaşlara sürekli olarak asker sağladığı için eknomik ve sosyal olarak Avusturya, İran ve Celaliler ile yapılan savaşların faturasını en ağır şekilde ödemiş şimdi ise yeniden 4-5

---

35 Uzunçarşılı, *Kapukulu Ocakları: Acemi Ocağı ve Yeniçeri Ocağı*, s.42.

36 Akgündüz, *Osmanlı medreseleri: XIX asır*, 2004, s.79.

37 Kemal Daşçıoğlu, "Yeniçeri Ocağı ve Bektaşî Zaviyelerinin Kapatılması", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi 34*, (2005), s.139.

yıl gibi uzun sürelerle zorunlu askerlik yapmak istemiyorlardı.[38] Özellikle yöresel olarak Yörük ya da Türkmen denilen göçebeler zaten nüfuslarının azlığı ve ekonomik koşullarının giderek kötüleşmesi nedeniyle obadaki erkekleri belirsiz sürelerle askere göndermeye yanaşmıyor, öşür gibi hayvancılık yapanlara yüklenen ağır vergilerin altında yeterince ezildiklerini düşünüyorlardı.[39] Bu duruma bir de gayrimüslimlerin askerlik yapmaması ve yapmamakta diretmesi eklenince Müslüman Türk nüfus iyiden iyiye kendisi haksızlığa uğramış hissetmekteydi.[40]

Ayrıca Arap ve Balkan coğrafyasındaki Müslümanlardan da uzun süreler askere alınmaması gibi bir durumun ortaya çıkması Anadolu ve Balkanlardaki Türkleri askerlikten soğutmaya başlamıştı. Balkanlardaki Hristiyan nüfus ise daha önce de belirtildiği gibi geleneksel Osmanlı toplumu içerisinde daha Selçuklu döneminden başlayarak devlet ile bir aidiyet kurup hizmet ederken özellikle Fransız Devrimi sonrasında ayrılıkçı fikirlere kapılmış ve giderek kendi çıkarına dokunan zorunlu askerlik gibi reformlara daha soğuk bakmaya başlayıp devlet ile arasındaki aidiyet duygularından sıyrılmaya başlamışlardı.[41] Son olarak ise hemen her reform hareketi İstanbul'da çıkan bir isyan hareketi ile son bulmaktaydı. Her ne kadar isyanları çıkaranlar yeniçeriler olsa da İstanbul halkı da bu isyanlara destek veriyordu ve isyanların başarıya ulaşması İstanbul'daki halk desteği ile mümkün olmaktaydı.[42] İstanbul'un kendisi daha fethinin ilk yıllarında itibaren son derece kozmopolit bir yapıya sahipti.

Bu noktada müslim ve gayrimüslim olarak yapılacak bir ayrım son derece basit olacaktır. Gayrimüslim olan halk Katolik ve Ortodoks mezhepleri dışında etnik olarak Rum, Ermeni ve İtalyanlardan oluşmaktaydı. Bunlara Yahudilerin de eklenmesi ile son derece renkli bir yapı mevcuttu.[43] Ancak isyanları asıl destekleyenler olan Müslüman halk da Türkler haricinde Arap, Arnavut, Boşnak, Pomak gibi Ortadoğu ve Balkan

---

38 Yıldız, *Neferin Adı Yok*, s.27.
39 Yıldız, *Neferin Adı Yok*, s. 36.
40 Gülsoy, *Osmanlı Gayrimüslimleri*, s.52.
41 Gülsoy, *Osmanlı Gayrimüslimleri*, s.97.
42 Erhan Afyoncu, Ahmet Önal, Demir, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Askeri İsyanlar ve Darbeler 89*, 2010, s.36.
43 Halil İnalcık'ın tercüme etmiş olduğu İstanbul'un fethinden hemen sonrasına ait defter de bunu destekler bir tablo çizmektedir. Bkz: İnalcık, *The Survey of Istanbul 1455: The Text, English Translation, Analysis of the Text, Documents*.

kökenli etnisitelerden meydana gelmekteydi.[44] Örneğin Patrona Halil'in Arnavut kökenli olduğu bilinmekteydi. Bu bağlamda da çok farklı toplumsal hareketler reformlara karşı Yeniçeriler ile birlikte hareket etmekteydi.

Patrona Halil İsyanı'nı ele aldığımızda her ne kadar isyanın ana sebebi dini gibi görünse de Patrona Halil işsiz bir Arnavut idi ve çevresine toplananlar da ekonomik nedenlerle zorluk içerisindeki kimselerden oluşuyordu. Bunların asıl öfkeleri, dini kurallara riayet edilmemesi değil, kendileri fakirlik içerisinde yaşarken lale bahçelerinde keyif çatan üst tabakaya idi.[45]

Japonya ise bu kadar çeşitli toplumsal katmanlar, bu kadar çeşitli etnik ve dinî yapılarla iç içe geçerek bir kozmopolit bir fotoğraf göstermiyordu. Homojen etnik yapıya ek olarak toplum sırasıyla samuraylar, çiftçiler, zanaatkâr ve tüccarlar olarak ayrılıyordu. Her ne kadar toplumsal sınıflandırmada çiftçiler, zanaatkârlar ve tüccarların daha üstünde olsa da aslında ekonomik ve dolayısıyla sosyal yaşamda en altta olan çiftçiler isyan etmeye en yatkın gruptu ve tepeden inme yapılan reformlar onların hayatına büyük değişiklikler meydana getirmiyordu.[46] Bundan ötürü köylü isyanları genellikle yapılan reformlardan bağımsız olarak kıtlık zamanlarında ya da vergi memurlarının kötü davranışları yüzünden çıkmaktaydı. Zorunlu askerlik gibi Osmanlı köylüsüne angarya olarak görülen ve zaten yıllardır yapmakta oldukları bir görev Japon nüfusunun büyük çoğunluğunu oluşturmasına rağmen pek çok haktan silah taşıma yetkisini kendi tekelinde bulunduran Samuraylar tarafından mahrum bırakılan Japon köylülerine yeni kazanılmış bir hak ve özgürlük gibi gelmekteydi. Nitekim pek çok Japon köylü orduya yazılarak kısa süre içerisinde ordu içerisinde yükselmiş ve aileden gelen samurayların tekelini kırmaya başlamışlardı. Bu açıdan bakıldığında söz konusu toplumsal yapının Osmanlı Devleti ve Japonya'da halkın askerlik hizmeti ve askerî reformlara bakışlarını farklı yönlerde etkilediğine işaret etmekteydi.

---

44 Braude ve Lewis, *The Central Lands*, s.12.
45 Afyoncu, Önal, Demir, *İsyanlar ve Darbeler 89*, s.48.
46 Masashi Mitani, "戦時期日本の社会思想–現代化と戦時変革 (1930 年代の日本思想) [Senji-ki Nihon no shakai shisō – gendai-ka to senji henkaku (1930-nendai no Nihon shisō)]", s.187.

SONUÇ

19. yüzyılın ikinci yarısı Avrupalı güçlerin bütün dünyada egemenlik kurmaya başladıkları bir dönemdir. Bu dönemde özellikle İngilizler ve Fransızlar güçlü donanmaları sayesinde Akdeniz'de ve Hint Okyanusu ile Pasifik Okyanusu'nun batı kıyılarında giderek artan bir egemenlik tesis etmişler; Osmanlı Devleti, Japonya, Çin, Kore gibi devletleri de kendileri için imtiyazlar sağlayan kapitülasyonları imzalamaya zorlamışlardır. Öte yanda karadan Rusya'nın yeni bir güç olarak hem Avrupa hem de Asya'da ilerleyerek Batı'da Osmanlı Devleti, doğuda ise Türk devletleri ve Çin'in aleyhine genişleyerek tüm Sibirya'yı ve Orta Asya'nın büyük bir kısmını işgal ettiği görülmüş ve Japonya'ya da denizden komşu olma ihtimali doğmuştur. Aslında bu yayılmacı politikanın kökenleri daha eskilere, Avrupa'nın 15. yüzyılda başlattığı coğrafi keşiflere kadar dayanmaktadır. Yine bu dönemde Avrupalı devletler; gerek askerî güç gerekse teknik ve ekonomik bakımlardan henüz çok gelişmiş düzeyden uzaktı ve ne Osmanlı ne de Çin gibi büyük imparatorluklara tehdit arz edecek bir durumda değillerse de Amerika ve Afrika'da iptidai bir kabile yaşamı süren halklara karşı sömürgecilik faaliyetine girişip ilk başlarda Asya'daki büyük imparatorluklara ve diğer daha küçük devletlere yalnızca ticaret ve misyonerlik faaliyetleri için yaklaşmıştır.

Osmanlı Devleti ile Fransa arasında Kanuni Sultan Süleyman döneminde imzalanan ve Fransa'yı Habsburglara karşı bir ittifak için Osmanlı tarafına çekmeyi hedefleyen kapitülasyon anlaşmaları, Fransızlara Osmanlı topraklarında düşük vergilerle ticaret yapma imtiyazının yanında Osmanlı Devleti'nin gayrimüslim tebaası arasında misyonerlik faaliyetleri yürütmeye de hak tanımıştı. Osmanlı Devleti'nde gayrimüslimlere karşı bir zorlama politikası olmayıp tam tersine kendi dinî cemaat önderleri, hukukları ve dillerini korumaları teşvik edilmekte idi. Bu sebepten ötürü Fransızların gayrimüslim tebaa'dan Rum ve Ermenileri Katolik mezhebine geçirmesi de Osmanlı Devleti tarafından bir tehdit olarak algılanmamakta idi. Her ne kadar daha sonra Habsburglar ile olan mücadele sebebiyle Osmanlı Devleti Katoliklere karşı Protestanları destekleme siyaseti gütmüşse de bu siyaset Osmanlı Devleti içerisinde faaliyet gösteren Fransızları etkilememiş, tam tersine ilerleyen yıllarda Osmanlı Devleti

içerisindeki Fransız nüfuzu giderek daha fazla artmıştır. Osmanlı devletinin 18. yüzyıl ortalarına kadar Avrupa karşısında askerî açıdan büyük bir zaafiyete sahip olmadığı görüşü o dönemin insanlarınca ortak bir kanaat idi denilebilir. Buna mükabil Japonya ve Çin'de de hemen hemen aynı dönemlerde benzer kapitülasyon anlaşmaları imzalanmış ve özellikle Cizvit ve Fransisken tarikatları Fransa, Portekiz ve İspanya tarafından desteklenerek Asya'da yayılmaya çalışmıştır.

Osmanlı Devleti ile Japonya'nın 19. yüzyıldaki reform ve modernleşme çabalarını birbirinden ayıran siyasal ve sosyal yaklaşımların temelinde de aslında bu dönemde bu iki ülkenin birbirinden oldukça farklı olarak içinde bulundukları Avrupalı güçler ile olan ilişkilerini etkileyen durumlardır. Osmanlı Devleti 16. ve 17. yüzyıllarda gücünün zirvesinde idi ve kendisine ciddi anlamda tehdit olmanın ötesinde kafa tutacak herhangi bir Avrupalı güç yoktu ve bu dönemde Osmanlı Devleti'nin tüm komşuları kendisine karşı ancak bir savunma siyaseti izleyebilmekte idiler. Bu durum ise Osmanlı Devleti'nin uzun vadede Avrupalı devletleri potansiyel bir tehdit olarak görmeyip tam tersine Osmanlı aydınlarının Avrupalıları küçümsemesine ve onlardan öğrenilecek fazla bir şey olmadığına inanmalarına sebebiyet vermekte idi. Nitekim 19. yüzyılda dahi yukarıda da belirtildiği gibi Osmanlı aydınları Batı'nın değerlerini ve ideolojisini ve düşünce yapısını değil, yalnızca teknik bilgilerini incelemeye değer görmüştür. Aslında Osmanlı'nın orduyu modernleştirme çabalarına hiç başlamadığı da söylenemez. Daha 18. yüzyılda ve daha öncesinde dahi Avrupa'dan özellikle topçuluk ve ateşli silahlar alanında uzmanlar çağrılarak son teknoloji silahların üretimine ve yaygınlaştırılmasına çalışılmışsa da Osmanlı Devleti'ni artık 19. yüzyıla gelindiğinde Avrupalı rakiplerinden ayıran temel etken ordunun yapısı ya da kullanılan silahlar değil, sanayileşme olmuştur. Avrupa'da İngiltere'den başlayarak kıta Avrupasına yayılan sanayi devriminin Rusya'da da yerleşmesi ile birlikte ateşli silahların seri ve büyük miktarlarda belirli standartlara uygun olarak üretilmesine başlanmıştır. Osmanlı Devleti ise her ne kadar teknik bilgi açısından bu silahların yapımını bilen uzmanları gerek Avrupa'dan getirtmiş gerekse kendi bünyesinde yetiştirmişse de bu silahların üretimini yalnızca devlet eli ile yapması mümkün olmamış, devletin sosyo-ekonomik yapısı ise Cumhuriyet dönemine kadar sanayileşme hamlesini yürütecek bir zümreye sahip olmamıştır. Bunun sonucunda silah ithalatı ile yetinmek zorunda kalınmış ve bu da uzun

vadede Osmanlı bütçesinin açık vermesine sebebiyet vermiştir. Yeniçerilerin siyasi ve ekonomik baskılarının da etkisi ile artık modern ordu kurulduğunda devletin sanayileşme hamleleri yapamayacak durumda olmasına sebebiyet vermiştir. Tüm bu gelişmelerin sonucunda Osmanlı Devleti devrinin çok ötesinde olan ordusu zaman içerisinde hantallaşıp yozlaştığında askerî bir modernleşme hamlesi yapmakta zorlanmıştır. Batı'dan ithal ordu yapısı ve silahlarla askerî bir modernleşmeye gitmişse de düşünce yapısındaki değişiklik ancak 19. yüzyılın ikinci yarısında meydana gelmeye başlamıştır.

Bu dönemde ise hantal devlet idaresi yeniliklerin yeterince hızlı yapılmasına izin vermemişse de Japonya ile aşağı yukarı aynı dönemde Osmanlı'da da bir askerî oligarşi oluşmaya başlamış ve askerî reformlara öncülük etmişti. Bu grup ise fakir ailelerin çocukları olup askerî okullara alınarak yetiştirilen subaylar olup sultanın himayesinde büyüdükleri için tıpkı klasik dönemdeki Osmanlı ordusunda Yeniçerilerin henüz bozulmadığı dönemde olduğu gibi sultana bağlı bir gruptu.

Buna karşılık Japonya ise 13üncü yüzyıl sonundaki Moğol saldırıları sonucunda Muromachi şogunluğu hükûmetinin yıkılması sonucunda 14. ve 15. yüzyıllarda irili ufaklı derebeyliklere bölünmüştü. Daha sona her ne kadar 16. yüzyılda arka arkaya gelen üç yetenekli lider olan Oda Nobunaga, Hideyoshi Toyotomi ve Tokugawa Ieyasu tarafından ülke yeniden büyük ölçüde birleştirilmişti. Hatta Hideyoshi Toyotomi dönemide kısa süreli olarak Kore'nin fethi de denenmişse de 17. yüzyılın başından itibaren Tokugawa şogunları kendilerini güvende hissetmemekteydiler. Japon yöneticiler Avrupa'dan gelen özellikle Katolik devletlere ve misyonerlerine karşı güven duymayıp bunların Filipinler gibi kendi takımadalarını da önce Hristiyanlaştırıp daha sonra sömürgeleri haline getireceklerini düşünmekteydiler.[47] İşte bu sebepten dolayı Japonlar Protestan olan Hollanda dışındaki tüm Avrupalı güçlere karşı bir kapanma siyasetine kalkıştı. Aslında sanılanın aksine Japonya böyle bir siyaseti güden yegane devlet de değildi. Hemen hemen aynı dönemde Çin ve Kore de benzer bir siyaset izleyerek kendi ülkelerinde hem hıristiyanlığı yasaklamış hem de Avrupalılar ile ticareti Afyon savaşlarında Çin'in yenik düşmesine değin yasaklayarak Batı'daki gelişmelere

---

47 Lehmann, "Old and New Japonisme", s. 149.

karşı kendisini kapatma yoluna gitmişti. Ancak Osmanlı Devleti ile uzakdoğudaki devletler arasındaki temel farklılık bu dönemde Osmanlı Devleti gücünün zirvesinde ve kendisine güveniyorken parçalı bir yapıdan kırılgan bir merkezî yönetime henüz yeni geçmiş Japonya ile artık son dönemlerini yaşayan Çin'deki Ming Hanedanı ve henüz yeni Japon ve Mançu işgallerini atlatmış olan Kore, kendisine güvenecek durumda değildi. Tersine Avrupalıları kendilerine karşı bir tehdit olarak görmekteydiler. İşte bu temel farklılık ise Japonların daha sonra bir kere Avrupalılara kapılarını açtılar mı tıpkı 2000 yıl kadar önce Çin medeniyetine kapılarını açtıklarında yaptıkları gibi topyekûn bir kabulleniş safhasından geçerek tepeden tırnağa tüm devlet yapısını, teknik ve idari kuralları Çin modelinde yapılandırmalarına benzetmişti.

Her ne kadar Meiji restorasyonu Japonya'nın kapılarını Batı'ya açarak kapitülasyon anlaşmaları imzalamasına bir tepki olarak ortaya çıkmış ise de devrimi yapanlar kısa süre içerisinde yıktıkları şogunluktan daha ateşli bir şekilde batılılaşma hamlesine girişmişlerdir. Bunda ise özellikle Batı'nın silahları karşısında giderek üstün konumunu kaybeden Osmanlı Devleti'nde ve baştan itibaren Avrupa'nın ateşli silahlarını kullanması gerektiğini gören ancak özellikle iki yüz yıldan uzun süre onlara kapılarını kapatıp buradaki gelişmelerden habersiz yaşadıktan sonra Batı karşısında askerî olarak âdeta aciz duruma düşen Japonya'da devletin ileri gelenlerinin karşılaştıkları tehdidin büyüklüğünün farkına geç varmaları yatmaktadır. Bu duruma tepki olarak ise Osmanlı Devleti ve Japonya ilk başta geleneksel yapılarına başvurmuşsa da Batı ile yalnızca Batı'nın silahları ile başedebileceklerini anladıktan sonra her iki devlet de batı tarzında ordular oluşturmaya girişmişlerdi. Osmanlı Devleti gerek coğrafi yakınlık gerekse tarihsel süreçteki ilişkilerinin derinliği nedeniyle Japonya ile kıyaslandığında çok daha erken bir çağdaşlaşma hamlesine başlamıştır. Bu yakınlık dolayısıyla Osmanlılar uzun süre savaştıkları ve düşman olarak gördükleri Avrupalılara güvenmek konusunda daha isteksizdiler. Japonlar ise daha 17. yüzyılın ortalarında kapılarını Hollanda haricindeki Avrupa devletlerine kapatarak Avrupalılar ile olan ilişkilerini 19. yüzyıla gelene kadar dondurmuşlardı. Bunun sonucu olarak 17. yüzyıldaki halinde kalan askerî yapı artık 19. yüzyıla gelindiğinde Batılıların baskısına daha fazla direnemeyecek kadar geri kalmıştı. Ordusunu bu uzun bir süre zarfında yavaş

yavaş modernize eden Osmanlı Devleti'nden farklı olarak kısa bir süre içerisinde köklü değişikliklerin yapılması gerektiği düşüncesinin yerleşmesi ile sonuçlanmıştı.

Japonya'da modernleşme hareketi Osmanlı Devleti'nden farklı olarak kısa bir süre içerisinde ve Batı'dan gelen pek çok yeniliğin sorgulanmadan kabullenmesi ile yapılmıştır. Osmanlı Devleti için Yeniçeri teşkilatı aslında Avrupa'daki düzenli ordulara bile temel teşkil etmiş ve Avrupa'nın en eski ve düzenli ordusu olması itibariyle kaldırıldığı dönemde bile etkin bir şekilde işleyen bir yapı görünümündedir. Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasındaki ana neden, ordunun etkinliğini kaybetmesinden daha çok artık siyasetle fazlasıyla iç içe geçerek sık sık siyasete alet olması ve devlet içerisinde sultanın devirlerek katledilmesine kadar varan kontrol dışı davranışlarda bulunmasıdır. Burada esas sorunun sistemin kedisinden ziyade sistemin ve sistem içerisindeki aktörlerin yozlaşması olduğu söylenebilir. Prusyalıların subay okulları ve modern orduları Osmanlı Devleti'nin Yeniçeri sistemi ile büyük paralellikler göstermektedir. Bu bağlamda Osmanlı Devleti içerisinde askerî sistemin değiştirilerek modernleştirilmesindeki gecikmenin sebeplerinden birisi de sistemin çağın çok gerisinde kalmasının yanında yozlaşmış olmasında yatmaktadır denilebilir. Halbuki uzunca bir süre Yeniçeri Ocağı'nın ıslah edilmesi ile yetinilebileceği görüşü hüküm sürmüştür.

Osmanlı Devleti içerisindeki askerî reformlara en büyük direniş yine askerlerden gelmiştir. Bunun ise iki sebebi bulunmaktadır: İlk sebep Osmanlı ordusunun yüzyıllarca Avrupalılara karşı savaş meydanlarında tartışılmaz bir üstünlük kurmasıdır. Bu üstünlük sebebiyle uzun süre kendilerini Avrupalılardan üstün gören ve bu yönde bir ideoloji ile yetiştirilen Yeniçerilerin Avrupa'daki gelişmelere karşı kayıtsız kalmasının da temelinde bu düşünce yatmaktaydı. İkinci sebep olarak Yeniçeri Ocağı sisteminin zaman içerisinde değişime uğrayarak bozulması ve evlenip çocuk sahibi olmaya başlayan Yeniçerilerin bir yandan esnaflık yapması bir yandan da mevcut konumlarından yararlanarak ticarette haksız kazançlar elde etmesi gösterilebilir. Modern bir ordunun kurulması durumunda eskisi gibi disiplinli bir askerlik hayatına dönmek ve yalnızca askerlik maaşıyla geçinmek zorunda olmak Yeniçerilere hiç cazip gelmiyordu. Ayrıca modern silahların eğitimi kısa sürede alınabiliyordu ve klasik anlamda bir Yeniçeri yetiştirmek yıllar alırken modern bir tüfeği kullanmayı okuması

yazması bile olmayan bir köylüye öğretmek birkaç ay içinde mümkün olabiliyordu. Bu durumda da topçu ocağı dışında Yeniçerilere gerek kalmıyordu. Nitekim Yeniçeri Ocağı'nın kaldırıldığı "Vaka-i Hayriye" olayında da topçu ocağı padişahın tarafını tutarak belirleyici rol oynadı.

Japonya'da ise askerî reformların yapılmasında imparator değil, tam tersine daha gelenekçi görünen Şogunluk öncülük etmiştir. Aslında Avrupalı güçler daha 16. yüzyıldan başlayarak Japonya kıyılarınagelmeye başlamışlara da Japonya'nın 1640 yılında Şogun tarafından dışarıya kapatıldığı Sakoku Fermanı ile Japonya sınırlarına izin almadan giren tüm yabancıların idam edilmesi sonucu 19. yüzyıla kadar iki yüzyıla yakın bir süre Batılı güçler Japonya kıyılarından uzak durmuştur. Ancak bunda Japonya ile ticaret imtiyazını alan Hollandalılar ile İngilizlerin de payı vardır denilebilir.

Japonya ticaretini yeterince kârlı bulmayarak bu pazarrı tamamen Hollandalılara bırakmışlardı. Hollandalılar ise hem İngilizler ile müttefik olarak hareket etmiş hem de Japonya pazarına diğer Avrupalı güçlerin girmesini engellemeye çalışmıştı. Sonuç olarak ise Amerikalılar ve Ruslar 19. yüzyılda uzakdoğuya gelmeye başlayana kadar bu politikanın sürmesi mümkün olmuştu.

Söz konusu yüzyıla gelindiğinde Hollanda'nın Amerika ya da Rusya'yı Japonya pazarına girmekten vazgeçirecek bir siyasi, askerî ve ekonomik gücü yoktu. 1800'lü yıllarda İngilizler, Ruslar, Fransızlar ve Amerikalılar Japon yetkilileri sınırlarını kendilerine açmak konusunda baskı altına almaya başlamışsa da Şogunluk uzun süre bu duruma direnmişti. Ancak o zamanki adı Edo olan Tokyo limanına gelen Amerikalı amiral Mathew Perry, Tokyo limanında top atışları yaparak Şogunluk yetkililerine bir yıllık mühlet vermiş ve şogunluğu Amerika ile kapitülasyon anlaşmaları imzalamaya mecbur kılmıştı. Bu ilk anlaşmayı diğer devletlerle yapılan anlaşmalar ardından gelmiş, buna karşılık olarak da diğer klanlar tarafından imparatora danışılmadan böyle bir anlaşmanın imzalanmasının yasal olmadığı ve Şinto inancına göre Tanrı soyundan gelen imparatorun Japonya'nın gerçek yöneticisi olması gerektiğini savunan Samuraylar isyan etmişti. Aslında bu noktada da Japonya Osmanlı Devleti ile ayrışmaktaydı. Osmanlı Devleti klasik anlamda çok kültürlü ve çok uluslu imparatorluktu ve yalnız Orta Asya Türk geleneklerinin ardılı olma iddiasında değil, aynı zamanda İslam âleminin koruyucusu, hilafet sahibi, Ortodoksların hamisi ve Roma İmparatorluğu'nun da devamı

iddiasındaydı. Bu bağlamda Osmanlı Devleti içerisindeki askerî isyanlar genellikle ideolojik değil, iç siyaset ve çıkar odaklıydı. Oysa Japonya'da Edo döneminin sonlarından itibaren bir öze dönüş ve eski Japon inançlarını canlandırma hareketi ortaya çıkmıştı. Kuzeydeki az sayıda Ainu ve muhtelif şehirlerde ticaret ve zanaatle uğraşan az sayıdaki Koreli ve Çinli sayılmazsa, Japon toplumu tek parçalı bir etnik yapıya sahipti. Oysa çok uluslu bir devlet olan Osmanlı idaresi, Türk kökenlere atıfla hareket ederek sultanın İslam ve Roma hükümdarlıkları iddiasını reddetme gibi bir lükse sahip değildi. Dahası, kaldırılıncaya kadar Yeniçeri Ocağı da istisnalar hariç Türk soyundan gelmeyen devşirmelerden oluşmaktaydı. Benzeri bir durum bu dönemde yine Roma imparatorluğunun devamı olma iddiasındaki Osmanlı Devleti gibi çok uluslu ve çok kültürlü bir yapıya sahip olan Avsturya-Macaristan devleti için de söz konusu idi. 19. yüzyılda Fransa'dan başlayarak tüm kıta Avrupasına yayılan ulusçuluk ve Almanya'da ortaya çıkarak genel anlamda dünyaya yayılan romantizm hareketinin köklere dönme çabası, klasik anlamda imparatorluk olma iddiasındaki İngiltere haricindeki tüm çok uluslu devletlerin çöküşüyle sonuçlanmıştır denilebilir. Japonya'da ise öze dönme hareketi ve Kojiki, Nihonshoki gibi eserlerin yeniden incelenmesi özellikle genç Samuraylar arasında yayıldı. Bu kuşak tıpkı Jön Türkler hareketi gibi bulundukları beyliklerin yönetimini ele geçirmeye başlayarak Meiji devriminin başlamasına ön ayak olmuşlardı. Bu hareket kapitülasyonların da imzalanmasına tepki olarak Sonnô Jôi "İmparatora Saygı- Yabancıları Kovma" mottosu ile kısa sürede yabancı karşıtı milliyetçi bir harekete dönüşmüştü. Ancak daha sonra şogunluğu deviren gelenekçi samuraylar da bu reformları devam ettirmenin gerekliliğini görmüş hatta daha da ileri giderek aslında kendilerini toplumun tepesinde tutan sistemi baştan aşağı lağvederek devlet sistemi, kanunlar ve toplumsal yapıyı da değiştirmişlerdi. Bunun sebepleri ise en az Yeniçerilerin reformlara karşı çıkması kadar karmaşıktı. Samurayların miras hakkı tıpkı Tımarlı Sipahiler gibi tek çocuğu kapsamaktaydı ve diğer çocuklar ise aileyle bağları tam olarak kopmadan mirastan maddi bir pay alarak ticarete yönelmekteydi. Bu yüzden ticarete yönelen ikinci oğulların diğer tüccar aileler ile de evlilik ilişkisi kurması ya da diğer Samuray aileleri ile evlilik ilişkisi kurması sonucunda Japonya'da tüccar sınıf ile Samuray sınıfının çıkarları klan diyebileceğimiz büyük aile temelinde birbiri ile örtüşür hale gelmişti. Bu durum tüccar sınıfa yeni haklar tanınması ve Japonya'nın daha hızlı sanayileşmesi hem Batılı ortak düşmana karşı birleşmeyi gerektirmekteydi hem de

tüccarların olduğu kadar Samurayların da çıkarlarını korumaktaydı. Nitekim devrimden sonra pek çok Samuray ya devlet içerisinde yükselmiş ya da ticarete atılarak devlet ile ortak çalışmıştır. İmtiyazlarını yitirdikten sonra ekonomik olarak zor duruma düşen bazı Samuraylar da olmuş, bunlar Saigo Takemori öncülüğünde Satsuma'da çıkan ayaklanmaya katılmışlarsa da başarısız olmuşlardı. Devrimin başında son verilen şogunluktaki pek çok kişi de aldıkları eğitimden ötürü ve deneyimleri de göz önüne alınarak yeni kurulan Meiji hükûmeti içerisinde kendilerine yer bulmuş, tekrar ayaklanma bir yana, kendilerini devlete ait hissettikleri için Edo dönemindeki kadar istekli bir reform hareketine başlamışlardı. Japon toplumunun ezici bir çoğunluğunu oluşturan köylüler ise gerek devrim sırasında gerekse devrimden sonra siyasete çok fazla karışmamış, hatta Batı tarzı bir reform hareketi başlatıldığında pek çok yeni hak elde etmiş ve yüzyıllarca kendilerine yasaklanan askerlik mesleğine bile girerek toplum içerisinde elde edemeyecekleri şekilde yükselme fırsatı bulmuşlardı. Bu da özellikle askerlik mesleğine giren köylü gençler arasında reformların daha çok benimsenmesi ve desteklenmesini sağlamıştı. Ayrıca, Meiji Devrimi ile birlikte Avrupa'dan getirilen tarım teknikleri sayesinde üretim de arttırılmış ve köylülerin refah seviyesi yükselmişti.

Tayvan'dan başlayarak Asya kıtasında genişleme hareketine başlayan Japonlar işgal ettikleri yerlere de Japon köylüleri yerleştirmekte ve bu köylülere de askerî eğitim vererek militarize hale getirmekteydiler. Tüm bunlara ek olarak Osmanlı Devleti'nin herhangi bir döneminden farklı olarak Japonya'da köylüleri Meiji reformu ile birlikte çocukluktan başlayarak yalnız teknik bilgilerle değil, devletin istediği doğrultuda milliyetçi bir ideolojik altyapıyla eğitilerek kısa bir süre içinde Japon toplumunun dünya üzerinde eğitim ve refah seviyesi yüksek toplumlardan birisi olması sağlanmıştır. Bu durum Japonya'da günümüze kadar sürmekteyse de Osmanlı Devleti'nde köylülerin eğitimine yönelik reformlar her zaman kısıtlı kalmış ve toplumun tüm katmanlarının Japonya yada Avrupa'daki gibi evrensel bir eğitime erişebilmesi olanağı hiçbir zaman tam anlamıyla gerçekleşmemiştir. Bu temel farklılık ise Osmanlı ordusunun bu çalışmada incelenen dönemini Japon ordusundan ayırmaktaydı. Japonya'da temel eğitim alan herhangi bir vatandaş temel fen ve sosyal bilimlere hakim olarak orduda eğitimine başlarken Osmanlı'da ilk askerî okullarda subay adaylarına okuma yazma öğretilerek başlanmaktaydı. Osmanlı Devleti bu sorunu ancak daha sonraki yıllarda

çözebilmişti. Osmanlı ordusunda Avrupa kalitesinde iyi eğitimli subaylarının yetiştirilebilmesi ancak 19. yüzyılın son çeyreğinde mümkün olmuşsa da bu subaylar Japon subaylardan farklı olarak Osmanlı Devlet ideolojisi yerine Batı'dan gelen milliyetçilik ve diğer özgürlük akımlarına meyilli olarak yetiştirilmiş, takip eden süreçte Meşrutiyet ve Cumhuriyet'in ilanlarında daha etkili roller almıştı.

Tüm bu hususlar göz önüne alındığında Japon ve Osmanlı ordularının her ikisinin de Prusya ordusunu kendilerine model almalarına rağmen farklı yollar izledikleri ve farklı yönlerde geliştiği görülecektir. Osmanlı Devleti hem içeride hem dışarıda sürekli bir mücadele içerisinde olması nedeniyle daha oturmuş ve sistemli reformlar yapacak fırsatı bulamamışsa bile II. Mahmut döneminde ani bir hamle ile Yeniçeri Ocağı'nı kaldırıp daha köklü bir reform yapmaya muvaffak olabilmiştir. Japonya ise iki yüzyıl boyunca sınırlarını kapatma ve hiçbir devletin saldırısına uğramama gibi bir coğrafi bir pozisyona sahip olduğundan sınırlarına ciddi bir saldırı olmamıştı. Bu durum ancak Rusların Japonya yönünüde kalıcı bir şekilde genişleyerek toprak alma peşinde koşmaları ve İngilizler ve Amerikalıların ekonomik sömürü emelleri onları da hızlı hareket etmeye itmiştir. Bunun sonucunda her iki devlet de önce Fransa'dan daha sonra da Prusya'dan uzmanlar getirtmek ve yurt dışına öğrenciler yollamak yoluyla kendi çizgilerine ve ihtiyaçlarına uygun değişikliklerle ordularını modernleştirmeyi başarabilmişlerdir. Bahis konusu modernizasyon hareketleri her iki devlet içerisinde de çok farklı yollardan yürümüştür. Japonya'da bir rejim değişikliği ile Şogunluk idaresi sona ererek imparator yüzyıllar sonra yeniden yönetici konumuna yükselmiş çevresindeki askerî oligarşiye dayanırken Osmanlı Devleti geleneksel askerî yapısı olan Yeniçeri Ocağı'nı güç kullanarak ortadan kaldırmak suretiyle, rejim değişikliği yerine orduda yapısal değişiklik yapma yoluna gitmiştir.

Osmanlı Devleti bu dönemde artık daha çok mevcut sınırlarını koruma hedefi gütmekte ve hem deniz hem de kara kuvvetleri savunmaya yönelik kullanılmakta idi. Oysa bir ada devleti olan Japonya savunması için o dönemde temel olarak deniz kuvvetlerine ve güçlü modern bir donanmaya ihtiyaç duymakta, güçlü ve kalabalık kara ordusu ise daha çok Asya'da topraklarını genişletmek amacıyla kullanmaktaydı. Bu yapısal farklılıklara rağmen Japon ve Osmanlı ordularının temel olarak savaşmakta oldukları rakipler hep aynıydı ve benzer yapısal reformal olmasa da benzer sonuçlara

ulaşılmıştı demek bu noktada hiç de yanlış olmaz. 19. yüzyıl her ne kadar bir Avrupa yüzyılı gibi görünse de aslında bu dönem Osmanlı ve Japonya'da dikkat çeken modernleşme çabalarının olduğunu söyleme imkânı sunmaktadır. Bu çabaların özellikle ordunun modernleştirilmesi bağlamında gerçekleştiği görülmektedir.

Japonya'da 19. yüzyılda Sanayi Devrimi de gerçekleştirilerek ordu millî bir sanayi ve güçlü bir ekonomi ile desteklenmiştir. Osmanlı Devleti ile yine bu tezin konusu olmadığı için burada yer veremeyeceğimiz Çin'de ise sanayi atılımı tam manasıyla gerçekleşememiş, geleneksel toplum yapısında tüccarları baskıaltına alan düzen devam etmiş ve devlet ile tüccar sınıfın çıkarlarının örtüşmesi tam anlamıyla sağlanamamıştır. Bunun sonucu ise aslında strateji ve savaşma yetenekleri açısından Avrupalı rakiplerine denk olduğunu savaş meydanlarında defalarca kanıtlamasına rağmen lojistik ve teknik altyapı imkânları yetersiz kalan Osmanlı ordusunun uzun vadede toprak kayıplarını engelleyememesi ve Birinci Dünya Savaşından yenik olarak çıkması olmuştur.

KAYNAKÇA

A- ARŞİV BELGELERİ

1- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

- BOA. "Berât". Diploma. İstanbul, y.y. Müzehheb Fermânlar No: 375. Başbakanlık Osmanlı Arşivi.
- BOA. "Yeniçeri Ocağı'na, İhtiyaç Duyulmadıkça Asker Alınmamasına, Odabaşıların Sebebsiz Yere Azl Olunmamalarına ve Yeniçeri Ocağı Nizâmlarına Uyulmasına Dâir". Ferman. İstanbul, 1740. Müzehheb Fermânlar, No: 68/1. Başbakanlık Osmanlı Arşivi.
- BOA. "Hattı Humayun". İstanbul, 1824. HAT 294/17477. Başbakanlık Osmanlı Arşivi.

2- National Archives of Japan

- Bōeichō chōkan kanbō bunsho-ka. "初期自衛力向上方法手順 [Shoki jiei-ryoku kōjō hōhō tejun]". Decree. Tokyo, 1867. 平１７防衛 02604100. NATIONAL ARCHIVES OF JAPAN.
- ———. "歴史編纂教養資料 4 (4／4) [Rekishi hensan kyōyō shiryō 4 (4 / 4)]". Decree. Tokyo, 1873. Records Related to the History of Defense Ministry 平１７防衛 02781100. NATIONAL ARCHIVES OF JAPAN.
- ———. "防衛力創建関係資料 [Bōei-ryoku sōken kankei shiryō]". Decree. Tokyo, 1879. Records Related to the History of Defense Ministry : 平１７防衛 02766100. NATIONAL ARCHIVES OF JAPAN.
- ———. "防衛実務追懐 [Bōei jitsumu tsuikai]". Decree. Tokyo, 1869. Records Related to the History of Defense Ministry : 平１７防衛 02721100. NATIONAL ARCHIVES OF JAPAN.
- Bōei-ryoku no seiiku. "防衛力の成育 [Bōei-ryoku no seiiku]". Decree. Tokyo, 1870. Records Related to the History of Defense Ministry : 平１７防衛 02728100. NATIONAL ARCHIVES OF JAPAN.

- Japanese Cabinet, “Hakubutsuzu doubutsu 5 junanrui tashirui ichiran”. Tokyo. １９７－０３０４. NATIONAL ARCHIVES OF JAPAN.
- Japanese Cabinet, “閣議等関係文書 [Kakugi-tō kankei bunsho]”. Trade Agreement. Tokyo, 1858. 平９通産 00002100. NATIONAL ARCHIVES OF JAPAN.

B- KİTAP VE MAKALELER

ABİKO, Bonnie, “Persecuted Patriot. Watanabe Kazan and the Tokugawa Bakufu”. *Monumenta Nipponica* 44/2 (01 Temmuz 1989), s.199–219, https://doi.org/10.2307/2384968.

ACARTÜRK, Ertuğrul - Ramazan KILIÇ, “Osmanlı Devletinde Kapitülasyonların İktisadi Ve Siyasi Perspektiften Analizi”, *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 29/2*, Ankara 2011, s.1-21.

AFYONCU, Erhan - Ahmet ÖNAL - Uğur DEMİR, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Askeri İsyanlar ve Darbeler*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2010.

AGOSTON, Gabor, *Barut, Top ve Tüfek: Osmanlı İmparatorluğu’nun Askeri Gücü ve Silah Sanayisi*, Çev. Tanju Akad, Kitap Yayınevi, Ankara 2006.

———. “Military Transformation in the Ottoman Empire and Russia: 1500–1800”, *Kritika: Explorations in Russian and Eurasian History* 12/2, 2011, s. 281–319.

———. *Osmanlı’da Strateji ve Askeri Güç*, Çev. M. Fatih Çalışır, Timaş yayınları, İstanbul 2012.

AKÇURA, Yusuf. Osmanlı Devletinin Dağılma Devri: (xviii. ve xix. Asırlarda). Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1985.

AKGÜNDÜZ, Murat. *Osmanlı medreseleri: XIX asır*., Beyan Yayınları, İstanbul 2004.

AKSAKAL, Hasan. “Japon Ve Türk Modernleşmelerinin Karşilaştirmali Tarihi Üzerine Bir Değerlendirme Gerçekten ‘Japon Mucizesi’ Vs. ‘Türk Usûlü’ Mü?” *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* S. 27 Konya 2012, s. 84-102.

AKSAKAL, Mustafa. The Ottoman Road to War in 1914: The Ottoman Empire and the First World War, Cambridge University Press, New York, 2008.

AKSAN, Virginia H. “The Ottoman Absence from the Battlefields of the Seven Years War”, *The Seven Years’ War: Global Views*, Brill 2012.

AKŞİN, Sina. “Fransız İhtilalinin II. Meşrutiyet Öncesi Osmanlı Devleti Üzerindeki Etkileri Üzerine Bazı Görüşler”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* S. 49/3, Ankara 1994, s.24-27.

ALLINSON, Jamie C., - Alexander ANIVEAS. “The uneven and combined development of the Meiji Restoration: A passive revolutionary road to capitalist modernity”. *Capital & Class* 34/3 (2010), s. 469–490.

ANBAR, Adem, “Osmanlı İmparatorluğu’nun Avrupa’yla Finansal Entegrasyonu”, *Maliye Finans Yazıları 1/84* (2009), s.17-37.

AOKİ, Eiichi, “Dawn of Japanese Railways”, *Jpn. Railw. Transp. Rev* 1 (1994), s. 28–30.

ARİMA, Seiho, “The Western Influence on Japanese Military Science, Shipbuilding, and Navigation”. *Monumenta Nipponica* (1964), s. 352–379.

ARSLAN, Fatih, “Encümen-i Daniş ve Osmanlı Aydınlanması”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 6/11, Hatay 2009, s.420-439.

ARSLAN, Hatice, *Osmanlı Askeri Islahatlarında Istihdam Edilen Yabancı Uzmanlar (1730-1908)*, SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2010.

ARSLAN, Halit, *Sultan II. Abdülhamid Devri Osmanlı Ordusunda Alman Etkisi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Ankara 2012.

ASAKAWA, Michio, “Anglo-Japanese Military Relations: 1800–1900”, *The Military Dimension*, Springer, 2003, s. 13–34.

ATEŞER, Rıfkı, “Osmanlı Askeri Gücüne Yeniden Etkinlik Kazandırma Çalışmaları” *Askeri Tarih Seminer Bildirileri*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2001, s.158-177.

ATİK, Kubilay, “Japonya, Kapalı Ülke, İdeoloji ve Din”, *Doğu-Batı*, S.60 İstanbul 2012, s.101-118.

ATİK, Kubilay – Hakan GÖNEN, “Turkish-Japanese Relations: A Descriptive Assessment”, *Turkish Foreign Policy in the New Millenium*, ed. Hüseyin Işıksal, Peter Lang, Frankfurt 2015, s. 637–50.

ATWELL, William S., "A Seventeenth-Century 'General Crisis' in East Asia?", *Modern Asian Studies* 24/4 (01 Ekim 1990), s. 661–82.

AYDIN, Erdem, "19. Yüzyılda Osmanlı Sağlık Teşkilatlanması", *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM* , S. 15/15, İstanbul 2004, s. 185–207.

AYIN, Faruk, Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'tan Sonra Askeralma Kanunları 1839-1914, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1994.

AYTEKİN, Arif, "Osmanlı-Türk Modernleşmesinin Düşünsel, Ekonomik ve Bürokratik Kodları", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.30 Isparta 2013, s.315-322.

BASSFORD, Christopher, *Clausewitz in English: The Reception of Clausewitz in Britain and America, 1815-1945*, Oxford University Press, London 1994.

BATMAZ, Şakir, *Bilinmeyen Yönleriyle Osmanlı Bahriyesi*, Işık Yayıncılık Ticaret, İstanbul 2014.

BELGE, Murat, *Militarist Modernleşme: Almanya, Japonya ve Türkiye*, İletişim Yayınları, İstanbul 2011.

BERKES, Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2004.

BERRY, Mary Elizabeth, *Hideyoshi*, Harvard University Asia Center, Boston 1989.

BEŞİRLİ, Mehmet, "II. Abdulhamid Döneminde Osmanlı Ordusunda Alman Silahları", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 16, Kayseri *2004*, s.121-139.

BEYDİLLİ, Kemal, "2. Abdülhamîd Devrinde Gelen İlk Alman Askerî Heyeti Hakkında", *Tarih Dergisi*, S. 32, İstanbul 1979, 481–494.

BEYHAN, Mehmet Ali, "II. Abdülhamid Döneminde Hafiyye Teşkilatı ve Jurnaller", *İlmî Araştırmalar: Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri*, S.8, İstanbul 1999, s. 65–83.

BHAPPU, Anita D., "The Japanese Family: An Institutional Logic for Japanese Corporate Networks and Japanese Management". *The Academy of Management Review 25/2* (01 Nisan 2000), s. 409–15. https://doi.org/10.2307/259021.

BIERMAN, Irene A. *Napoleon in Egypt*, Ithaca Press, New York 2003.

BLACK, Jeremy, *War in Europe: 1450 to the Present*, Bloomsbury Publishing, New York 2016.

BLOCH, Marc, *La Société Féodale [The Feudal Society]*, Ed. Albin Michel, Paris 1968.

BOXER, C. R., "When the Twain First Met: European Conceptions and Misconceptions of Japan, Sixteenth-Eighteenth Centuries", *Modern Asian Studies 18/4* (01 Ocak 1984), s. 531–40.

BÖREKÇİ, Günhan, "A Contribution to the Military Revolution Debate: The Janissaries Use of Volley Fire during the Long Ottoman-Habsburg War Of 1593-1606 and the Problem of Origins", *Acta Orientalia 59/4* (2006), s. 407–438.

BRAGUINSKY, Serguey - David A. HOUNSHELL, "History and nanoeconomics in strategy and industry evolution research: Lessons from the Meiji-Era Japanese cotton spinning industry", *Strategic Management Journal* 37/1 (2016), s. 45–65.

BRAILEY, Nigel. "Sir Ernest Satow, Japan and Asia: The Trials of a Diplomat in the Age of High Imperialism", *The Historical Journal* 35/1 (01 Mart 1992), s. 115–50.

BRAUDE, Benjamin - Bernard LEWIS. *Christians and Jews in the Ottoman Empire: The Central Lands*, C. 2, Holmes & Meier Publishers, London 1982.

BREMER, Francis J., *Puritanism: A Very Short Introduction*, Oxford University Press, London 2009.

BROADBRIDGE, Seymour. "Economic and Social Trends in Tokugawa Japan", *Modern Asian Studies 8/3* (01 Ocak 1974), s. 347–72.

BROWN, Philip C. "Practical Constraints on Early Tokugawa Land Taxation: Annual Versus Fixed Assessments in Kaga Domain". *Journal of Japanese Studies 14/2* (01 Temmuz 1988), s. 369–401. https://doi.org/10.2307/132613.

BBRUMMET, Palmira, "Classifying Ottoman Mutiny: The Act and Vision of Rebellion", *Turkish Studies Association Bulletin 22/1* (1998), s. 91–107.

BURNS, Susan L., *Before the Nation: Kokugaku and the Imagining of Community in Early Modern Japan*, Duke University Press, London 2003.

BUTLER, Lee A, "Tokugawa Ieyasu's Regulations for the Court: A Reappraisal", *Harvard Journal of Asiatic Studies* 54/2 (01 Aralık 1994), s. 509–51. https://doi.org/10.2307/2719438.

BÜYÜKBAŞ, Hakkı, "Japon Siyasal Sisteminin Gelişimi Üzerine Bir İnceleme (1868-2003)", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.28, Kayseri 2013, s. 43-73.

CERAN, İsmail, "XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Türk-Fransız İlişkileri, Kanuni Sultan Süleyman-I. François İttifakı", *Turkish Studies*, Ankara 2014, s.391-427

CERNAT, Leonard, "The Emerging European Corporate Governance Model: Anglo-Saxon, Continental, or Still the Century of Diversity?" *Journal of European Public Policy* 11, S. 1, 2004, s. 147–166.

CEZAR, Mustafa, *Osmanlı Tarihinde Levendler*, C. 28, Çelikcilt Matbaası, İstanbul 1965.

CEZAR, Yavuz, *Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi: XVIII. yy dan Tanzimat'a Mali Tarih*, Alan Yayıncılık, İstanbul 1986.

CHOİ, Kee Il, "Technological Diffusion in Agriculture Under the Bakuhan System", *The Journal of Asian Studies* 30/4 (1971), s. 749–59.

CHRİSTENSEN, Maria, "The Meiji Era and the Modernization of Japan", *Samurai Archives Apr* 6 (1999), s.4-8.

CİHAN, Ahmet, *Reform Çağında Osmanlı İlmiyye Sınıfı* 165, Birey Yayınları, İstanbul 2004.

CLARK, Christopher, *Iron Kingdom: The Rise and Downfall of Prussia 1600-1947*, Penguin UK, London 2007.

CONROY, Hilary, *The Japanese seizure of Korea, 1868-1910: A study of realism and idealism in international relations 74*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia/PA 1960.

COSS, P. R., "Bastard Feudalism Revised". *Past & Present 125* (01 Kasım 1989), s. 27–64.

CRAWCOUR, Sydney, "The Tokugawa Period and Japan's Preparation for Modern Economic Growth", *Journal of Japanese Studies 1/1* (01 Ekim 1974), s. 113–25; https://doi.org/10.2307/133439.

ÇELİK, Seydi, *Asker ve Devlet: Osmanlı'dan Günümüze Askeri Bürokrasinin Sistem İçindeki Yeri*, Salyangoz Yayınları, İstanbul 2008.

ÇELİK, Yüksel, "Serasker", *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2009.

ÇETİN, Biroli, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Barut Sanayi, 1700-1900*, TC Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.

ÇIRAKMAN, Aslı, *From The" Terror Of The World" To The" Sick Man Of Europe": European Images Of Ottoman Empire And Society From The Sixteenth Century To The Nineteenth. Studies in Modern European History 43*, Peter Lang, New York 2002.

ÇİFTÇİ, Cafer, "Osmanlı Taşrasında Yeniçerilerin Varlığı ve Askerlik Dışı Faaliyetleri", *OTAM*, S.27, İstanbul 2010, s. 27–57.

ÇÖKLÜ, Şenol, *I. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Asker Alma usulleri (Ahz-ı Asker)*, Atatürk Araştırmaları MerkeziYayınları, Ankara 2014.

DAŞÇIOĞLU, Kemal, "Yeniçeri Ocağı ve Bektaşî Zaviyelerinin Kapatılması", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* S.34, Ankara 2005.

DELGADO, James P., *Khubilai Khan's Lost Fleet: in Search of a Legendary Armada*, University of California Press, Berkeley 2008.

DEMİR, Sema, Gazi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Türk Halkbilimi Bölümü, "Yeni Tarihselcilik Perspektifinden Sedat Veyis Örnek'in Düşüncesinde Türk-Japon Modernleşmesi Bağlamında Dinsel Reformlardan Biri Olarak İbadetin Türkleştirilmesi Problemi", *The Problem of Turkify the Medium of Worship as one the Religious Reforms in terms of Turkish Japanese Modernization in the Reasoning of Sedat Veyis Örnek in New Historicism Perspective 21/82* (Ankara 2015), s. 157.

DEVINE, Richard, "Hirata Atsutane and Christian Sources", *Monumenta Nipponica*, 36/1 (01 Nisan 1981), s. 37–54.

DOLLINGER, Marc J., "Confucian Ethics and Japanese Management Practices", *Journal of Business Ethics 7/8* (1988), s. 575–584.

DORE, R. P., "Talent and the Social Order in Tokugawa Japan", *Past & Present 21* (01 Nisan 1962), s. 60–72.

DOWNİNG, Brian M., "Constitutionalism, Warfare, and Political Change in Early Modern Europe", *Theory and Society* 17/1 (01 Ocak 1988), s. 7–56.

DUUS, Peter, *Feudalism in Japan*. McGraw-Hill, New York 1993.

———, "Whig History, Japanese Style: The Min'yūsha Historians and the Meiji Restoration". *The Journal of Asian Studies 33/3* (1974), s. 415–436.

DÜZCÜ, Levent, "Osmanlı Bahriye Teşkilâtında Reform Çabaları (1876-1922)". *Gazi Akademik Bakış* S.3/5, Ankara 2009, s. 9-16.

EDSTROM, Bert, *The Japanese and Europe: Images and Perceptions*, Routledge Publishing, New York 2013.

EİSENSTADT, S. N., "Transformation of Social Political and Cultural Orders in Modernization", *American Sociological Review 30/5 (1965)*, s. 659–73.

EKİNCİ, İlhan. "Ateş Gemileri ve Osmanlı Denizlerinde Kullanımları". *History Studies*, S. 5/1, Samsun 2013, s. 129–156.

ELDEM, Vedat, *Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomisi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1994.

ELİBOL, Ahmet, "Yeniçeriler ve İktidar Bağlamında Osmanlı Sisteminin Dönüşümü", *Gazi Akademik Bakış*, S.3/5, Ankara 2009, s. 31 – 40.

EMİ, Kōichi, "The Growth Of The Japanese Economy In The First Half Of The Meiji Period—In Terms Of Problems Of Underdeveloped Nations—". *Hitotsubashi Journal of Economics* 3/2 (1963), s. 6–15.

ERALP, T. Nejat, *Tarih Boyunca Türk Toplumunda Silâh Kavramı Ve Osmanlı İmparatorluğunda Kullanılan Silâhlar,* XIX/68, Türk Tarih Kurumu Basmevi, Ankara 1993.

ERKİN, Hüseyin Can, "17. ve 18. Yüzyıllarda Japonya'da Türkiye Bilgisinin Oluşumu", *Tarih ve Toplum*, S. 218, İstanbul 2002, s. 88–98.

———, Japonya'dan Türkiye'ye Bakış, Vadi Yayınları, Ankara 2004.

ESENBEL, Selçuk, "Alacakaranlık Diplomasisi, Japonların Osmanlı İmparatorluğu'na İlgisi". *Tarih ve Toplum,* S. 218, İstanbul 2002, s. 68–82.

———, *Japon Modernleşmesi ve Osmanlı: Japonya'nın Türk Dünyası ve İslam Politikaları*, İletişim Yayınları, İstanbul 2016.

———, "The Anguish of Civilized Behavior: The Use of Western Cultural Forms in the Everyday Lives of the Meiji Japanese and the Ottoman Turks During the Nineteenth Century", *Nichibunken Japan Review* (1994), s. 145–185.

———, "Türk ve Japon Modernleşmesi: 'Uygarlık Süreci' Kavramı Açısından Bir Mukayese", *Toplum ve Bilim*, S.84, İstanbul 2000, s. 18–36.

ESENCAN, Tahsin, *Türk Topçuluğu ve Kaynakları*. Askeri Fabrika Basımevi, Ankara 1983.

FAIRBANK, John K., "Tributary Trade and China's Relations with The West", *The Journal of Asian Studies 1/2* (1942), s. 129–149.

FIGAL, Gerald A., *Civilization and Monsters: Spirits of Modernity in Meiji Japan*, Duke University Press, London 1999.

FINDLEY, Carter V., *Bureaucratic Reform in the Ottoman Empire: The Sublime Porte, 1789-1922*, Princeton University Press, New Jersey 1980.

FLERSHEM, Robert G., "Some Aspects of Japan Sea Trade in the Tokugawa Period", *The Journal of Asian Studies* 23/*3* (01 Mayıs 1964), s. 405–16; https://doi.org/10.2307/2050759.

GOODMAN, Grant K., *Japan and the Dutch 1600-1853*, Routledge Publishing, New York 2013.

GORDON, Bill, "Tokugawa period's influence on Meiji Restoration", *Japan Related Papers and Essays* (2000). s.1-2.

GOW, Ian, *Military Intervention in Pre-war Japanese Politics: Admiral Kato Kanji and the'Washington System'*, Routledge Publishing, New York 2004.

———, "The Douglas Mission (1873–79) and Meiji Naval Education", *Britain & Japan: Biographical Portraits*, ed: J. E. Hoare 3, Japan Library, Tokyo 1999.

———, Yōichi Hirama, John Chapman, *The History of Anglo-Japanese Relations: 1600-2000 v. III: The Military Dimension*, Springer, New York 2003.

GRİFFİTHS, Merwin Albert, *The Reorganization of the Ottoman Army Under Abdülhamid II, 1880 - 1897*. University Microfilms, New Jersey 1982.

GÜLSOY, Ufuk, *Osmanlı Gayrimüslimlerinin Askerlik Serüveni*. Simurg Yayınları, Ankara 2000.

HACKER, Barton C., "The weapons of the West: Military Technology and Modernization in 19th-Century China and Japan", *Technology and Culture 18/1* (1977), s. 43–55.

HAKSUN, Korel, *Tarihten Notlar (1-2)*, Kastaş Yayınevi, İstanbul 2004.

HARA, Takemichi, "Korea, China, and Western Barbarians: Diplomacy in Early Nineteenth-Century Korea", *Modern Asian Studies*, S.32/2 (01 Mayıs 1998), s. 389–430.

HAWLEY, Samuel, *The Imjin War: Japan's Sixteenth-Century Invasion of Korea and Attempt to Conquer China*, Conquistador Press, New York 2014.

HAYASHİ, Razan, *林羅山文集 [Hayashi razan bunshū]*, Kobunsha, Tokyo 1930.

HE, Qingqian, 中国現代化の落とし穴: 噴火口上の中国 [Chūgoku gendai-ka no otoshiana: Funkakō-jō no Chūgoku], Soshisha, Tokyo 2002.

HELLYER, Robert, "Historical and Contemporary Perspectives on the 'Sakoku' Theme in Japanese Foreign Relations: 1600-2000", *Social Science Japan Journal* 5/2, (01 Ekim 2002), s. 255–59.

HİRAİSHİ, Noriko, *日本通史 [nihon tsûshi: History of Japan]*, 谷月, Tokyo 2015.

HOLT, Jenny, "A Lesson to' the Western Barbarian': Culture and Civility in British and American Debates on Japanese Decorative Art during the Meiji Period", *Victorian Review* 42/1 (2016), s. 127–148.

HONG, Wontack, *Relationship Between Korea and Japan in Early Period: Paekche and Yamato Wa*, Ilsimsa, Seoul 1988.

HOSKING, Geoffrey A., *Russia: People and Empire: 1552-1917*, Harvard University Press, Cambridge 1997.

HOWELL, David L., "Ainu Ethnicity and the Boundaries of the Early Modern Japanese State", *Past & Present 142* (01 Şubat 1994), s. 69–93.

———, "Proto-Industrial Origins of Japanese Capitalism", *The Journal of Asian Studies 51/2* (01 Mayıs 1992), s. 269–86; https://doi.org/10.2307/2058029.

HOWLAND, Douglas R., "Samurai Status, Class, and Bureaucracy: A Historiographical Essay", *The Journal of Asian Studies 60/2* (01 Mayıs 2001), s. 353–80; https://doi.org/10.2307/2659697.

HSU, Cho-yun, "Applying Confucian ethics to international relations", *Ethics & International Affairs* 5 (1991), s. 15–31.

ICHİDO SHUHEİ, 上田秋成の時代: 上方和学研究 [Ueda akinari no jidai: Kamigata wagaku kenkyū], Perikansha, Tokyo 2012.

IKEGAMİ, Eiko, Ann M. Harrington, "The taming of the samurai: Honorific individualism and the making of modern Japan", *History: Reviews of New Books 24/1* (1995), s. 41–41.

ILYON, *Samguk Yusa: Legends And History Of The Three Kingdoms Of Ancient Korea*. Editör Grafton Mintz. Çeviren Tae-Hung Ha. Rockville: Silk Pagoda, 2008.

İNALCIK, Halil, *Kuruluş: Osmanlı Tarihini Yeniden Yazmak*, Hayykitap, İstanbul 2010.

_____, The Survey of Istanbul 1455: The Text, English Translation, Analysis of the Text, Documents, Tarih Serisi 198, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Istanbul 2012.

İslam Tarihi, C. 11, Esra İletişim, Konya 1994.

JACOBY, Tim, "The Ottoman State: A Distinct Form of Imperial Rule?" *The Journal of Peasant Studies* 35/2 (2008), s. 268–291.

KAÇAR, Mustafa, "Osmanlı İmparatorluğunda Askeri Sahada Yenileşme Döneminin Başlangıcı", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, S. 1, İstanbul 1995, s. 209–225.

———, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Askeri Teknik Eğitimde Modernleşme Çalışmaları Ve Mühendishanelerin Kuruluşu (1808'e Kadar)", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, S. 2, İstanbul 1998, s. 69–137.

KAMİGATO, Masahiro, "明治初期教育制度の変遷(1868-71) [Kamigato, "Meiji shoki kyōiku seido no hensen (1868 - 71)]", *Nīgatakokusaijōhōdaigaku jōhō bunka gakubu kiyō* 5 (19 Mart 2002), s. 29–51.

KANAMORİ, Shigenari, "German influences on Japanese Pre-War Constitution and Civil Code", *European Journal of Law and Economics* 7/ *1* (1999), s. 93–95.

KARAL, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi Islahat Fermanı Devri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1977.

———, *Osmanlı Tarihi Nizam-ı Cedit ve Tanzimat Devirleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1983.

———, *Selim III'ün Hat-tı Hümayunları: Nizam-ı Cedit: 1789-1807*, XIX/2, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1946.

KARPAT, Kemal H., Recep Boztemur, *Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk*, İmge Yayınları, Ankara 2004.

KAZUİ, Tashiro, Susan Downing Videen, "Foreign Relations during the Edo Period: Sakoku Reexamined", *Journal of Japanese Studies 8/2* (01 Temmuz 1982), s. 283–306; https://doi.org/10.2307/132341.

KEİ, Nishitani, "日本の近代化と規律：近代化のエートスの問題 [Nihon no kindai-ka to kiritsu: Kindai-ka no ētosu no mondai]", *Ningen keisei to bunka:*

Narajoshidaigaku bungakubu kyōiku bunka jōhō-gaku kōza nenpō 1 (1996), s. 1–19.

KILDIROĞLU, Mehmet, *Kırgızlar ve Kıpçaklar IV/14*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2013.

KIŞ, Salih, "Osmanlı Elitlerinin 1911 Almanya Araştırma Gezisi", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 37, Konya 2017, s.290-296.

KIDDER, Jonathan Edward, *Himiko and Japan's Elusive Chiefdom of Yamatai*: *Archaeology*, *History and Mythology*, University of Hawaii Press, Honolulu 2007.

KİM, Jong-bok, "A Buffer Zone for Peace: Andong Protectorate and Diplomatic Relations between Silla, Balhae, and Tang in the 8th to 10th Centuries", *Korea Journal 54/3* (Eylül 2014), s. 103–25.

KİM, Pusik, *A History of the Early Korean Kingdom of Paekche: Together with an Annotated Translation of the Paekche Annals of the Samguk Sagi*, çev. Jonathan W. Best, Harvard University Asia Center, Boston 2006.

———, *The Koguryo Annals of the Samguk Sagi*; Ilyon, *Samguk Yusa: Legends And History Of The Three Kingdoms Of Ancient Korea*, Ed. Edward J. Shultz ve Hugh H.W Kang, Çev. Gardiner Kenneth H.G., Hugh H.W Kang, ve Schultz Edward, Academy of Korean Studies Press, Seoul 2012.

KISSINGER, Henry, *On China*, Penguin Books, New York 2011.

KOBAYASHİ, Satsumi, "情報鎖国ニッポンに開港を迫る米国", ドクメンテーション研究 *32/2* (01 Şubat 1982), s. 111.

KOCABAŞ, Süleyman, *Paris'in" Doğu yolu" nda Yaptıkları: Tarihte Türkler ve Fransızlar 8*, Vatan Yayınları, İstanbul 1990.

KOH, Y., "Neo-Confucianism as the Dominant Ideology in Joseon", *Korea Journal* 43 (2003), s. 59–86.

KOLODZIEJCZYK, Dariusz, *The Crimean Khanate and Poland-Lithuania: International Diplomacy on the European Periphery (15th-18th Century) A Study of Peace Treaties Followed by Annotated Documents*, Brill Publishing, Leiden 2011.

Kojiki（古事記）, Shogakukan, Tokyo 2012.

Kojiki: Records of Ancient Matters, Tuttle Publishing, Tokyo 2012.

KUBLIN, Hyman, "The 'Modern' Army of Early Meiji Japan", *The Journal of Asian Studies 9/1* (1949), s. 20–41.

KURİBAYASHİ, Yasuhiro, "ドイツ債務法の現代化と日本債権法学の課題 [Doitsu saimu-hō no gendai-ka to Nihon saiken hōgaku no kadai]", *Minshōhōzasshi 124/4* (2001), s. 623–645.

KUROKAWA, Minako, "Lineal Orientation in Child Rearing among Japanese", *Journal of Marriage and Family 30/1* (01 Şubat 1968), s. 129–36; https://doi.org/10.2307/350233.

KURTARAN, Uğur, "Osmanlı Seferlerinde Organizasyon Ve Lojistik", *Turkish Studies* S.7/4, Ankara 2012, s. 2269-2286.

———, "Sultan Birinci Mahmud Dönemi (1730-1754) Islahat Hareketleri", *Turkish Studies*, S.8, Ankara 2013, s.174-179.

KUSAKA, Yuko, The emergence and development of Japanese school sport, Routledge Publishing, London 2006.

KUTLUOĞLU, Muhammed H., *The Egyptian Question 1831-1841: The Expansionist Policy of Mehmed Ali Paşa in Syria and Asia Minor and the Reaction of the Sublime Porte*, Middle Eastern and Balkan Studies Series 2, Eren Yayınları, Michigan 1998.

LEE, Byeongro, "발해와 일본의 관계사 연구 [A Study on Relations between Balhae and Japan]", *동북아시아문화학회 국제학술대회 발표자료집 東北亞細亞文化學會 第 16 回 國際學術大會* 4 (2008), s.381-394.

LEE, John, "Trade and Economy in Preindustrial East Asia c. 1500-c. 1800: East Asia in the Age of Global Integration", *The Journal of Asian Studies 58/1* (01 Şubat 1999), s. 2–26; https://doi.org/10.2307/2658387.

LEHMANN, Jean-Pierre, "French Catholic Missionaries in Japan in the Bakumatsu and Early Meiji Periods", *Modern Asian Studies* 13/3 (01 Ocak 1979), s. 377–400.

———, "Old and New Japonisme: The Tokugawa Legacy and Modern European Images of Japan", *Modern Asian Studies* 18/4 (01 Ocak 1984), s. 757–68.

LEVY, Avigdor, "The Officer Corps in Sultan Mahmud II's New Ottoman Army, 1826–39", *International Journal of Middle East Studies* 2/1 (1971), s. 21–39.

LEWIN, Bruno, "Japanese and Korean: The problems and History of a Linguistic Comparison", *Journal of Japanese studies 2/2* (1976), s. 389–412.

LEWIS, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Türk Tarih Kurumu Basımevi Yayınları, Ankara 1996.

LIEVEN, Dominic, *The Cambridge History of Russia Volume II: Imperial Russia: 1689-1917*, Cambridge University Press, New York 2006.

LIU, James T. C., "How Did a Neo-Confucian School Become the State Orthodoxy?" *Philosophy East and West 23/4* (01 Ekim 1973), s. 483–505; https://doi.org/10.2307/1397719.

MANGUIN, Pierre-Yves, "Trading ships of the South China Sea. Shipbuilding techniques and their role in the history of the development of Asian trade networks", *Journal of the Economic and Social History of the Orient/Journal de l'histoire economique et sociale de l'Orient* (1993), s. 253–280.

MARDİN, Şerif, *Türk Modernleşmesi,* Ed. Mümtaz'er Türköne ve Tuncay Önder, Şerif Mardin Bütün Eserleri, İletişim Yayınları, Istanbul 2017.

MATSUDA, Hirataro, *江戸時代制度の研究 [Edo jidai seido no kenkyū]*, Buke Seido Kenkyukai, Tokyo 1919.

MİTANİ, Masashi, "戦時期日本の社会思想−現代化と戦時変革 (1930 年代の日本思想) [Senji-ki Nihon no shakai shisō – gendai-ka to senji henkaku (1930-nendai no Nihon shisō)]", *思想 [Shisô]* 882 (1997), s. 69–120.

MOREAU, Odile, *Reformlar Çağında Osmanlı İmparatorluğu: Askeri" Yeni Düzen"in İnsanları ve Fikirleri 1826-1914*, çev. Işık Ergüden, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010.

MUNRO, John H., "The 'New Institutional Economics' and the Changing Fortunes of Fairs in Medieval and Early Modern Europe: the Textile Trades, Warfare, and Transaction Costs", *VSWG: Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte 88/1* (01 Ocak 2001), s. 1–47.

MUTAFÇİEVA, Vera P., "18. Yüzyılın Son 0n Yılında Ayanlık Müessesesi", *Tarih Dergisi*, S. 31, İstanbul 1977, s. 163–182.

NAGAİ, Michiko, *鎌倉：中世史の風景 [Kamakura: Chūsei-shi no fūkei]*, Iwanami Shoten, Tokyo 1984.

NARZARY, Dharitri Chakravartty, "The Myths of Japanese'Homogeneity'", *China Report* 40/3 (2004), s. 311–319.

NICOLLE, David, *Cross and Crescent in the Balkans: The Ottoman Conquest of Southeastern Europe (14th - 15th Centuries)*, Pen & Sword Military, Washington 2010.

The Nihon Shoki (Nihongi): The Chronicles of Japan, Kodansha, Tokyo 1988.

NİSHİMURA, Kimiko, "The Buddhist critique of Christianity in the early Edo period as seen in the writings of Sesso Sosai (1589-1649)", *Journal of Japanese intellectual history* 43 (2011), s. 79–94.

NİSHİTANİ, Yuko, Harald Baum, *Japanese and European Private International Law in Comparative Perspective*, Materialien Zum Ausländischen Und Internationalen Privatrecht 48, Mohr Siebeck, Tubingen 2008.

O'CONNOR, Kevin, *The History of the Baltic States*, Greenwood Histories of the Modern Nations 5, Greenwood Publishing Group, New York 2003.

OĞUZOĞLU, Yusuf, "XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Ordusunun Durumu", *Osmanlı Araştırmaları*, S. 20/20, İstanbul 2000, s.297-300.

OKAMOTO, Shumpei, "A Phase of Meiji Japan's Attitude toward China: The Case of Komura Jutarō", *Modern Asian Studies 13/3* (01 Ocak 1979), s. 431–457.

O'ROURKE, Shane, *The Cossacks*, Manchester University Press, Manchester 2007.

ORTAYLI, İlber, *Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu*, İletişim Yayınları, Ankara 2003.

———, *Osmanlı İmparatorluğunda İktisadi ve Sosyal Değişim*, Turhan Kitabevi, Ankara 2000.

———, *Son İmparatorluk Osmanlı*, Timaş Yayınları, İstanbul 2006.

———, *İkinci Abdülhamit Döneminde Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, S. 479, Ankara 1981.

ŌTA, Gyūichi, *The Chronicle of Lord Nobunaga*, Brill 2011.

ÖZCAN, Abdülkadir, "Osmanlı Devleti'nin Askerî Yapısı", *Türkler*, C. 10, Ankara 2002, s. 107–121.

ÖZGÜLDÜR, Yavuz, "Yüzbaşı Helmut Von Moltke'den Müşir Liman Von Sanders'e Osmanlı Ordusunda Alman Askeri Heyetler", *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S.4/4, İstanbul 1993, s.298-306.

ÖZKAN, Abdullah, *Osmanlı Tarihi (Kuruluş-Yükseliş-Duraklama-Son Yıllar)*, Boyut Yayıncılık, İstanbul 2003.

ÖZKAYA, Yücel, "III. Selim Döneminde Kara Ordusunda Yapılan Yenilikler", *7.Askeri Tarih Seminer Bildirileri*, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara 2000.

———, *Osmanlı İmparatorluğu'nda âyânlık 273*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1994.

———, *XVIII. yüzyılda Osmanlı kurumları ve Osmanlı toplum yaşantısı 106*, Aslımlar Matbaası, Ankara 1985.

ÖZKUL, Osman, *Gelenek ve Modernite Arasında Ulema*, Bir Harf Yayınevi, İstanbul 2005.

PAINE, S. C. M., "Making Waves: Politics, Propaganda, and the Emergence of the Imperial Japanese Navy, 1868-1922", *Naval War College Review 59/3* (2006), s. 155–157.

PAMUK, Sevket, *A Monetary History of the Ottoman Empire*, Cambridge University Press, Cambridge 2000.

PAMUK, Şevket, *Osmanlı-Türkiye İktisadî Tarihi 1500-1914*, İletişim Yayınları, Ankara 2017.

PARAMORE, Kiri, *Japanese Confucianism*, Cambridge University Press, 2016.

PARTNER, Simon, "Peasants into Citizens?: The Meiji Village in the Russo-Japanese War", *Monumenta Nipponica 62/2* (2007), s. 179–209.

PERDUE Peter C., "Boundaries and Trade in the Early Modern World: Negotiations at Nerchinsk and Beijing", *Eighteenth-Century Studies 43/3 (2010)*, s. 341–56.

POLAT, Hasan Ali, *Lale Devri'nden Cihan Harbi'ne Giden Süreçte Osmanlı'daki Askeri Islahatlara Bir Bakış*, 2011 s.2 *http://works.bepress.com/hasanali_polat/17/*

PULLAN, Brian, *The Jews of Europe and the Inquisition of Venice: 1550-1620*, I.B.Tauris, New York 1997.

PUSTU, Yusuf, "Osmanli-Türk Devlet Geleneğinde Modernleştirici Unsur Olarak Bürokratik Elitler", *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 9/2* (2007), s. 1–18.

RAVINA, Mark, "State-Building and Political Economy in Early-modern Japan", *The Journal of Asian Studies 54/4* (01 Kasım 1995), s. 997–1022; https://doi.org/10.2307/2059957.

REID, James J., *Crisis of the Ottoman Empire: Prelude to Collapse 1839-1878*, Franz Steiner Verlag, Berlin 2000.

RIALL, Lucy, *Garibaldi: Invention of a Hero*, Yale University Press, Boston 2007.

SAALER, Sven, "The Imperial Japanese Army and Germany", *Japanese-German Relations, 1895-1945: War, Diplomacy and Public Opinion* (2006), s. 21.

SAGARA, Toru, *武士の思想 [Bushi no shisō]*, Perikansha, Tokyo 2004.

SAHARA, Masanobu, *東アジアと日本 [Higashi Ajia to Nihon]* 3, Tokyo Daigaku Shuppansha, Tokyo 1993.

SAİTO, Masao, 『和学講談所御用留』の研究 ["Wagakukōdansho goyōdome" no kenkyū], Kokushokankōkai, Tokyo 1998.

SAKAİ, Atsuharu, *The Memoirs of Takeda-Shingen and the Kai-No-Gunritsu*, Nippon bunka chuo renmei (Central Federation of Nippon Culture), Tokyo 1940.

SANSOM, Sir George Bailey, *A History of Japan to 1334*, Stanford University Press, Chicago 1958.

SCHENCKİNG, J. Charles, "The imperial Japanese navy and the constructed consciousness of a South Seas destiny, 1872–1921", *Modern Asian Studies 33/4* (1999), s. 769–796.

SCHIRMER, Daniel B. - Stephen Rosskamm SHALOM, *The Philippines Reader: A History of Colonialism, Neocolonialism, Dictatorship and Resistance*, South End Press, Los Angelas 1987.

SCHRAMM, Helmar, Ludger SCHWARTE, Jan LAZARDZIG, *Collection, Laboratory, Theater: Scenes of Knowledge in the 17th Century*, Walter de Gruyter, Berlin 2005.

SHELDON, Charles D., "Merchants and Society in Tokugawa Japan", *Modern Asian Studies 17/3* (01 Ocak 1983), s. 477–88.

SIEMES, Johannes, *Hermann Roesler and the making of the Meiji State: an examination of his background and his influence on the founders of modern Japan*, Sophia University, Tokyo 1968.

SMITH, Richard J., "Reflections on the Comparative Study of Modernization in China and Japan: Military Aspects", *Journal of the Hong Kong Branch of the Royal Asiatic Society* (1976), s. 12–24.

SOYKUT, Mustafa, *Italian Perceptions of the Ottomans: Conflict and Politics Through Pontifical and Venetian Sources*, Peter Lang, Zürich 2011.

SOYTÜRK, Mehmet, "Modern Devlet ve Güvenlik: Fransa, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorluğunda Jandarma Teşkilatı", *History Studies,* S. 4/2, Samsun 2012, s.302-313.

STONE, David R., A Military History of Russia: From Ivan the Terrible to the War in Chechnya, Greenwood Publishing Group, New York 2006.

SUGİYAMA, Masaaki, クビライの挑戦: モンゴルによる世界史の大転回 *[Kubirai no Chôsen- Mongoru ni yoru Sekaishi no Daitenkai: Qubilai's Challange-TheGreat Change of the World by the Mongols]*, Kodansha, Tokyo 2010.

———, 遊牧民から見た*世界史 [Yûbokumin kara mita Sekaishi: World History Seen From the Nomads]*, Nihon Keizai Shinbunsha, Tokyo 1997.

SUN BİN, *Sun Bin: The Art of Warfare: A Translation of the Classic Chinese Work of Philosophy and Strategy*, Çev. D.C. Lau ve Roger T. Ames, State University of New York Press, 2003.

SUTTON, John L., *The King's Honor and the King's Cardinal: The War of the Polish Succession*, University Press of Kentucky, Lexington 2015.

SUZUKİ, Jun, *江戸和学論考 [Edo Wagaku Ronko]*, Hitsuji shobō, Tokyo 1997.

SUZUKİ, Keiko, "The Making of Tōjin Construction of the Other in Early Modern Japan", *Asian Folklore Studies* 66/1-2 (01 Ocak 2007), s. 83–105.

SWOPE, Kenneth M., "Crouching Tigers, Secret Weapons: Military Technology Employed during the Sino-Japanese-Korean War 1592-1598", *The Journal of Military History* 69/1 (01 Ocak 2005), s. 11–41.

SZALONTAY, Tibor, The Art of War During the Ottoman-Habsburg Long War, 1593-1606, According to Narrative Sources [Microform], Thesis (Ph.D.)--University of Toronto 2005.

ŞAFAK, Nurdan, *Osmanlı-Amerikan İlişkileri*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2003.

ŞEVKET, Mahmud, *Osmanlı Askeri Teşkilatı ve Kıyafeti: Osmanlı Ordusunun Kuruluşundan 1908 Yılına Kadar*, ed. N. Türsan and S. Türsan Kara Kuvvetleri Komutanlığı Yayınları, Ankara 1983.

ŞİMŞEK, Veysel, Ottoman Military Recruitment and the Recruit: 1826-1853, Bilkent University Press, Ankara 2005.

TADASHİ, Makino, *The Blue-Eyed Samurai William Adams*, Ito Tourist Association, Gifu 1983.

TAKETANİ, Etsuko, "Samurai Ambassadors and the Smithsonian Institute in 1860", *Journal of the American Oriental Society 115/3* (01 Temmuz 1995), s. 479–81; https://doi.org/10.2307/606225.

TANİGAWA, Shisei, *日本書紀通証 [Nihonshokitsūshō]*, Kokumin Seishin Bunka Kenkyūjo, Tokyo 1939.

TASABURO, Ito, *日本封建制度史 [Nihon fūkensei-do-shi]*, Oohachi Shuppansha, Tokyo 1948.

TASHİRO, Yasuhiro, *近世日本と東アジア [Kinsei nihon to higashi ajia]*, Tokyo Daigaku Shuppansha, Tokyo 1988.

TEKİN, Kemal Hakan, "Kırım Savaşı Osmanlı Hatıra ve Asker Madalyaları", *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks 6/1* (2014), s. 277–296.

TEZCAN, Baki, *The Second Ottoman Empire: Political and Social Transformation in the Early Modern World*, Cambridge University Press, 2010.

TİMUR, Taner, Osmanlı Çalışmaları: İlkel Feodalizmden Yarı Sömürge Ekonomisine, İmge Kitabevi, Ankara 2010.

———, *Osmanlı toplumsal düzeni*, İmge Kitabevi Yayınları, İstanbul 1994.

TOBY, Ronald P., "Reopening the Question of Sakoku: Diplomacy in the Legitimation of the Tokugawa Bakufu", *Journal of Japanese Studies 3/2* (01 Temmuz 1977), s. 323–63; https://doi.org/10.2307/132115.

TOPAKTAS, Hacer, "Polonezkoy (Adampol) (1842-1922) -Foundation, Nationality Issue, Public Works and Social Life", *BELLETEN*, S. 79/284, Ankara 2015, s. 293.

TOPSES, Mehmet Devrim, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, "Japon Modernleşmesi Bağlamında İki Sosyolojik Çözümlemenin Karşılaştırılması", *Folklor/Edebiyat* 17/68 (2011), s. 77.

TOTMAN, Conrad, "From Sakoku to Kaikoku. The Transformation of Foreign-Policy Attitudes, 1853-1868", *Monumenta Nipponica 35/1* (01 Nisan 1980), s. 1–19; https://doi.org/10.2307/2384397.

TSUKAHİRA, Toshio George, *Feudal Control in Tokugawa Japan: The Sankin Kotai System*, Publication for the East Asian Research Center, New York 1966.

TURAN, Kemal, *Türk-Alman Eğitim İlişkilerinin Tarihi Gelişimi*, Ayışığı Kitapları, İstanbul 2000.

TURFAN, Naim, *Rise of the Young Turks: Politics, the Military and Ottoman Collapse*, I.B.Tauris, 2000.

Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi 3/5, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara 1978.

Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi 4/3, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara 1982.

TZU, Sun, *Savaş Sanatı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2000.

ULUÇAY, Çağatay - Enver KARATEKİN, *Yüksek Mühendis Okulu*, Berksoy Matbaası, İstanbul 1958.

UNAT, Yavuz, *"Osmanlı teknolojisine genel bir bakış", Yeni Türkiye (Osmanlı Özel Sayısı)*, Sayı 33, Ankara 2000, s. 724-728.

UNGER, Frederic William - Charles MORRIS, *Russia and Japan and a Complete History of the War in the Far East*, BiblioBazaar, New Jersey 2016.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtından: Kapukulu Ocakları: Acemi Ocağı ve Yeniçeri Ocağı*, XXVIII/12, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1943.

ÜNAL, Tahsin, *Harp Okulu Tarihi*, Berikan, Ankara 2001.

ÜNAL, Uğur, Sultan Abdülaziz Devri Osmanlı Kara Ordusu: 1861-1876, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara 2008.

VANN, Jerry Don - Rosemary T. Van ARSDEL, *Victorian Periodicals and Victorian Society*, University of Toronto Press, Vancouver 1995.

VARNER, Richard E, "The Organized Peasant. The Wakamonogumi in the Edo Period", *Monumenta Nipponica 32/4* (01 Aralık 1977), s. 459–83; https://doi.org/10.2307/2384047.

VERNADSKY, George, "Feudalism in Russia", *Speculum 14/3* (01 Temmuz 1939), s. 300–323; https://doi.org/10.2307/2848599.

VOGEL, Ezra F.,"A Non-traditional View of Japanese Modernisation" *Japan and the World*, Springer (1988), s. 45–53

VON JEROSCHIN, Nicolaus, *The Chronicle of Prussia by Nicolaus von Jeroschin: A History of the Teutonic Knights in Prussia 1190–1331*, Çev. Mary Fischer, Crusade Texts in Translation 20, Routledge, London 2016.

WAKABAYASHİ, Bob Tadashi, "Opium, Expulsion, Sovereignty. China's Lessons for Bakumatsu Japan", *Monumenta Nipponica 47/1* (01 Nisan 1992), s. 1–25.

WALLACH, Jehuda L., *Bir Askeri Yardımın Anatomisi*, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara 1985.

WALLERSTEIN, Immanuel, "From Feudalism to Capitalism: Transition or Transitions?", *Social Forces* 55/2 *(01 Aralık 1976)*, s. 273–83.

WARD, Robert Edward - Dankwart RUSTOV, ed. *Political modernization in Japan and Turkey*, Studies in Political Development: 3/3, Princeton University Press, 1964., New Jersey 1964.

WEİ, Shou. *魏书 [Weishu]*. 北京博展源图书有限公司 [Beijing Bozhanyuan Tushu Youxian Gongsi], 2002.

WELCH, Claude Emerson, Civilian Control of the Military: Theory and Cases from Developing Countries, SUNY Press, Albany 1976.

WELLS, David N., *Russian Views of Japan 1792-1913: An Anthology of Travel Writing*, Routledge, New York 2004.

WHITE, Jonathan Randall, *The Prussian Army, 1640-1871*, University Press of America, New York 1996.

WILLIAMS, Brian, *The Military Role of the Crimean Khanate in Ottoman Foreign Policy*, *Indiana University*, Bloomington 1991.

WILSON, Peter Hamish, *The Thirty Years War: Europe's Tragedy*, Harvard University Press, Cambridge 2009.

WITTFOGEL, Karl A., "Oriental Society in Transition with Special Reference to Pre-Communist and Communist China", *The Far Eastern Quarterly 14/4* (1955), s. 469–78; https://doi.org/10.2307/2941830.

XİAOGUANG, X. U., "On Social Environment for Japanese Western Learning Growth During Meiji Restoration", *Journal of Sichuan Normal University (Social Sciences Edition)* 2 (2008), s. 21.

YAMAGUCHİ, Osamu, 蒙古襲来・元寇の史実の解明 [Môko Shûrai-Genkôno Shijitsu no Kamei: Mongol Invasions- Explanation about the Historica Facts on Mongol Invaders], Kofusha, Tokyo 1988.

YAMAOKA, Sōhachi, *徳川家光 [Tokugawa Iemitsu]*, Kōdansha, Tokyo 1981.

YANAGA, Chitoshi, "Source Materials in Japanese History: The Kamakura Period, 1192-1333", *Journal of the American Oriental Society 59/1* (01 Mart 1939), s. 38–55.

YARAR, Hülya, *Osmanlı Döneminde Askeri Okullarda Eğitim*, Milli Savunma Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000.

YILDIZ, Gültekin, *Neferin Adı Yok: Zorunlu Askerliğe Geçiş Sürecinde Osmanlı Devleti'nde Siyaset, Ordu Ve Toplum, 1826-1839*, Kitabevi, Ankara 2009.

YILMAZ, Veli, *Türk-Alman İttifakı ve Askeri Yardımlar*, Cem Ofset, İstanbul 1993.

YİU, Angela, *Chaos and Order in the Works of Natsume Soseki*, University of Hawaii Press, Honolulu 1998.

———, "明治の現代化と二十世紀末の国際化：漱石の 「現代日本の開化」 を中心に [Meiji no gendai-ka to nijusseiki-sue no kokusai-ka]", *Jōsai Bungaku* 17 (1992), s. 40–48.

YOLAÇAN, Seval, "İttihât ve Terakkî Cemiyeti", *Genç Kalemler*, İstanbul 1911, s. 65.

YÜCEL, Mualla Uydu, *İlk Rus Yıllıklarına Göre Türkler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları Ankara 2007.

ZEYREK, Suat, "I. Meşrutiyet Sürecinde Osmanlı Devleti'nde Ordu-Siyaset İlişkileri Üzerine Genel Bir Bakış", *Osmanlı Hakimiyet Sahası Çalışmaları*, S. 4/6, İstanbul 2014, s. 38–64.

EKLER

Ek 1: Navarin Deniz Savaşı, 20 Ekim 1827

Ek 2: Osmanlı Devletinde yenilik hareketlerinde öncü padişahlardan III. Selim (24 Aralık 1761 – 28 Temmuz 1808)

Ek 3: IV. Mustafa
(8 Eylül 1779 – 17 Kasım 1808)

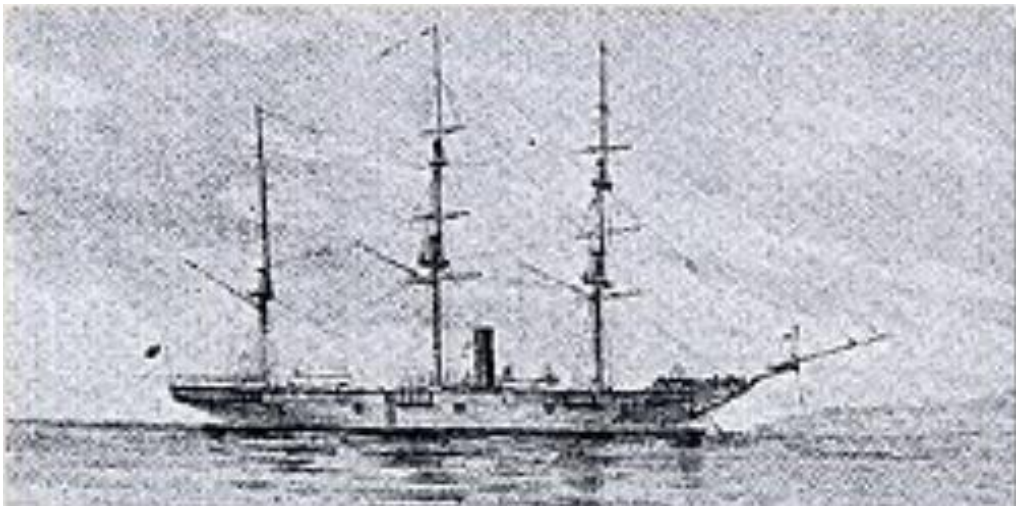
Ek 4: Yenilikçi padişahlardan II. Mahmut
(20 Temmuz 1785 – 1 Temmuz 1839)

Ek 5: 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı

Ek 6: 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi)

Ek 7: Kanrinmaru Gemisi

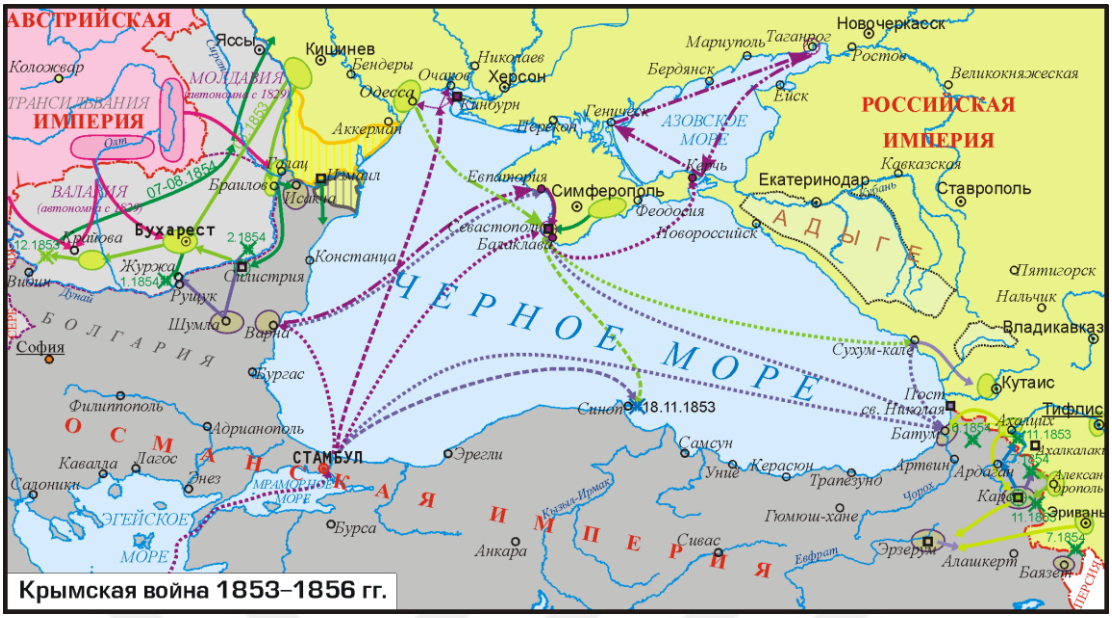
Ek 8: Şogun Tokugawa Yoshinobu, solunda samuray kılıcı, sağında ise modern bir tüfek ile birlikte. (28 Ekim 1837 – 22 Kasım 1913)

Ek 9: Komodor Mathew Perry
(10 Nisan 1794 – 4 Mart 1858)

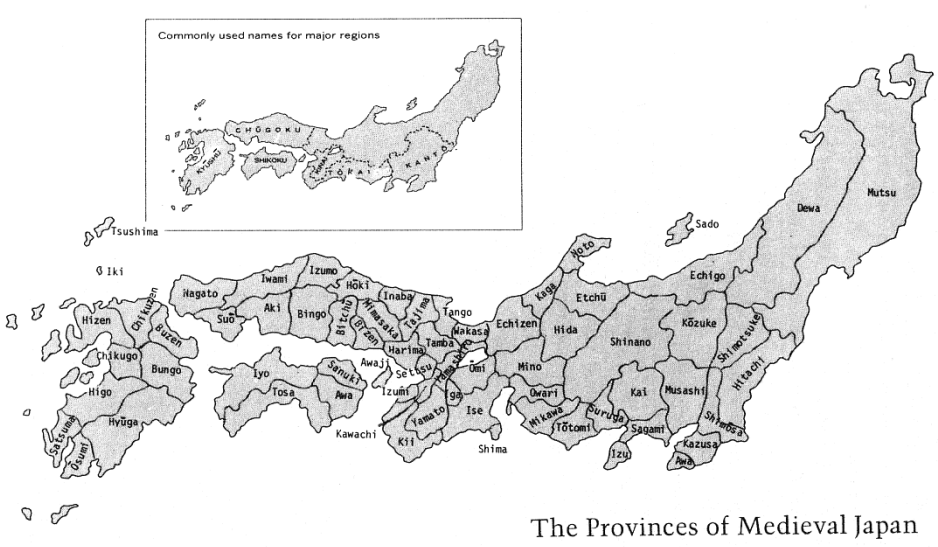

Ek 10: Tokugawa Şogunluğuna Eğitime gelen Fransızlar
(Ocak 1868 - Haziran 1869)

Ek 11: Kırım Savaşı

(Kasım 1853-Şubat 1856)

The Provinces of Medieval Japan

Ek 12: Feodal Japonya'da Eyaletler